

MUNI Law Working Paper Series
David Kosař & Radim Polčák, Co-Editors in Chief

MUNI Law Working Paper 2014.02

Luboš Brim

**USTANOVENÍ ZÁSTUPCE NEMAJETNÉMU ÚČASTNÍKOVI
V OBČANSKÉM SOUDNÍM ŘÍZENÍ II**

October 2014/ Říjen 2014

Masaryk university * Law Faculty * Brno * Czech Republic
MUNI Law Working Paper Series can be found at:
<http://workingpapers.law.muni.cz/content/en/issues/>

All rights reserved.
No part of this paper may be reproduced in any form
without permission of the author.

*

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část tohoto working paperu nesmí být v jakékoliv formě
reprodukována bez souhlasu autora.

MUNI Law Working Paper Series
ISSN 2336-4947 (print)
ISSN 2336-4785 (online)
Copy Editor: Martin Bobák
© Luboš Brim 2014
Masarykova univerzita,
Právnická fakulta
Veveří 70, Brno 611 70
Česká republika

Abstract

The power of the courts to appoint an attorney for a litigant who would otherwise be unable to obtain professional representation in civil proceedings constitutes an important element of the legal aid scheme in the Czech Republic. Despite its importance there has been until recently relatively little knowledge of the conditions under which such legal assistance is provided, the frequency of its use, and its demands on the State budget. This paper attempts to assess the availability of civil legal aid in the Czech Republic on the basis of freedom of information enquiries made with district and regional courts. It reports the estimated number of instances where the courts were requested to appoint an attorney for a party (or a prospective party) in civil cases over the years 2010 and 2011, the approximate success rate of these requests, the grounds on which such requests were refused, as well as other aggregate information, including a rough estimate of the overall annual costs of the appointed counsel system operation. With the aim to find general patterns, provide critical overview of the current practice, and identify weak spots in the legal arguments employed by the judiciary, the latter part of the paper analyses the reasoning on which the courts relied in those cases where they denied legal aid to a litigant. As is accentuated in the paper's conclusion, the results it presents should be read without undue ambitions because the severely limited accessibility of relevant information substantially reduces the reliability of accumulated data, and therefore also of any analysis that builds upon them. Despite this modest and exploratory nature of the paper, its author hopes that the paper could serve as an early contribution to the developing body of research into this undisputedly crucial area of public legal aid policy.

Keywords

Appointed counsel, civil proceedings, indigence, access to justice.

Suggested Citation:

Brim, Luboš 'Appointment of counsel for an indigent litigant in civil proceedings II' (2014), MUNI Law Working Paper No. 2014.02, available at: <http://www.law.muni.cz/dokumenty/28664>.

Abstrakt

Pravomoc soudu ustanovit v občanskoprávních věcech právního zástupce účastníkovi, který by jinak nebyl schopen dosáhnout odborného zastoupení, představuje významnou součást systému právní pomoci v České republice. Navzdory svému významu bylo o podmínkách, za nichž se obdobná právní pomoc poskytuje, četnosti jejího využívání a nárocích, jež klade na státní rozpočet, donedávna známo poměrně málo. Tento text se pokouší prozkoumat dostupnost právní pomoci v České republice na základě žádostí o poskytnutí informací učiněných u okresních a krajských soudů. Stať mapuje odhadovaný počet případů, v nichž byly soudy žádány o ustanovení zástupce účastníkovi, respektive budoucímu účastníkovi, občanskoprávního řízení v letech 2010 a 2011, přibližnou míru úspěšnosti těchto žádostí, důvody, pro něž žádostem vyhověno nebylo, a další souhrnné informace, včetně hrubého odhadu celkových nákladů na systém ustanovování právních zástupců. S cílem odhalit obecnější pravidelnosti, poskytnout kritické zhodnocení současné praxe a identifikovat slabá místa právní argumentace, kterou soudy používají, analyzuje následující část textu způsob, jakým soudy odůvodňovaly svá rozhodnutí v případech, kdy právní pomoc účastníkovi řízení odepřely. Jak je zdůrazněno v závěru textu, prezentované výsledky by neměly být čteny s nepřiměřenými ambicemi, protože značně omezená dostupnost relevantních informací podstatně oslabuje spolehlivost shromážděných dat, a tudíž i jakékoli analýzy na nich postavené. Lze doufat, že navzdory své skromné a průzkumné povaze může text posloužit jako raný příspěvek k rozvíjecímu se výzkumu této bezpochyby klíčové oblasti veřejné politiky právní pomoci.

Klíčová slova

Ustanovení zástupce, občanské soudní řízení, nemajetnost, přístup ke spravedlnosti.

Doporučená citace:

Brim, Luboš 'Ustanovení zástupce nemajetnému účastníkovi v občanském soudním řízení II' (2014), MUNI Law Working Paper No. 2014.02, available at: <http://www.law.muni.cz/dokumenty/28664>.

Kontakt na autora

Luboš Brim
Asistent soudce
Nejvyšší soud ČR
Brno, Česká republika

Email: lubos.brim@gmail.com

Author Contact Details

Luboš Brim
Law Clerk
The Supreme Court of the Czech Republic
Brno, Czech Republic

Email: lubos.brim@gmail.com

USTANOVENÍ ZÁSTUPCE NEMAJETNÉMU ÚČASTNÍKOVÍ V OBČANSKÉM SOUDNÍM ŘÍZENÍ II

Luboš Brim

1. Úvod	1
2. Souhrnné údaje a kvantitativní třídění	2
2.1. Počty podaných žádostí	3
2.2. Úspěšnost podaných žádostí	4
2.3. Důvody neúspěchu žádostí	5
2.4. Výběr osoby zástupce	8
2.5. Finanční náročnost ustanovování zástupců nemajetným	9
3. Kvalitativní rozbor důvodů neúspěšnosti žádostí	11
3.1. Nedostatky tvrzení a důkazů na straně žadatele	11
3.2. Poměry účastníka	15
3.2.1. Zohlednění dluhů žadatele	19
3.2.2. Zohlednění příčinnosti žadatele	22
3.2.3. Důkazní břemeno, nejistota a proces zjišťování poměrů žadatele	23
3.2.4. Návrh struktury hodnocení	25
3.3. Zřejmá bezúspěšnost	26
3.3.1. Úloha skutkových tvrzení v rámci zřejmé bezúspěšnosti	28
3.3.2. Úloha právního posouzení v rámci zřejmé bezúspěšnosti	30
3.4. Nezbytnost zastoupení	31
3.4.1. Exkurs: Ustanovení zástupce při částečném osvobození	35
4. Závěr	35
Příloha	38

1. Úvod

V této stati si kladu za cíl podat zprávu o poskytování jednoho typu právní pomoci nemajetným v České republice, konkrétně o ustanovování zástupců účastníkům soudem podle práva chudých¹ v občanském soudním řízení, tj. dle § 30 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „OSŘ“). Daný účel chci naplnit zkoumáním zejména rozhodovací praxe těch soudů, které o žádostech nemajetných rozhodují v prvním stupni, tedy okresních, případně krajských soudů podle jejich věcné příslušnosti. Předtím než se dostanu k analýze obsahu rozhodování soudů, pokusím se vyslovit některé obecnější závěry o stavu tohoto systému právní pomoci jako celku, tj. míře jeho využívání, jeho nákladnosti apod. Zároveň se musím zmínit i o tom, na jaká omezení každá snaha o postihnutí této problematiky naráží. Nejde jen o obvyklé objasnění metodologických základů dalších úvah, protože sama dostupnost informací o této oblasti je součástí obrazu zajišťování efektivního přístupu ke zdejším soudům. Tato témata jsou předmětem druhé kapitoly.

Následně obrátím pozornost k samotnému soudnímu rozhodování. S ohledem na limity sledování relevantní činnosti soudů půjde nevyhnutelně do značné míry o průzkum nepřilíš zmapovaného terénu. Budu nicméně usilovat o vystižení míst v rozhodování českých soudů, která lze pokládat za problematická. Tím míním takové momenty, kdy se žadatel před soudy

¹ Jako právo chudých označovala tento druh bezplatné právní pomoci v soudním řízení a některé související instituty starší legislativa, jmenovitě § 63 a násl. zákona č. 113/1895 ř. z., o soudním řízení v občanských rozepřích právních (civilního řádu soudního). V současnosti se jedná o pojem používaný pro svou stručnost toliko částí teorie.

ustanovení zástupce v civilním řízení nedomůže a kdy přitom vyvstávají pochyby, zda není nemajetný účastník zkrácen na svém ústavně zaručeném právu na přístup k soudu. Tomu je věnována třetí kapitola textu.

Pokud je konstatováno podezření z nedostatečné ochrany ústavních práv, je pochopitelné snažit se formulovat možné kroky k nápravě tohoto nežádoucího stavu. I při vědomí, že poskytování právní pomoci je komplexní systém a o zjednodušující řešení nikdo nemá nouzi, se pokusím ve čtvrté kapitole vyslovit základní závěry o tom, co by mohlo vést ke zlepšení systému právní pomoci poskytované soudy.²

2. Souhrnné údaje a kvantitativní třídění

Následující text vychází z odpovědí soudů na žádosti o poskytnutí informací týkajících se toho, jak rozhodovaly o ustanovování zástupců podle § 30 OSŘ v letech 2010 a 2011.³ Již zpočátku je třeba uvést, že většina soudů tuto agendu nijak soustavně nesleduje ani statisticky nezpracovává, takže je dostupnost použitelných údajů omezená. Poměrně snazší je získat od soudů relevantní údaje, pokud dotaz směřuje na žádosti o ustanovení zástupce podané před zahájením soudního řízení, jelikož tyto se evidují samostatně ve všeobecném rejstříku pro věci občanskoprávní Nc.⁴ Po zahájení řízení jsou už ale jednotlivá usnesení o přiznání či odepření právní pomoci vedena pod konkrétními spisovými značkami těchto řízení. Soudy většinou zdůrazňují, že rešerše rozhodování soudu v této oblasti předpokládá manuální procházení jednotlivých spisů, a je tedy prakticky neproveditelná.⁵ Další soudy údaje vztahující se k rozhodování nejen před zahájením řízení poskytly, zdůraznivše však, že údaje získané z informačního systému soudu jsou pouze orientační, vzhledem k tomu, že evidence se nevede konsistentně.⁶ Konečně některé nepočtené soudy tyto údaje bez dalšího komentáře poskytly,⁷ čímž poněkud zpochybnily tvrzení jiných soudů o tom, že je shromáždit nelze. Musím však připojit, že i pokud se požadované informace získat podařilo, nelze v ně mít úplnou důvěru. Vzhledem k tomu, že se rozhodování v této oblasti systematicky nesleduje ani neopatřuje příznaky v informačním systému soudu, soudy při opakovaném dotazu někdy sdělené údaje revidovaly, a to i dosti podstatně.⁸ K dále uvedeným zjištěním je proto vhodné přistupovat spíše skepticky a bez nepřiměřených ambic.⁹

---

² Podotýkám, že se v této práci znovu nezabývám obecným rozbořením základní struktury algoritmu, který mají úvahy soudu sledovat při rozhodování o žádosti o ustanovení zástupce dle § 30 OSŘ. K tomu viz podrobněji BRIM, L. Ustanovení zástupce nemajetnému účastníkovi v občanském soudním řízení. *Časopis pro právní vědu a praxi*, Brno: Masarykova univerzita. Právnická fakulta, 2012, roč. 20, č. 4, s. 391-400. Při kritické reflexi rozhodování nižších soudů ovšem odkazují na judikaturu Ústavního a zejména Nejvyššího soudu, který po změně úpravy přípustnosti dovolání provedené zákonem č. 404/2012 Sb. k 1. 1. 2013 značně aktivněji utváří rozhodovací praxi v oblasti osvobození od soudních poplatků a ustanovování zástupců dle § 30 OSŘ.

³ Některé soudy poskytly údaje týkající se i rozhodnutí, jež byla fakticky vydána v roce 2012 pod spisovou značkou z roku 2011. Zahrnul jsem je do rešerše, máje za to, že rigorózní trvání na časovém omezení by ke kvalitě zjištění nijak nepřispělo, a naopak by omezilo datovou základnu. Totéž platí i o usneseních poskytnutých Okresním soudem v Sokolově, která naopak pochází z několika let bezprostředně předcházejících sledovanému období.

⁴ Soud je tedy schopen tyto údaje na žádost vyhledat, jak uvádí rozhodnutí Ministerstva spravedlnosti ze dne 24. října 2013, č. j. 650/2012-OT-OSV/3.

⁵ Rozhodnutí Krajského soudu v Brně ze dne 1. listopadu 2012, sp. zn. Si 685/2012, a mnoho dalších sdělení jednotlivých soudů.

⁶ Např. sdělení Obvodního soudu pro Prahu 3 ze dne 14. listopadu 2012, sp. zn. 53 Si 228/2012.

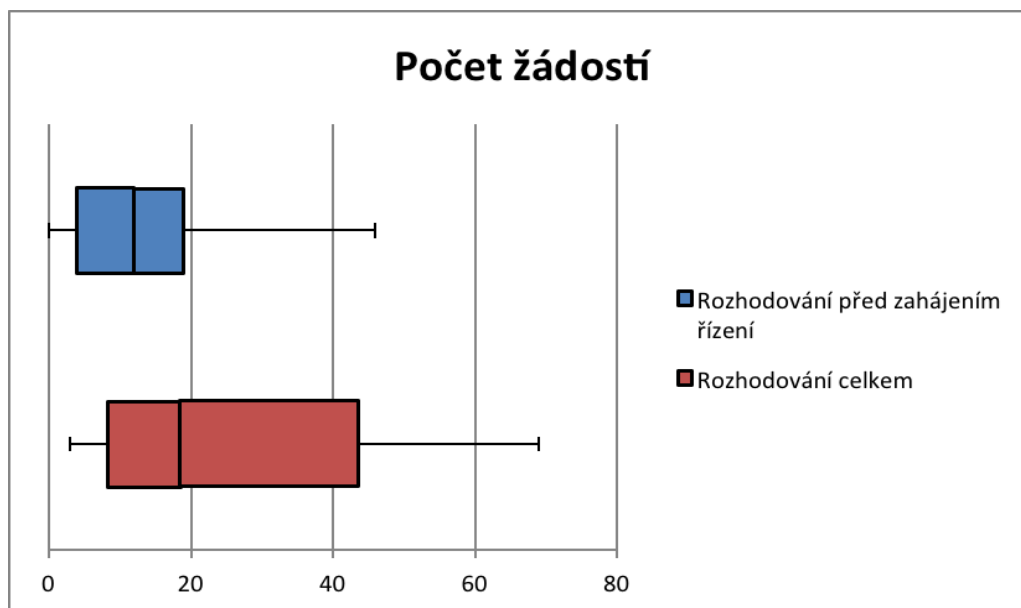
⁷ Viz sdělení Okresního soudu v Šumperku ze dne 26. listopadu 2012, sp. zn. 27 Si 343/2012, nebo sdělení Okresního soud ve Strakoněci ze dne 18. listopadu 2012, sp. zn. 16 Si 44/2012, tedy soudů poměrně malých, ale též sdělení Krajského soudu v Ostravě ze dne 12. listopadu 2012, sp. zn. Si 399/2012, u nějž by s ohledem na velikost nápadu bylo lze nápadu očekávat, že sběr těchto údajů narazí na větší překážky.

⁸ Okresní soud v Chebu ve svém sdělení ze dne 9. ledna 2013, sp. zn. 0 Si 1/2013, uvedl, že o žádostech podaných před zahájením řízení v roce 2011 rozhodoval dvanáctkrát, a nikoli jen čtyřikrát, jak původně uvedl ve sdělení ze dne 4. května 2012, sp. zn. 0 Si 39/2012.

⁹ Nelze navíc mít úplnou jistotu, že soudy, které poskytly údaje o celkovém počtu žádostí a zároveň i o žádostech podaných před zahájením řízení pojímaly údaje o žádostech podaných před zahájením řízení jako podmnožinu údajů

2.1. Počty podaných žádostí

První otázka, kterou si můžeme položit, je, jak moc je vlastně státem poskytovaná pomoc prostřednictvím ustanovených zástupců využívána. Počty žádostí se téměř u všech 47 soudů, z nichž jsem obdržel konkrétní odpověď na tuto otázku,¹⁰ pohybují řádově v jednotkách a desítkách, a to jak pokud jde o celkový počet žádostí, tak o žádosti podané před zahájením řízení.¹¹ Medián pro žádosti podané před zahájením řízení za oba roky dohromady činí 13,5, pro všechny žádosti celkem u těch soudů, které tento údaj byly schopny zjistit, je medián 18,5. Střední hodnoty však zastírají, že množství žádostí se mezi soudy podstatně liší. Ilustruje to následující graf, na němž jsou znázorněny nejnižší a nejvyšší hodnota (konce vodorovných úseček), dolní a horní kvartil (svislé hrany obdélníků) a medián (svislé úsečky uvnitř obdélníků) v obou souborech. Rozptyl absolutních četností podaných žádostí je tedy na první pohled značný.

o žádostech všech, jak se to logicky nabízí. Např. Okresní soud v Šumperku ve sdělení ze dne 26. listopadu 2012, sp. zn. 27 Si 343/2012, uvádí u žádostí podaných před zahájením řízení vyšší počet žádostí „vyřízených jinak“ než u celkových údajů o všech žádostech. Sdělení Okresního soudu v Rokycanech ze dne 22. listopadu 2012, sp. zn. 21 Si 154/2012, pojímá obě kategorie žádostí evidentně disjunktivně.

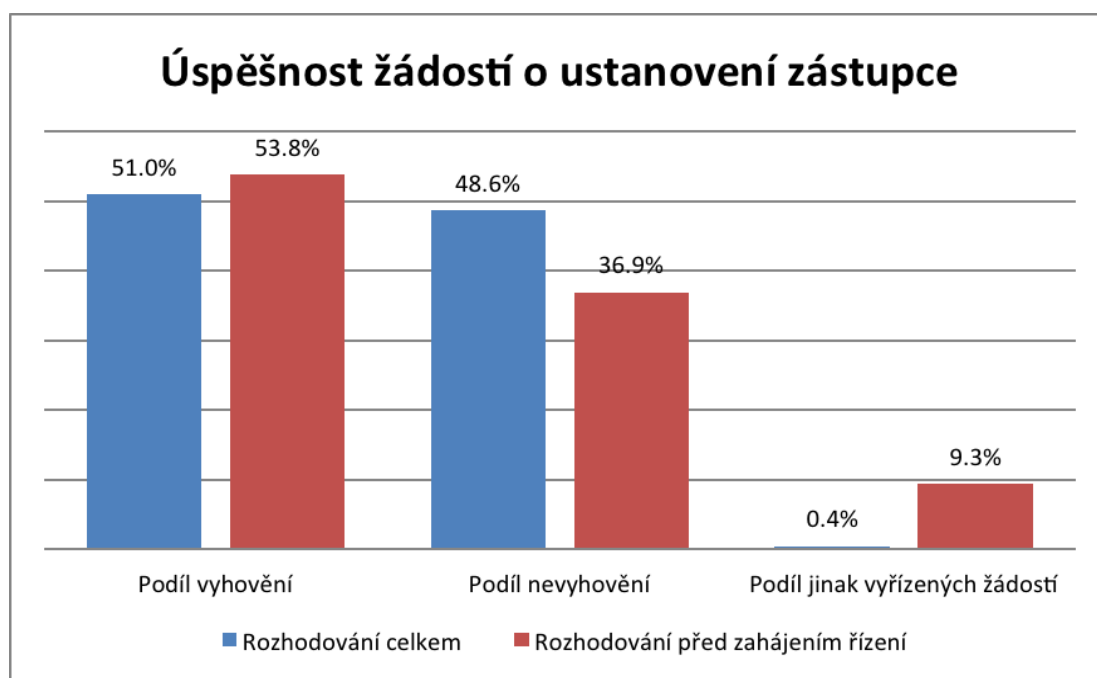
¹⁰ Jejich seznam je uveden v příloze. Krom toho ve sdělení Okresního soudu v Benešově ze dne 12. prosince 2012, sp. zn. 30 Si 252/2012, byl uveden alespoň odhad, že tento soud rozhoduje ročně asi o deseti až patnácti žádostech o ustanovení zástupce dle § 30 OSŘ, přičemž jim vyhová přibližně v 70 % případů. Tyto údaje plně korespondují datům získaným z jiných soudů.

¹¹ Jsem přesvědčen, že mimořádně vybočující hodnota 199 žádostí o ustanovení zástupce za roky 2010 a 2011 uvedená ve sdělení Okresního soudu v Ústí nad Orlicí ze dne 2. ledna 2013, sp. zn. 51 Si 335/2012, je dána zahrnutím ustanovení zástupců *ex officio* v trestním řízení. Druhý velmi vysoký údaj byl sdělen z Okresního soudu v Kolíně. Tento menší až středně velký soud podle svého sdělení ze dne 8. listopadu 2012, sp. zn. 25 Si 20/2012, rozhodoval v letech 2010 a 2011 o 124 žádostech o ustanovení zástupce podaných před zahájením řízení. Podle dodatečného sdělení z 6. února 2013 vydal o těchto žádostech 16 zamítavých usnesení. Úspěšných by tedy zřejmě mělo být 87 % žadatelů. Nezahrnul jsem tyto údaje do souhrnných statistik, a upozorňuji proto, že tím by se agregované údaje o úspěšnosti žádostí podaných před zahájením řízení, znázorněné v následující sekci, změnily na 59,6 % úspěšných, 32,7 % neúspěšných a 7,7 % žádostí vyřízených jinak. Všechny 16 nevyhovujících usnesení se skutečně týká ustanovení právního zástupce pro civilní řízení a byla vedena pod spisovou značkou Nc. Nemám pro tuto odchylku od obecného trendu rozumné vysvětlení, a pokud odpovídá skutečnosti, je kolínský soud opravdovým rekordmanem v ustanovování zástupců podle § 30 OSŘ. Je pravdou, že množství prostředků vynaložených tímto soudem na odměny ustanovených advokátů v civilních věcech bylo v roce 2010 třetí nejvyšší (1,8 mil Kč) a v roce 2011 nejvyšší (3 mil. Kč) ze středočeských soudů (sdělení Krajského soudu v Praze ze dne 23. listopadu 2012, sp. zn. Si 260/2012) a převyšuje náklady některých soudů s výrazně větším nápadem. Nejde nicméně o sumy, které by byly excesivní na první pohled, jak bychom mohli předpokládat, kdyby jen před zahájením řízení ustanovoval soud nemajetným několikanásobně více zástupců, než jiné soudy ustanovují celkově.

I přes uvedené výhrady k důvěryhodnosti dat považuji za zajímavou skutečnost, že množství žádostí naprosto nekoreluje s civilním nápadem daného soudu,¹² at' už jde o žádosti podané před zahájením řízení ($r = -0,001$) nebo žádosti celkem ($r = 0,06$). Poměrně méně vytižené soudy vykazují vysoké množství rozhodnutí o ustanovení zástupce (např. Okresní soud v Semilech udává celkem 39 žádostí podle § 30 OSŘ za roky 2010 a 2011¹³), naopak soudy s většími obvody hlásí malé až zanedbatelné množství těchto žádostí (Okresní soud v Hradci Králové celkem jen 8 za dva roky,¹⁴ Okresní soud v Ústí nad Labem s šestinásobným civilním nápadem oproti Semilům sdělil, že za roky 2010 a 2011 neeviduje ani jednu žádost o ustanovení zástupce podanou před zahájením řízení¹⁵).¹⁶

2.2. Úspěšnost podaných žádostí

Tušíme-li, kolikrát dotázané soudy rozhodovaly o podaných žádostech o právní pomoc, je možné obrátit pozornost k problematice úspěšnosti podaných žádostí. Ze shromážděných údajů vyplývá, že zástupce je ustanoven v průměru na základě poloviny žádostí. Kategorii žádostí vyřízených jinak tvoří nejčastěji postoupení věci jinému soudu, zpětvzetí, převedení pod opatrovnickou agendu (tj. k rozhodnutí dle § 29 OSŘ)¹⁷ a žádosti, o nichž v době sdělení informací soudem ještě nebylo rozhodnuto vůbec.

¹² Používám průměr nápadů v rejstříku C za roky 2010 a 2011 podle statistických ročenek Ministerstva spravedlnosti dostupných na <http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>.

¹³ Sdělení Okresního soudu v Semilech ze dne 27. listopadu 2012, sp. zn. 0 Si 146/2012.

¹⁴ Sdělení Okresního soudu v Hradci Králové ze dne 2. listopadu 2012, sp. zn. 35 Si 116/2012.

¹⁵ Sdělení Okresního soudu v Ústí nad Labem ze dne 14. prosince 2012, sp. zn. Si 104/2012.

¹⁶ Nabízí se řada hypotéz, které by mohly kauzálně vysvětlit rozptyl počtu žádostí mezi jednotlivými soudy, například socioekonomické charakteristiky jejich obvodů působnosti. Snaha o seriózní testování daných hypotéz by se však jen obtížně srovnávala s opakovaně zdůrazňovanou nízkou spolehlivostí shromážděných dat, a přesahuje proto ambice tohoto textu. Autor přesto děkuje anonymní recenzentce či recenzentovi za tento i další podněty.

¹⁷ Sdělení Okresního soudu v Břeclavi ze dne 19. prosince 2012, sp. zn. 0 Si 235/2012.

I zde se vyplatí zdůraznit, že takové souhrnné údaje zakrývají podstatné rozdíly mezi praxí jednotlivých soudů.¹⁸ To platí zejména o informacích od soudů, které sdělily celkové počty žádostí (dolní kvartil 36,2 % úspěšných žádostí, horní kvartil 90,9 %). V této kategorii na jednom pólu nacházíme např. Okresní soud v Prachaticích (82,9 % vyhovění), Okresní soud v Rokycanech (91,7 % vyhovění) a Obvodní soud pro Prahu 3 (88,9 % vyhovění), na opačném konci Okresní soud v Hradci Králové (12,5 % vyhovění) nebo Krajský soud v Ostravě (24,1 % vyhovění). U žádostí podaných před zahájením řízení najdeme také dosti rozdílné hodnoty (Okresní soud v Pardubicích vyhověl 91,7 % takových žádostí a Okresní soud v Chrudimi 73,7 %, zatímco u Okresního soudu v Chebu byli žadatelé úspěšní jen v 36,4 % případech), celkově je však rozhodování ve výsledcích konsistentnější (dolní kvartil 48,3 %, horní kvartil 66,7 % vyhovění)

2.3. Důvody neúspěchu žádosti

Když jsme zjistili, kolik žádostí o ustanovení zástupce soudy obdržely a kolikrát jim vyhověly, můžeme se zabývat tím, o jaké důvody se opřely v případech, kdy žádostem nevyhověly. K otázce převládajícího důvodu neúspěchu žádosti o poskytnutí právní pomoci soudem, chci předeslat podobně jako již několikrát, že s ohledem na povahu dat není na místě provádění sofistikovaných třídění. Provedl jsem proto jednoduchou klasifikaci 295 usnesení získaných od 39 soudů (37 okresních soudů, Krajského soudu v Plzni a Krajského soudu v Ostravě), kterými soudy žádostem o právní pomoc nevyhověly. Roztřídil jsem je do 6 kategorií, podle toho, o jaký důvod se ve svém rozhodnutí soudy opíraly, přičemž řadu usnesení jsem zařadil do více položek, jelikož soudy se při rozhodování, mohou-li, zpravidla opírají o co nejširší okruh důvodů, z nichž každý jeden by vylučoval vyhovění žádosti¹⁹ (součet relativních četností bude proto vyšší než 1). Tři z uvedených důvodů jsou předvídané zákonem, tj. soudy žádosti nevyhověly, protože to poměry žadatele neodůvodňovaly (§ 138 odst. 1 OSŘ), protože šlo o zřejmě bezúspěšné uplatňování práva (§ 138 odst. 1 OSŘ) nebo protože ustanovení zástupce nebylo třeba k ochraně zájmů žadatele (§ 30 odst. 1 OSŘ). Dále jsem vytvořil zvláštní kategorii pro usnesení, která žádosti nevyhověla, neboť žadatel nevrátil soudu řádně vyplněné prohlášení o majetkových poměrech, případně toto prohlášení nedoplnil o nezbytné doklady. Odděleně jsem zařadil i usnesení, ve kterých soud dospěl k závěru, že žadatel nedostatečně vymezil, pro jaké řízení zástupce požaduje, čeho se chce před soudem domáhat (soudy někdy poukazují na to, že v důsledku opomenutí žadatele pak nemohly posoudit, zda nešlo o zřejmě bezúspěšné uplatňování práva²⁰). Konečně jsem vytvořil zbytkovou kategorii, do níž spadají některé zvláštní procesní důvody (překážka litispence, zpětvzetí žádosti, ale také situace, kdy z komunikace mezi žadatelem a soudem přímo vyplývá, že žadatel nechce podat žalobu k soudu, nýbrž volit jiný právní postup).

Sluší se podotknout, že i toto třídění nutně v některých případech vykazuje zóny neurčitosti, takže jiný autor by mohl některá usnesení klasifikovat odlišně. Jsem si vědom nezřetelné hranice zejména mezi kategorií „nepředložil prohlášení o majetkových poměrech“ a „poměry neodůvodňují ustanovení zástupce“ v případech, kdy žadatel soudu svoje majetkové poměry předeštre, soud však z určitých důvodů (např. proto, že nevěří v pravdivost žadatelových tvrzení, viz podrobně kapitolu 3.2.3) dojde k závěru, že žadatel svoje poměry dostatečně neprokázal. Rovněž připouštím určitou míru nejistoty ohledně kategorií „nevymezil, v jaké věci pomoc požaduje“ a „jiné důvody“. Do první řečené kategorie usnesení řadím, pokud soud prohlásí, že

---

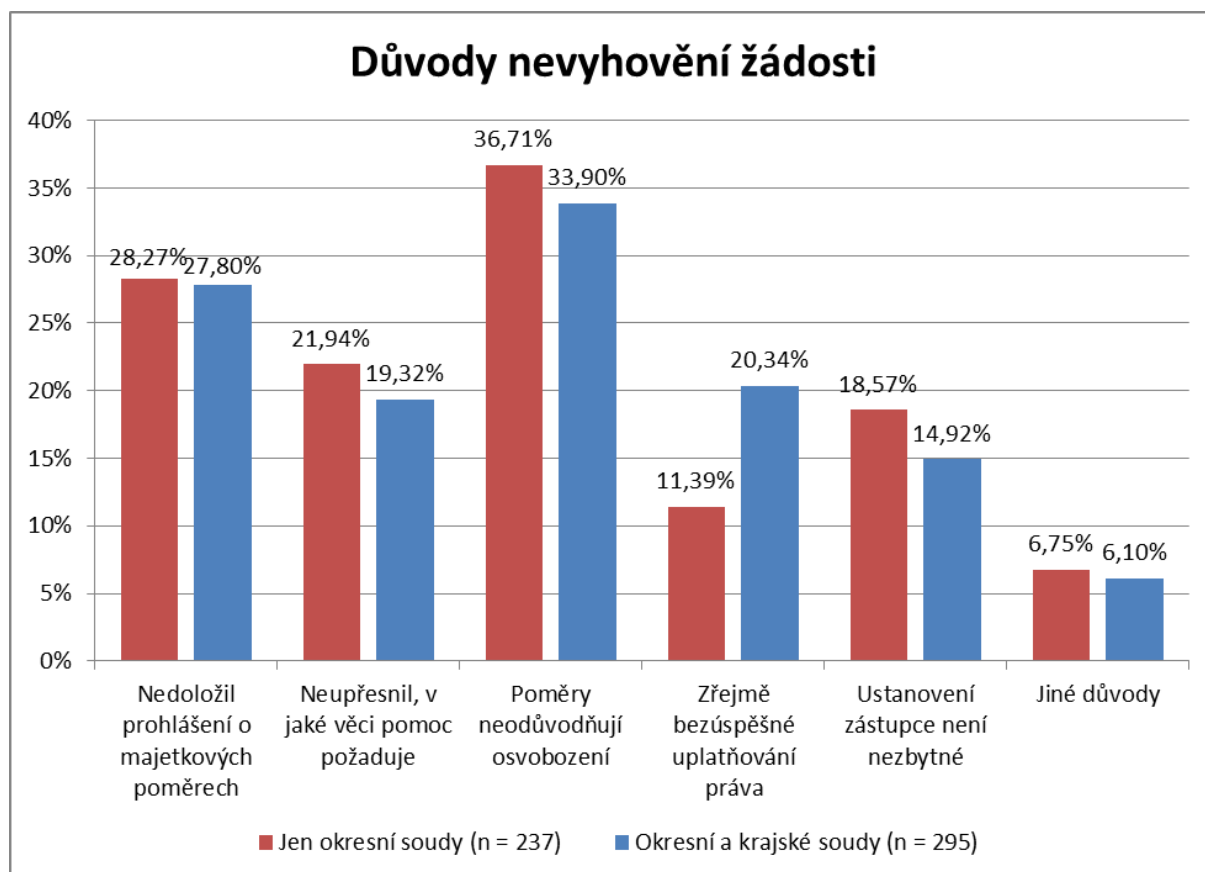
¹⁸ Chci vyzdvihnout, že i drobná diference v úspěšnosti žádostí podaných před zahájením řízení a celkovou úspěšností viditelná z posledního grafu, jde do značné míry na vrub rozdílům mezi přístupem jednotlivých soudů. Většina soudů poskytla pouze údaje o počtu žádostí podaných před zahájením řízení, a naopak pět soudů, které sdělily celkové údaje o počtu žádostí, neuvedlo oddělené informace o žádostech podaných před zahájením řízení. Když tedy porovnáváme tyto dva údaje o úspěšnosti žádostí na uvedeném grafu, srovnáváme vlastně různé soudy, protože množina soudů, u nichž je znám jak podíl vyhovění žádostem obecně, tak podíl vyhovění žádostem podaným před zahájením řízení, je poměrně malá.

¹⁹ Srov. usnesení Okresního soudu v Jablonci nad Nisou ze dne 21. června 2011, sp. zn. 12 C 22/2011.

²⁰ Usnesení Okresního soudu v Ústí nad Orlicí ze dne 21. října 2010, sp. zn. 0 Nc 2872/2010.

nemá jasno o tom, čeho se žadatel chce před soudem domáhat (když ten jen obecně popisuje své potíže), do druhé kategorie, pokud soud jasno má, avšak jen o tom, že právní pomoc, kterou žadatel poptává, soud poskytovat nemůže (žadatel chce právní asistenci při sepsání právního jednání). Přesto se domnívám, že třídění, které jsem provedl je přiměřeně srozumitelné a přezkoumatelné, což se vztahuje i na z něj plynoucí závěry.

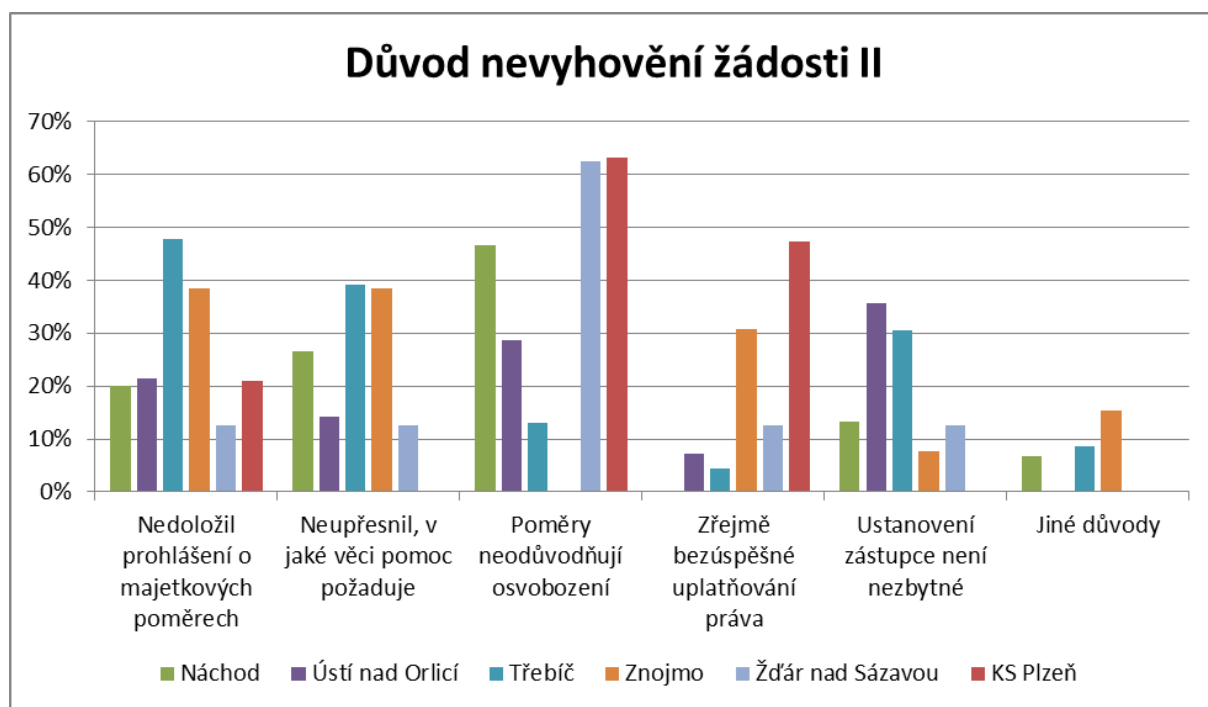
Zatímco výše jsem třídil údaje podle toho, zda bylo rozhodováno o žádostech vůbec nebo jen o těch, které byly podány před zahájením řízení, v následujícím textu již se tohoto odlišení nedržím. Deduktivně bych totiž předpokládal, že mezi rozhodnutími o žádostech před zahájením řízení a po zahájení by neměly být rozdíly z hlediska uplatnění důvodů nevyhovění žádosti. Výjimky by mohly představovat situace, kdy žadatel neuvede, v jaké věci žádá o ustanovení zástupce, což by se zdálo být po zahájení řízení pojmově vyloučeno, avšak není, protože do této kategorie zahrnují i případy, kdy soud nevyhoví žádosti o právní pomoc, protože je žaloba nedostatečně skutkově vymezená, takže soud není schopen zhodnotit její možnou úspěšnost. Dále by bylo možné spekulovat, že po zahájení soudního řízení budou soudy častěji schopny konstatovat, že žadatel činí přílehlavá podání a zástupce mu není třeba.²¹ Tuto tezi se ale nezdají potvrzovat dostupná data.

²¹ Např. v usnesení Okresního soudu v Jablonci nad Nisou ze dne 21. června 2011, sp. zn. 12 C 22/2011, soud zástupce neustanovil mimo jiné s poukazem na přiměřenou orientaci žadatele v hmotném a procesním právu, který předmětné řízení zahájil žalobou podanou o čtyři měsíce dříve. Takový úsudek podle mého na základě pouhé žádosti o právní pomoc lze učinit zřídka. Podobně i usnesení Okresního soudu v Karlových Varech ze dne 16. března 2012, sp. zn. 18 C 106/2011, kde soud své závěry o postačujících schopnostech žadatele opírá o obsah žaloby a „následnou korespondenci“ žalobce se soudem, z nichž vyplývá, že žadatel je schopen shromáždit potřebné podklady a svůj nárok uplatňovat.

Věcně je na první pohled zřejmé, že co se týče zákonem předvídaných důvodů, žádost ztroskotá nejčastěji na nedostatečné tíživosti majetkových poměrů žadatele.²² Soud v takových případech zjistí, že žadatel není nemajetný, má dostatečný příjem, případně disponuje jiným majetkem (v některých případech postačí soudu i vážná pochybnost o tom, jaké jsou skutečné poměry žadatele). Tato tendence je ještě silnější, pokud studujeme jen usnesení okresních soudů, protože krajské soudy podstatně častěji poukazují na zjevnou bezúspěšnost žaloby a ke zkoumání majetkových poměrů žadatele namnoze vůbec nepřistoupí.

Posledně konstatovaná skutečnost pak zároveň souvisí s tezí, že u jednotlivých soudů převažují odlišné důvody pro zamítnutí žádosti. Lze to ilustrovat, pokud graficky znázorníme podíl jednotlivých důvodů na zamítnutí žádosti, avšak namísto výše uvedených souhrnných dat, která tyto rozdíly zastírají, zobrazíme třídění pro několik soudů vybraných s cílem tuto diverzitu ilustrovat.

Na pohled je zřejmé, že se v některých případech liší zdůvodnění negativních rozhodnutí skutečně podstatně (např. Krajský soud v Plzni uplatnil velmi často zřejmou bezúspěšnost nároku, nadprůměrně byl tento důvod zastoupen i v usneseních Okresního soudu ve Znojmě, v nichž naopak vůbec nenalezneme odkazy na stav poměrů žadatele). V rámci těchto rozdílů můžeme identifikovat alespoň tři skupiny:

a) rozdíly, které mají objektivní zdůvodnění v povaze nápadu nebo působnosti soudu – naprostá většina žádostí o právní pomoc, o nichž rozhodovaly krajské soudy, se týkala ochrany osobnosti. Tento typ řízení, se kterým se okresní soudy ve zkoumaném období potýkat nemusely, přitahuje

²² Na tomto místě je třeba poznamenat, že usnesení Okresního soudu-Plzeň Jih, která jsem si vyžádal, zahrnují nejen případy, kdy soud nevyhověl žádosti o ustanovení zástupce, ale i případy, kdy soud rozhodoval pouze o žádosti o osvobození od soudního poplatku. Jelikož § 30 OSŘ odkazuje na § 138 OSŘ, považuji za hodnotné v následující kapitole tato usnesení kvalitativně analyzovat. Jejich zahrnutím do právě uvedené statistiky by nicméně došlo k mírnému nadhodnocení důvodů majících původ v § 138 OSŘ, poněvadž pokud soud rozhoduje pouze o osvobození od poplatku, nezbytnosti zastoupení se pochopitelně nevěnuje, proto jsem usnesení získaná z tohoto okresního soudu při zpracování předcházejícího grafu nepoužil.

žaloby, jejichž podklad je nezřídka chatrný až svévolný. Je proto pochopitelné, že se krajské soudy tak často uchylují k poukazu na zjevnou bezúspěšnost podobných nároků.

b) rozdíly, které lze odůvodnit malým množstvím zpřístupněných usnesení – i kdyby nápad soudů byl v zásadě homogenní a soudy na jednotlivé věci konsistentně aplikovaly stejná kritéria, v malých skupinách soudních rozhodnutí se pravděpodobně nakupí případy určitého druhu, takže některé důvody odmítnutí budou častější, aniž by to bylo možné shledat nelegitimním. Od každého ze soudů, jejichž usnesení jsou znázorněna na předchozím grafu, jsem měl k dispozici alespoň 13 usnesení, data by tedy mohla vykazovat jistou stabilní tendenci. Přesto zmíněný faktor vyloučit nelze.

c) rozdíly, které objektivní odůvodnění postrádají a vyplývají spíše z odlišné praxe jednotlivých soudů, např. v tom, že soud, který zjistí, že je požadováno zastoupení ve věci, kterou paušálně nechápe jako právně složitou, uplatní tento důvod a poté už se majetkovými poměry žadatele nezabývá.²³ Jiný soud by naopak mohl nejprve zjistit finanční situaci žadatele a případný negativní závěr použít podpůrně k argumentu zbytnosti odborného zastoupení v právně jednoduchém řízení.²⁴ Tyto faktory však pro jejich obtížnou prokazatelnost ponechávám ve stavu hypotézy.

Na výše znázorněném třídění konečně zaráží velmi vysoký podíl nevyhovění vyplývajících z nějakého nedostatku komunikace žadatele se soudem, ať už se jedná o nesdělení, potažmo nedoložení majetkových poměrů, nebo nespecifikování řízení, pro nějž by zástupce měl být ustanoven. Tomuto jevu se podrobně věnuji v části 3.1.

2.4. Výběr osoby zástupce

Při zkoumání zajišťování zastoupení nemajetným je relevantní též otázka, koho soudy vlastně jako zástupce ustanovují. Aniž by se tento výzkum pouštěl do rozsáhlejších rozborů kvality takto poskytované právní pomoci, je zřejmé, že soudy ustanovují podle § 30 OSŘ vždy advokáty, nikoli jiné osoby, ačkoli to § 30 odst. 1 OSŘ nevyklučuje, resp. spíše předpokládá, když se o advokátovi mluví teprve v odst. 2 tohoto ustanovení. Žádný soud nicméně neuvedl, že by v letech 2010 nebo 2011 ustanovil v této procesní situaci zástupcem osobu mimo advokátní stav. Pokud jde o volbu konkrétního zástupce, v některých případech žadatelé přímo navrhují ustanovení určitého advokáta, k němuž mají důvěru nebo který je obeznámen s jejich věcí.²⁵ Soud takovému návrhu vyhovět může a nemusí, protože jak uvádí Okresní soud v Pardubicích, účastník má právo „na ustanovení zástupce, nikoli na jeho výběr“.²⁶ Preference žadatele myslím není normativně irelevantní, protože např. dřívější spolupráce žadatele a daného advokáta může přispívat ke kvalitnějšímu zastoupení i ekonomii procesu.²⁷ Na druhou stranu význam má i rovnoměrné vytížení advokátů, kterým právě citované usnesení pardubického soudu zdůvodnilo odklon od návrhu žadatelky. Pokud v myšlenkách soudu převládne právě tento ohled na rovnost advokátů, je pravděpodobné, že se budou řídit abecedním pořadím v seznamu advokátů nebo jiným podobným systémem vedoucím k ustanovení v zásadě náhodnému.²⁸ Jiné soudy se ovšem řídí

²³ Zřejmě usnesení Okresního soudu v Hradci Králové ze dne 21. října 2011, sp. zn. 14 C 24/2011.

²⁴ Usnesení Okresního soudu v Olomouci ze dne 28. dubna 2010, sp. zn. 10 Nc 801/2010.

²⁵ Usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 20. října 2011, sp. zn. 23 C 158/2011.

²⁶ Usnesení Okresního soudu v Pardubicích ze dne 28. dubna 2011, sp. zn. 15 Nc 3401/2011.

²⁷ Dle sdělení Okresního soudu v Náchodě ze dne 19. prosince 2012, sp. zn. 23 Si 14/2012, se advokáti ustanovují náhodně nebo „dle žádosti pisatele, který již byl s konkrétním advokátem ve styku.“ Rovněž Okresní soud v Bruntále ve sdělení ze dne 27. listopadu 2012, sp. zn. 29 Si 298/2012, uvedl, že ve výjimečných případech, pouze na návrh účastníka a s přihlédnutím k okolnostem může být ustanoven zástupcem advokát se sídlem mimo obvod soudu. Jinak totiž tento soud vychází ze seznamu advokátů zastupujících v civilních věcech a majících sídlo v jeho obvodu.

²⁸ Sdělení Okresního soudu ve Znojmě ze dne 3. ledna 2013 mluví o výběru zástupce ze jmenového seznamu „kolovacím způsobem“. Podobně Okresní soud v Ústí nad Orlicí ve sdělení ze dne 2. ledna 2013, sp. zn. 51 Si 335/2012, hovoří o cyklickém pořadí ustanovování advokátů z abecedního pořadníku. Tak i sdělení Okresního soudu v Kladně ze dne 10. prosince 2012, sp. zn. 48 Si 169/2012, sdělení Okresního soudu v České Lípě ze dne 27. listopadu 2012, sp. zn. Si 78/2012, sdělení Okresního soudu v Přerově ze dne 30. listopadu 2012, sp. zn. 37 Si

rovněž uvážením praktických okolností, zejména vzdálenosti mezi sídlem advokáta a bydlištěm žadatele, takže se snaží ustanovovat advokáty, u nichž bude kontakt se zastoupeným prakticky snazší²⁹ a nebude docházet k navyšování nákladů procesních subjektů zbytečnými cestami za účelem poskytnutí právní porady žadateli.³⁰ Okresní soud v Karviné uvádí, že kromě bydliště bere v úvahu i specializaci zástupce.³¹ Konečně některé soudy jen zdůrazňují, že výběr zástupce je pouze na rozhodnutí soudce, a o stanovení žádných kritérií nehovoří.³²

2.5. Finanční náročnost ustanovování zástupců nemajetným

Konečně je pro pochopení systému státem poskytované právní pomoci klíčové zjištění, jaké množství prostředků stát tímto směrem v současnosti vynakládá. O tomto údaji nicméně neexistují žádná jistá data. Ministerstvo spravedlnosti údaje o finanční náročnosti ustanovení podle § 30 OSŘ neshromažďuje³³ a dostupné jsou toliko údaje o celkových odměnách advokátům ustanoveným v civilních věcech.³⁴ V této položce jsou kromě odměn advokátům ustanovených na základě práva chudých podle § 30 OSŘ zejména odměny opatrovníků ustanovených podle § 29 OSŘ z tam vypočtených důvodů. Z rozpočtu Ministerstva spravedlnosti potom zjistíme, že v roce 2010 bylo v této položce vynaloženo přibližně 172,6 mil. Kč, v roce 2011 157,8 mil. Kč a v roce 2012 144 mil. Kč. Lze předpokládat, že pokles připadá na vrub zejména změnám provedeným novelou OSŘ č. 218/2011 Sb., která zpřísnila podmínky pro ustanovení zástupce nemajetnému účastníkovi.

Legitimita posledně zmíněného legislativního zásahu je ovšem poněkud vratká, poněvadž ministerstvo nedisponuje údaji o skutečně vynakládaném množství peněz na případy ustanovení podle § 30 OSŘ. Je přitom možné, že se tato ustanovení na dané položce podílí jen z menší části. Jelikož samotné soudy taktéž podrobněji údaje o odměnách ustanoveným advokátům v civilních věcech nečlení, pohybují se i já spíše v rovině spekulací. Nicméně např. předsedkyně Okresního soudu v Chebu na dotaz sdělila svůj odhad, že zástupcům ustanoveným podle § 30 OSŘ bylo

---

111/2012, sdělení Okresního soudu v Semilech ze dne 27. listopadu 2012, sp. zn. 0 Si 146/2012, usnesení Okresního soudu v Rokycanech ze dne 22. listopadu 2012, sp. zn. 21 Si 154/2012. zmiňují rotační systém, „kolečko“, rovnoměrný výběr apod.

²⁹ Takto např. sdělení Okresního soudu v Chebu ze dne 9. ledna 2013, sp. zn. 0 Si 1/2013, sdělení Okresního soudu v Břeclavi ze dne 19. prosince 2012, sp. zn. 0 Si 235/2012, sdělení Okresního soudu v Děčíně ze dne 30. listopadu 2012, sdělení Okresního soudu v Břeclavi ze dne 19. prosince 2012, sp. zn. 0 Si 235/2012, nebo sdělení Okresního soudu v Pardubicích ze dne 9. listopadu 2012, sp. zn. 41 Si 168/2012. Stejně i sdělení Okresního soudu v Novém Jičíně ze dne 3. ledna 2013, sp. zn. 30 Si 4/2013: „...advokát se ustanovuje se sídlem nejbližším místu bydliště žadatele.“

³⁰ Jak uvádí sdělení Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou ze dne 7. ledna 2013, sp. zn. 0 Si 115/2012.

³¹ Sdělení Okresního soudu v Karviné ze dne 19. listopadu 2012, sp. zn. 0 Si 341/2012.

³² Sdělení Okresního soudu v Kroměříži ze dne 19. prosince 2012, sp. zn. 0 Si 87/2012, sdělení Okresního soudu v Šumperku ze dne 26. listopadu 2012, sp. zn. 27 Si 343/2012, sdělení Okresního soudu v Jeseníku ze dne 22. listopadu 2012, sp. zn. 0 Si 84/2012, sdělení Okresního soudu v Tachově ze dne 21. října 2012, sp. zn. 25 Si 112/2012. Sdělení Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 13. prosince 2012, sp. zn. 69 Si 175/2012, sdělení Okresního soudu v Hodoníně ze dne 28. listopadu 2012, sp. zn. Si 120/2012, sdělení Okresního soudu v Jablonci nad Nisou ze dne 28. listopadu 2012, sp. zn. 33 Si 107/2012, sdělení Okresního soudu v Táboře ze dne 27. listopadu 2012, sp. zn. 20 Si 55/2012, či sdělení Okresního soudu v Benešově ze dne 12. prosince 2012, sp. zn. 30 Si 252/2012, sdělení Okresního soudu v Mostě ze dne 11. prosince 2012, sp. zn. Si 480/2012, rovněž žádná kritéria nezmiňují, hovoří však o tom, že jako oporu soudy používají seznam advokátů, který je u soudu veden. Sdělení Obvodního soudu pro Prahu 8 ze dne 23. listopadu 2012, 48 Si 151/2012, mluví o „seznamu advokátů, kteří požádali o ustanovení opatrovníkem a zástupcem v občanskoprávním řízení“ dle § 29 a § 30 OSŘ, podobně i Okresní soud v Kutné hoře dle sdělení ze dne 28. listopadu 2012, sp. zn. 25 Si 110/2012, vede seznam advokátů se sídlem v obvodu soudu, již „mají zájem“ o ustanovování v občanskoprávních věcech s tím, že soudcům je doporučeno používat při výběru advokátů rotační princip. O seznamu advokátů se zájmem o ustanovování se dozvíme i ve sdělení Obvodního soudu pro Prahu 10 ze dne 13. prosince 2012, sp. zn. 38 Si 187/2012. Naopak Okresní soud v Nymburce ve svém sdělení ze dne 29. listopadu 2012, sp. zn. 25 Si 145/2012, zdůrazňuje, že žádný seznam, jenž by sloužil za podklad výběru advokátů pro civilní řízení, nevede.

³³ Sdělení Ministerstva spravedlnosti ČR ze dne 9. ledna 2013. Srov. k tomu též DRCHAL, V. *Právo chudých*. Lidové noviny, s. 17. Publikováno dne 27. 9. 2012 [dostupné z: <http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=9054>].

³⁴ Rozpočet Ministerstva spravedlnosti ČR, položka 51920000.

z prostředků tohoto soudu v roce 2010 vyplaceno asi 300 tis. Kč a v roce 2011 asi 500 tis. Kč.³⁵ Celkové výdaje na civilní zástupce by však pro tento soud měly činit 1,3 mil. Kč v roce 2010 a 2,7 mil. Kč v roce 2011;³⁶ na zástupce podle práva chudých tedy chebský soud použil asi jednu pětinu výdajů v rámci této položky. Podobně Okresní soud v Domažlicích, který v letech 2010 a 2011 v rámci dané rozpočtové položky vynaložil 245,9 tis. Kč a 153,5 tis. Kč,³⁷ uvedl jako částky vynaložené na zastoupení nemajetných účastníků jednotky až desítky tisíc Kč.³⁸ Lze zmínit i Okresní soud Praha – Západ, u nějž částky na zástupce nemajetným účastníkům odhadem tvořily v roce 2010 646,7 tis. Kč a v roce 2011 131,8 tis. Kč, což činilo 53,7 % a 23,3 % výdajů na odměny nákladů v civilních věcech v daných letech.³⁹ Okresní soud v Sokolově vyplatil advokátům ustanoveným podle § 30 OSŘ 244,3 tis. Kč v roce 2010 a 216,7 tis. Kč v roce 2011⁴⁰ (což činilo 45 % a 47 % všech odměn v civilních řízeních).⁴¹ Okresní soud Plzeň – Jih dokonce sdělil, že na advokáty ustanovené podle § 30 OSŘ bylo z rozpočtu soudu vynaloženo v roce 2010 132,4 tis. Kč a v roce 2011 jen 50,8 tis. Kč,⁴² přičemž však měl tento soud vynaložit v rámci rozpočtové položky „Odměny advokátům v civilních věcech“ v daných letech 4,2 mil. Kč a 3,3 mil. Kč.⁴³ I když připustíme jisté odchylky a nepřesnosti, jeví se tyto náklady extrémně nízké. Naopak Okresní soud v Karviné na dotaz uvedl, že v roce 2010 vyplatil na odměny advokátů ustanovených podle § 30 OSŘ v roce 2010 7,2 mil. Kč a v roce 2011 7,4 mil. Kč,⁴⁴ což činí 80-90 % procent výdajů tohoto soudu na odměny ustanovených advokátů v civilním řízení vůbec.⁴⁵ U tohoto stejně jako i jiných soudů lze dosti pochybovat, že soud skutečně poskytl údaje vztahující se jen k zástupcům ustanoveným na základě práva chudých, a ne všem ustanoveným civilním zástupcům.⁴⁶ Pokud by se nicméně karvinská data vztahovala k zástupcům nemajetných, znamenalo by to, že podíl nákladů na tato ustanovení variiuje skutečně dříve.⁴⁷

Z těchto střípků, neboť většina soudů skutečně nebyla s to poskytnout údaje o nákladech ustanovení zástupců nemajetným, nemůže vyplynout jasný závěr o tom, kolik státní rozpočet stojí tento typ právní pomoci. Mohu jen zopakovat domněnku, kterou výše uvedené příklady povětšinou, ač ne konsistentně, potvrzují, že ustanovení podle § 30 OSŘ tvoří v příslušné rozpočtové položce složku menší, tedy nedosahující 70 až 80 mil. Kč.

---

³⁵ Sdělení Okresního soudu v Chebu ze dne 9. ledna 2013, sp. zn. 0 Si 1/2013.

³⁶ Sdělení Krajského soudu v Plzni ze dne 23. listopadu 2012, sp. zn. Si 199/2012.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Sdělení Okresního soudu v Domažlicích ze dne 24. října 2012, sp. zn. 15 Si 27/2012.

³⁹ Sdělení Okresního soudu Praha – Západ ze dne 29. listopadu 2012, sp. zn. 32 Si 43/2012.

⁴⁰ Sdělení Okresního soudu v Sokolově ze dne 8. listopadu 2012, sp. zn. 0 Si 229/2012.

⁴¹ Sdělení Krajského soudu v Plzni ze dne 21. listopadu 2012, sp. zn. Si 199/2012.

⁴² Sdělení Okresního soudu Plzeň – Jih ze dne 20. listopadu 2012, sp. zn. 18 Si 169/2012.

⁴³ Sdělení Krajského soudu v Plzni ze dne 21. listopadu 2012, sp. zn. Si 199/2012.

⁴⁴ Sdělení Okresního soudu v Karviné ze dne 19. listopadu 2012, sp. zn. 0 Si 341/2012.

⁴⁵ Sdělení Krajského soudu v Ostravě ze dne 12. listopadu 2012, sp. zn. Si 399/2012.

⁴⁶ Viz sdělení Okresního soudu v Náchodě ze dne 19. prosince 2012, sp. zn. 23 Si 14/2012. Lze to doložit i na faktu, že Okresní soud v Děčíně ve sdělení ze dne 30. listopadu 2012 uvedl náklady na zástupce *dle § 30 OSŘ* ve výši 1,6 mil. Kč v roce 2010 a 910,7 tis. Kč v roce 2011. Krajský soud v Ústí nad Labem ovšem ve sdělení ze dne 16. ledna 2013, sp. zn. Si 391/2012, poskytl v podstatě tytéž hodnoty (1,6 mil. Kč a 881,6 tis. Kč) jako náklady na odměny advokátů ustanovených Okresním soudem v Děčíně *v civilních věcech obecně* (vč. opatrovníků, jak soud výslovně zmínil).

⁴⁷ Lze zmínit i údaje Okresního soudu v Jeseníku, který dle svého sdělení ze dne 22. listopadu 2012, sp. zn. 0 Si 84/2012, vynaložil na zástupce *dle § 30 OSŘ* 54,8 tis. Kč a 164,2 tis. Kč. U Okresního soudu v Prachaticích měly tyto výdaje činit (vycházejí z jeho sdělení ze dne 30. listopadu 2012, sp. zn. 15 Si 16/2012), 420 tis. Kč v roce 2010 a 363,8 tis. Kč v roce 2011. Zde ovšem nedisponuji informacemi o celkových nákladech soudů na ustanovené zástupce v civilním řízení.

3. Kvalitativní rozbor důvodů neúspěšnosti žádostí

3.1. Nedostatky tvrzení a důkazů na straně žadatele

Poměrně častý důvod neúspěchu žadatele o ustanovení zástupce soudem nevyplývá přímo z nenaplnění podmínek stanovených OSŘ, ale z toho, že relevantní skutečnosti pro jejich naplnění soud vůbec nezjistí. Žadatel se sice nejprve obrátí na soud, avšak poté nereaguje na výzvy soudu, aby určil, v jaké věci a proti komu právní pomoc požaduje,⁴⁸ případně nevyplní soudem zasláný formulář k identifikaci svých majetkových poměrů,⁴⁹ eventuálně tento formulář nedoplní o soudem požadované přílohy.⁵⁰ Soudy pro to, že žádosti v obdobném případě nevyhoví, mohou najít oporu v rozhodnutí Ústavního soudu, který žadatele o právní pomoc zatěžuje obvyklým důkazním břemenem.⁵¹ Množství i kvalitu dokumentů, které má žadatel soudu poskytnout, standardizuje zejména struktura formuláře pro potvrzení o poměrech žadatele. Ten předpokládá v závislosti na uvedených tvrzeních přiložení potvrzení zaměstnavatele, platebního výměru správce daně nebo potvrzení plátce sociální dávky.⁵² Soudy nicméně jednak požadují a akceptují podklady nad rámec uvedeného (např. výpisy z účtů),⁵³ jednak někdy na jejich předložení naopak netrvalí a nedostatek nahradí vlastní vyhledávací činností.

---

⁴⁸Usnesení Okresního soudu v Kolíně ze dne 6. října 2011, sp. zn. 21 Nc 223/2011, usnesení Okresního soudu v Kolíně ze dne 7. prosince 2011, sp. zn. 21 Nc 225/2011, usnesení Okresního soudu v Náchodě ze dne 2. prosince 2010, sp. zn. 0 Nc 1852/2010, usnesení Okresního soudu v České Lípě ze dne 17. března 2011, usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 18. března 2011, sp. zn. 23 C 30/2011, usnesení Okresního soudu ve Znojmě ze dne 3. ledna 2012, sp. zn. 5 Nc 2604/2011, usnesení Okresního soudu v Třebíči ze dne 26. dubna 2011, sp. zn. 14 Nc 3035/2011, usnesení Okresního soudu v Třebíči ze dne 3. listopadu 2011, sp. zn. 14 Nc 3094/2011, usnesení Okresního soudu v Havlíčkově Brodě ze dne 30. května 2010, sp. zn. Nc 2124/2010, usnesení Okresního soudu v Jeseníku ze dne 29. března 2012, sp. zn. 12 Nc 201/2011, usnesení Okresního soudu v Hodoníně ze dne 28. února 2012, sp. zn. 14 Nc 110/2011, usnesení Obvodního soudu pro Prahu 10 ze dne 9. října 2012, sp. zn. 19 Nc 2487/2011, a mnoho dalších. Kuriosně tato situace může nastat i u účastníka zastoupeného a žádajícího o osvobození od většího soudního poplatku, viz usnesení Okresního soudu Plzeň-Jih ze dne 29. října 2010, sp. zn. 10 C 174/2009, usnesení Okresního soudu Plzeň-Jih ze dne 12. května 2011, sp. zn. 8 C 68/2011 a usnesení Okresního soudu Plzeň-Jih ze dne 8. února 2011, sp. zn. 8 C 248/2010.

⁴⁹ Usnesení Okresního soudu v Náchodě ze dne 16. srpna 2010, sp. zn. 0 Nc 1769/2010, usnesení Okresního soudu v Olomouci ze dne 9. března 2010, sp. zn. 29 Nc 802/2009, usnesení Okresního soudu v Chrudimi ze dne 23. září 2011, sp. zn. 0 Nc 1213/2011, usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 8. listopadu 2010, sp. zn. 23 C 34/2010, usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 22. dubna 2010, sp. zn. 19 C 29/2010, usnesení Okresního soudu v Olomouci ze dne 20. června 2011, sp. zn. 17 Nc 801/2011, usnesení Okresního soudu v Rakovníku ze dne 23. listopadu 2010, sp. zn. 3 Nc 2252/2010, usnesení Okresního soudu v Prachaticích ze dne 25. října 2011, sp. zn. 6 Nc 702/2011, usnesení Okresního soudu Plzeň-Jih ze dne 14. prosince 2010, sp. zn. 4 C 29/2009, usnesení Okresního soudu ve Znojmě, sp. zn. 9 Nc 2601/2011, usnesení Okresního soudu v Třebíči ze dne 22. července 2011, sp. zn. 14 Nc 3070/2011, usnesení Okresního soudu v Hodoníně ze dne 25. června 2011, sp. zn. 5 Nc 101/2011 a mnoho dalších.

⁵⁰ Usnesení Okresního soudu v Karvině ze dne 14. prosince 2011, sp. zn. 24 Nc 204/2011.

⁵¹ Usnesení Ústavního soudu ze dne 15. listopadu 2007, sp. zn. IV. ÚS 1205/07, srov. usnesení Okresního soudu v Chrudimi ze dne 20. května 2011, sp. zn. 0 Nc 1209/2011.

⁵² Okresní soud Plzeň-jih v usnesení ze dne 24. února 2011, sp. zn. 19 C 482/2009, nastiňuje svou koncepci úlohy žadatele a soudu takto: je povinností žadatele věrohodným způsobem prokázat soudu své poměry, a naopak soud „není povinen urgovat doložení jakýchkoli potvrzení, zejména ne v případě, že tyto mají být předloženy již se samotnou žádostí.“ Tento pohled nicméně nesdílím. Jistě je pravdou, že soud nemůže majetkové poměry žadatele šetřit zcela sám a prvotní břemeno uvedení rozhodných skutečností pro osvobození je na žadateli. Na druhou stranu, má-li být ustanovení zástupce podle § 30 OSŘ efektivním nástrojem zajištění přístupu ke spravedlnosti, bylo by možné očekávat, že soud žadatele povede k doplnění podání s odpovídající měrou srozumitelnosti a vstřícnosti. V rámci úvah o rozsahu poučovací povinnosti ve vztahu k nedostatkům žádosti o ustanovení zástupce je obecně třeba zohlednit důraz, který klade Ústavní soud na náležité plnění poučovací povinnosti soudem při odstraňování vad procesních úkonů, a to obzvláště v kontextu poskytování bezplatné právní pomoci (viz např. náleží Ústavního soudu ze dne 12. srpna 2014, sp. zn. I. ÚS 3849/11).

⁵³ Srov. usnesení Okresního soudu v Karvině ze dne 19. dubna 2011, sp. zn. 18 Nc 224/2010, kde soud po žadatelích neúspěšně vyžadoval výpisy ze všech účtů. Podobně Obvodní soud pro Prahu 10 v usnesení ze dne 25. ledna 2012, sp. zn. 19 Nc 2491/2011, žadatele vyzval k předložení výpisů z účtů za posledních šest měsíců. Velmi názorně v usnesení Okresního soudu v Hodoníně ze dne 28. února 2012, sp. zn. 14 Nc 110/2011, soud vyzývá

V případech, kdy žadatel neopětuje ani opakované pokusy soudu o zjištění podstatných okolností, se můžeme utěšovat představou, že mu zřejmě příliš nezáleželo na dané věci, pokud v ní kromě prvotní žádosti ničeho neučinil.⁵⁴ Je tu ovšem sociologický problém (s ústavněprávní relevancí), zda je komunikace mezi žadateli a soudy nastavena správně, pokud osoby, které prve ve vztahu k soudu učinily úkon svou žádostí o právní pomoc, nejsou s to soudům sdělit rozhodné skutečnosti pro ustanovení. Žadatelé někdy popíší v žádosti své obecné problémy s dluhy a hrozící exekucí, ale není zřejmé, zda chtějí zahájit konkrétní řízení, pro něž by jim zástupce měl být ustanoven, či jsou snad v jiném řízení žalováni. Spíše z celku jejich nejasných podání může vyplynout, že se skutečně nacházejí v situaci, která by mohla mít právní řešení, často však ne v civilním řízení,⁵⁵ případně bylo právní pomoci třeba dříve a v době rozhodování soudu už je na nápravu pozdě.⁵⁶ Potřebují nezřídka odborného konzultanta k poskytnutí obecné právní rady, což je poptávka, kterou soudy nemohou uspokojit, kterou však je třeba brát na vědomí.⁵⁷ To se mi jeví do značné míry symptomatické, protože byla od soudu požadována mimosoudní právní pomoc.⁵⁸

žadatelku k předložení „doklad[ů] o dluzích, nájemném a službách spojených s bydlením, doklad[ů] prokazující[ch] náklady spojené se zdravotním stavem, (...) k doložení výše úspor (stavební spoření, životní pojištění, penzijní pojištění, cenné papíry, akcie, zůstatky na běžných účtech, vkladních knížkách apod).“

⁵⁴ V jednom z takových případů mluví Okresní soud Plzeň-Jih přímo o žadatelově laxním přístupu (usnesení Okresního soudu Plzeň-Jih ze dne 28. července 2010, sp. zn. 4 C 203/2009). Druhdy se přitom odvolává i na liknavost žadatelů v jiných řízeních, které jsou proti nim vedena jako v usnesení Okresního soudu Plzeň-Jih ze dne 2. září 2011, sp. zn. 4 C 480/2010.

⁵⁵ Příklad mlhavého podání, které směřuje k dosažení právní pomoci, kterou soudy neposkytují, můžeme najít v usnesení Okresního soudu ve Zlíně ze dne 30. srpna 2010, sp. zn. 28 Nc 701/2010. Zde žadatelka pojala záměr „podat žalobu pro porušování zákona“ orgány činnými v trestním řízení, avšak k dotazu soudu neprovedla nezbytné vymezení předmětu řízení či uvedení základních skutkových okolností.

⁵⁶ V usnesení Okresního soudu v Přerově ze dne 29. listopadu 2010, sp. zn. 24 Nc 961/2010, stěžovatel požaduje pomoc „z důvodu exekuce“. Ani zde však nebyl soud uspokojen, když žadatel k jeho výzvě nespécifikoval, pro jaké řízení zástupce požaduje (kromě toho ovšem také nevyplnil potvrzení o majetkových poměrech). I kdyby žadatel dokázal vyjádřit, čeho se chce domáhat, lze pochybovat, jestli by soud byl ochoten zástupce pro obranu v exekuční fázi civilního řízení ustanovit.

⁵⁷ Příklad lze najít v usnesení Okresního soudu ve Znojmě ze dne 21. června 2011, sp. zn. 12 Nc 2602/2011. Žadatel otevřeně deklaroval, že nechce podávat žalobu, ale že zástupce potřebuje k obraně proti tvrdosti splátek úvěru, které jsou vůči němu vymáhány na základě rozhodčího nálezů a enormně navýšené zřejmě o smluvní pokuty. Soud takovou žádost bez jakéhokoli vztahu k soudnímu řízení musel zamítnout, zůstává proto jen jako doklad neuspokojené poptávky po právní pomoci na straně žadatele. Velmi podobný je případ usnesení Okresního soudu ve Znojmě ze dne 23. listopadu 2010, sp. zn. 7 Nc 2605/2010. Zde žadatel toliko vyjádřil nesouhlas s částkou, kterou po něm požaduje věřitel, soudy však sdělil, že neví, koho chce žalovat. Do třetice lze zmínit usnesení Okresního soudu ve Strakoncích ze dne 13. srpna 2010, sp. zn. 8 Nc 1503/2010, kde žadatelka usilovala o právní pomoc při uzavření smlouvy. Srov. i usnesení Okresního soudu v Havlíčkově Brodě ze dne 6. srpna 2010, sp. zn. 0 Nc 2157/2010, v němž nacházíme žadatele, který přiznává, že se s ustanoveným advokátem chce hlavně poradit, ale nikoli podat žalobu. V takových případech soudy pochopitelně žadatele odkazují na advokátní komoru.

⁵⁸ Viz i usnesení Okresního soudu v Náchodě ze dne 7. července 2010, sp. zn. 0 Nc 1750/2010, kde žadatel neupřesnil, jakou konkrétní žalobu chce podat, ale jen obecně popisoval své finanční obtíže. Podobně žadatel v usnesení Okresního soudu ve Zlíně ze dne 30. srpna 2011, sp. zn. 8 Nc 701/2010, pouze uvedl, že mu byla způsobena škoda dopravní nehodou, nebyl však schopen uvést údaje k identifikaci žalovaného. Zajímavý případ představuje usnesení Okresního soudu v Olomouci ze dne 1. listopadu 2011, sp. zn. 26 Nc 802/2011. V něm byla zamítnuta žádost žadatele o ustanovení zástupce pro zastavení exekuce zdůvodněné nedostatkem majetku. Jelikož toto zastavení exekuce se provádí z moci úřední, soud bez výslovného odkazu na některé kritérium hodnocení žádosti tuto zamítl, poněvadž seznal, že iniciativy žadatele není třeba a ve věci mu nemůže být vyhověno. Z komunikace se žadatelkou, které nevyhověl Okresní soud v Třebíči usnesením ze dne 19. října 2010, sp. zn. 14 Nc 1422/2010, vyplynulo, že chtěla pouze podat trestní oznámení, nikoli žalobu. Do jisté míry podobně, ačkoli méně procesně desorientovaný byl žadatel, o jehož žádosti bylo rozhodnuto usnesením Okresního soudu v Českých Budějovicích ze dne 15. února 2010, sp. zn. 10 Nc 2951/2010, který chtěl napadat rozhodnutí správního orgánu (Úřadu práce). Blízkého rázu je i usnesení Okresního soudu v Havlíčkově Brodě ze dne 11. listopadu 2010, sp. zn. 0 Nc 2248/2010, kde žadatelka chtěla právní pomoci při podání odvolání proti rozhodnutí o přestupku – zde se pro změnu dotýkáme deficitů právní pomoci ve správním řízení. Konečně lze zmínit usnesení Okresního soudu v Třebíči ze dne 20. září 2011, sp. zn. 14 Nc 3087/2011, kde žadatelka měla úmyslu v podstatě učinit pořízení pro případ smrti, nikoli vyvolat soudní řízení, což jí soud v odůvodnění usnesení náležitě objasnil. Některá podání jsou

Z některých rozhodnutí soudů je zřejmé, že žadatel měl evidentní snahu svůj záměr objasnit a domoci se právní pomoci, nebyl však schopen posoudit svou právní situaci a prostředky či v horším případě formulovat, jaké oprávnění chtěl u soudu uplatnit.⁵⁹ Za těchto okolností však zpravidla v zamítnutí žádosti nelze vidět primárně příznak nedostatků systému právní pomoci poskytované zástupci ustanovenými soudy, ale spíše obecného nízkoprahového právního poradenství. Vyjasnění otázky, zda je vůbec namístě obracet se na soud, by nemělo být úlohou zástupců soudem ustanovených.⁶⁰ Na druhou stranu je-li stěžovatel v situaci, kdy skutečně má nárok, který může a chce uplatnit před soudem, nedovede však skutečnosti odpovídajícím způsobem pojmenovat při výměně informací se soudy, potom systém soudní ochrany v jistém smyslu selhává.⁶¹ Ustanovení zástupce je v takovém případě nezbytné k ochraně zájmů žadatele, jelikož tento evidentně nebude schopen uplatnit svá práva před soudem. Zároveň se ovšem podání žádosti o státem poskytovanou právní pomoc pro některé ukazuje být úkonem vyžadujícím právní pomoc. Soudy se nicméně opírají o obecnou představu kompetencí žadatele: „...žalobce musí v žalobě uvést alespoň elementární skutkové okolnosti, z nichž by bylo možno dovodit, čeho a na jakém základě se žalobou domáhá. Každý účastník totiž disponuje nepochybně takovými schopnostmi, aby jeho žaloba těmto elementárním zákonným náležitostem vyhověla.“⁶² Toto tvrzení lze považovat za spíše sporné. Schopnost rozlišit relevantní skutečnosti se vždy do určité míry odvíjí od kapacity právní kvalifikace. Proto samo postižení skutkového stavu vyžaduje určitou netriviální kompetenci, kterou myslím u každého předpokládat nelze.

---

bezpochyby spíše kverulační a neskrývají v sobě řešitelný právní případ, ale např. v usnesení Okresního soudu v Jablonci nad Nisou ze dne 30. března 2011, sp. zn. 0 Nc 1507/2010, žadatel krom toho, že chce žalovat stát, neb jsou jeho zákony likvidační, vypočítává řadu svých problémů, které jsou nebo v případě včasného postupu mohly být řešitelné právní cestou.

⁵⁹ Usnesení Okresního soudu ve Znojmě ze dne 29. září 2011, sp. zn. 12 Nc 2604/2011, v němž žadatel popisuje svůj neutěšený majetkový stav a snahu domoci se „svého práva“ soudně, avšak k dotazu soudu neupřesní, co je obsahem tohoto práva, nebo usnesení Okresního soudu v Havlíčkově Brodě ze dne 27. září 2011, sp. zn. 0 Nc 2143/2011, kde žadatel jen prokazuje na probíhající trestní řízení, nepřibližuje ale rovněž nijak, čeho se chce domáhat. Podobné žádosti někdy divoce směšují různé právní důvody možné žaloby a nevyjasňují, jaký problém má soud vlastně řešit. Tak v usnesení Okresního soudu v Ústí nad Orlicí ze dne 11. června 2010, sp. zn. 0 Nc 2713/2010, se žadatel chtěl domáhat ochrany osobnosti, přezkoumání staršího soudního rozhodnutí i ochrany nájemního práva k bytu. Ačkoli jeví snahu nastínit skutkový stav, který chtěl právně reparovat, soud nezjistil, k čemu by žadatelova žaloba měla směřovat, a žádosti nevyhověl. Jasně zde vyvstává, že jde o případ, kdy bylo nemajetnému právní rady třeba dříve než při podání žádosti o právní pomoc dle OSŘ. Viz též usnesení Okresního soudu v Náchodě ze dne 7. července 2010, sp. zn. 0 Nc 1750/2010: „[Žadatel, který vyplnil formulář o svých majetkových poměrech] ani k výzvě soudu neupřesnil, jakou konkrétní žalobu má v úmyslu k soudu za pomoci ustanoveného právního zástupce podat. Ve svém vysvětlení pouze obecně popisuje své finanční potíže.“ Totéž i usnesení Okresního soudu v Chrudimi ze dne 3. května 2010, sp. zn. 0 Nc 1201/2011: „...[Z] žádosti musí být patrné, čeho konkrétně se žadatel případnou žalobou míní domáhat... Přes poučení soudu však z podání žadatelky není patrné, zda proti ní byla podána žaloba či zda chce sama podat proti někomu žalobu a jakou.“

⁶⁰ Sluší se ovšem podotknout, že z usnesení Okresního soudu v Klatovech ze dne 3. února 2012, sp. zn. 15 Nc 931/2011, vyplývá, že byl ustanoven zástupce pro *případně* podání žaloby a zastoupení v soudním řízení, týkajícím se *eventuálních* nároků žalobkyně z nájmu bytu a *tvrzeného* špatného technického stavu nemovitosti. Z toho je zřejmé, že soud sám poskytl právní pomoc v situaci, kdy neměl jistotu o tom, že bude vůbec bezprostředně třeba zahájit soudní řízení. Tento případ se mi nicméně jeví výjimečný a spíše nesystémový. U většiny soudů nelze očekávat vstřícnost vůči žadatelům, kteří nemají jasno o tom, jaký nárok vlastně před soudem uplatní.

⁶¹ Z některých usnesení se jeví, že žadatel se potýká se skutečným problémem řešitelným právní cestou, jen z něj nedokáže vyvodit odpovídající právní konsekvence, a soud proto jeho žádost zamítne z důvodu nedostatečného vymezení řízení, i když by majetkové poměry žadatele ustanovení zástupce odůvodňovat mohly (viz usnesení Okresního soudu v Přerově ze dne 1. února 2011, sp. zn. 40 Nc 121/2010, kde žadatelka zřejmě popisuje škody, které jí vznikají na bytové jednotce v důsledku využívání sousedícího nebytového prostoru v bytovém domě). Srov. i „neurčitě podání“, o kterém negativně rozhodl Okresní soud v České Lípě usnesením ze dne 17. března 2011 (sp. zn. anonymizována) – soud uvedl, že mu objektivně nebylo zřejmé, čeho se navrhovatel domáhá a jaké soudní řízení má v úmyslu zahájit, proto bez dalšího zamítl i návrh na ustanovení zástupce, aniž by se zabýval poměry žadatele. Opět zde vyvstává možnost, že postižení podstaty nároku přesahovalo možnosti žadatele, ačkoli ve svém podání vystihl, že se má týkat „nároku pro vyplacení náhrady mzdy z důvodu pracovního úrazu“. Srov. k tomu usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. listopadu 2013, sp. zn. 30 Cdo 1374/2013.

⁶² Usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 12. května 2010, sp. zn. 23 C 24/2010.

Soudy vykazují určité odchylky, i pokud jde o míru jasnosti vymezení předmětu řízení, kterou od žadatele očekávají. Pro srovnání mohu odkázat na usnesení Okresního soudu ve Znojmě, v němž soud mimo jiné dovodil, že žadatelka neupřesnila dostatečně, čeho by se řízení mělo týkat. Naznačila, že chce žalovat ve věci „náhrady způsobených škod, neoprávněného obohacení a neřešení reklamací ze strany firmy.“ Krom toho uvedla částku, již měla v úmyslu vymáhat, předložila kupní smlouvu na nemovitost a smlouvu o zprostředkování koupě nemovitosti. Soud nicméně uzavřel, že ani po jeho výzvě nebylo vyjasněno, čeho se přesně žadatelka chce domáhat.⁶³ S tím můžeme konfrontovat postup Obvodního soudu pro Prahu 10, jenž vyhověl žádosti žadatele, který chtěl zahájit řízení „ve věci sporu při převodu pozemku z důvodu nedodržení smluvních ujednání ze smlouvy o prodeji pozemku“. Až poté, co ustanovil advokáta, který žadateli pomohl vyjasnit situaci, zjistil soud, že žalovaný má bydliště v obvodu Okresního soudu Kutná Hora, takže ustanovující soud nebyl k projednání (dosud stále nepodané) žaloby věcně příslušný.⁶⁴ Zdá se, že pražský soud si počínal v porovnání se znojemským vstřícněji z hlediska předběžného doložení v budoucnu uplatňovaného nároku. Přestože měl jen dosti mlhavou představu o tom, čeho se žadatel chce domáhat, konstatoval, že nejde o zřejmě bezúspěšné uplatňování práva a zástupce ustanovil.

V podobných případech si musíme klást otázku, jak by vlastně měl soud k žadateli přistupovat, když nemá jasno o něčem, co je třeba k rozhodnutí o žádosti. Je zjevné, že zaslání formálně stylizované výzvy k doplnění podstatných údajů nezřídka selhává. V tomto směru se jeví užitečnější ústní forma kontaktu, kterou některé soudy uplatňovaly.⁶⁵ Samozřejmě ani takové metody nevedou vždy k objasnění důležitých okolností, nezřídka z důvodu žadatelovy netečnosti ke vstřícnosti soudu.⁶⁶ Přesto osobní komunikaci se žadatelem pokládám za dobrý nástroj pro případy, kdy není jistota o některých skutečnostech týkajících se žadatelových poměrů (např. soud nemá jasno o osudu určitých majetkových hodnot, které žadatel měl obdržet v minulosti, viz dále), a zejména pro situace, kdy soud není schopen zjistit, co by bylo předmětem eventuálního řízení, pro nějž je zástupce ustanovován.⁶⁷ V ústním styku je jednodušší žadatele navést ke sdělení skutečně relevantních skutkových okolností, než prostřednictvím písemných výzev, kterým se žadatel necítí schopen vyhovět. Právní hranici pro tuto činnost představuje požadavek nestrannosti soudu v později zahájené při, který by nicméně takové komunikaci směřující toliko ke zjištění, zda jsou naplněny podmínky § 30 a § 138 OSŘ, snad principiálně překážet neměl. Faktická mez podobného postupu pak pochopitelně spočívá v možnostech soudů s ohledem na jejich personální stavy a vytíženost.

Domnívám se přesto, že problém „zmlklých“ žádostí by byl vyřešen v první řadě vyplněním mezery v nesoudních formách právní pomoci. Pak by v rámci prvotního posouzení případu a doporučení vhodného právního postupu, bylo možné poskytnout rovněž asistenci při řádném

---

⁶³ Usnesení Okresního soudu ve Znojmě, sp. zn. 9 Nc 2602/2011. Podobně třeba v usnesení Okresního soudu v Karvině ze dne 19. dubna 2011, sp. zn. 18 Nc 224/2010, soud požaduje, aby žadatelé, kteří se domáhají určení členství v bytovém družstvu, stručně doplnili, z jakých důvodů považují spornou dohodu o převodu členských práv a povinností za absolutně neplatnou.

⁶⁴ Usnesení Obvodního soudu pro Prahu 10 ze dne 5. září 2010, sp. zn. 19 Nc 2488/10.

⁶⁵ Usnesení Okresního soudu ve Strakonících ze dne 5. března 2010, sp. zn. 7 Nc 1501/2010 (po podání žádosti proběhl „ústní výslech“, při němž žadatelka své podání doplnila), usnesení Obvodního soudu pro Prahu 10 ze dne 9. října 2012, sp. zn. 19 Nc 2487/2011 (žadatelka byla předvolána „k výslechu mimo jednání“ za účelem objasnění své zmatečné žádosti). Žadatelka v usnesení Okresního soudu v Kolíně ze dne 11. srpna 2010, sp. zn. 21 Nc ..., učinila do protokolu poměrně obsáhlé podání, avšak nevrátila soudu vyplněné potvrzení o majetkových poměrech, které jí bylo při té příležitosti předáno. Některá usnesení zmiňují telefonickou komunikaci se žadateli (usnesení Okresního soudu v Havlíčkově Brodě ze dne 6. srpna 2010, sp. zn. 0 Nc 2157/2010, usnesení Okresního soudu v Jihlavě ze dne 12. října 2011, sp. zn. 21 Nc 5157/2011, usnesení Okresního soudu v Českých Budějovicích ze dne 15. února 2010, sp. zn. 10 Nc 2951/2010), ovšem není z nich zřejmé, která strana tuto komunikaci iniciovala.

⁶⁶ V usnesení Okresního soudu v Jablonci nad Nisou ze dne 15. března 2011, sp. zn. 0 Nc 1503/2010, se uvádí, že soud žadatele opakovaně, avšak neúspěšně předvolával k výslechu, aby zjistil informace pro posouzení žádosti. Totéž i v usnesení Okresního soudu v Přerově ze dne 18. srpna 2010, sp. zn. 40 Nc 111/2010.

⁶⁷ Viz např. usnesení Okresního soudu ve Znojmě ze dne 23. listopadu 2010, sp. zn. 7 Nc 2605/2010.

vyplnění a shromáždění nezbytných příloh žádosti o ustanovení zástupce tam, kde je namístě obrátit se přímo na soud. Zároveň by však takové poradenství mohlo odlehčit i soudům v tom, že by se musely v menší míře zabývat žádostmi o právní pomoc ve věcech, kdy by žadateli bylo třeba hlavně sdělení, co je v jeho postavení právně možné, a co nikoli.⁶⁸

3.2. Poměry účastníka

Je dobré se upomínat, že mezi poměry žadatele se zahrnují i okolnosti zdravotní či sociální, nejen majetkové. Tak se například Okresní soud v Pardubicích při rozhodování o osvobození od soudního poplatku odvolává i na nedobrá zdravotní stav žadatelky.⁶⁹ Faktem však je, že v naprosté většině případů se rozhodnutí soudu o žádosti o právní pomoc odvíjí od poměrů majetkových, zejména zjištění příjmů žadatele. Jde-li pak o posuzování těchto majetkových poměrů je zřejmé, že určitá rozkolísanost mezi soudy napříč republikou nastane.⁷⁰ Je myslitelná alternativa, kdy by např. byla uzákoněna rámcová kritéria pro určení výše příjmů vyžadující právní

---

⁶⁸ To lze ilustrovat například usnesením Okresního soudu v Bruntále ze dne 31. ledna 2012, sp. zn. 0 Nc 194/2011, a usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 20. března 2012, sp. zn. 8 Co 236/2012, kde tyto soudy odmítly zjevně nepřiléhavé konstrukce žadatele, ačkoli tento svůj postup neodůvodnily než povšečným tvrzením, že žadateli nemůže být vyhověno, což je zřejmé ze skutkových tvrzení uvedených v žádosti. Je třeba uznat, že soudy správně dospěly k závěru, že žadatelovy snahy o dosažení odškodnění za postup pracovníků soudu při projednávání jím podaného dovolání neměly oporu v hmotném právu. Je samozřejmě možné, že by ani adresná právní pomoc nesoudního typu neoslabila zarputilou snahu žadatele o podle všeho beznadějně sledování nápravy soudní cestou.

⁶⁹ V odůvodnění usnesení Okresního soudu v Pardubicích ze dne 16. září 2011, sp. zn. 5 Nc 3402/2011, tak najdeme odkaz na pohybové omezení žadatelky dokonce před zmínkou o výdělkových poměrech žadatelky. Usnesení Okresního soudu v Pardubicích ze dne 14. června 2011, sp. zn. 15 Nc 3404/2011, používá ohledy na zdravotní stav podpůrně.

⁷⁰ Učinit relevantní srovnání lze toliko *ceteris paribus*, tedy pokud při rozhodování o dvou žádostech před dvěma soudy byly všechny podstatné okolnosti shodné. S takovou situací se pochopitelně setkáme poměrně zřídka, jelikož vzhledem k omezenému množství sledovatelných případů je každý do značné míry individuálním. Přesto se nabízí vzácná možnost srovnání mezi usnesením Okresního soudu v Opavě ze dne 30. června 2010, sp. zn. 8 Nc 4/2010, a usnesením Okresního soudu v Náchodě ze dne 25. listopadu 2010, sp. zn. 0 Nc 1891/2010. V obou případech soudy rozhodovaly o ustanovení zástupce rozvedené manželce v řízení o vypořádání společného jmění manželů. Obě žadatelky měly vyživovací povinnost ke dvěma dětem, příjmy po započtení sociálních dávek obou žadatelek byly srovnatelné (přibližně 20 tis. Kč oproti asi 25 tis. Kč). Zatímco náhodný soud ale s poukazem na očekávatelné náklady dokazování v tomto typu řízení a skutkovou i právní složitost řízení rozhodl o ustanovení zástupce, opavský soud, byť verbálně vzal na vědomí, že žadatelka nebude muset hradit jen soudní poplatek, ale také náklady právního zastoupení, žádost zamítl. Neúspěšnou přitom byla ta ze dvou zmíněných žadatelek, která měla příjmy nižší, a navíc byla zatížena dluhem. Méně jisté srovnání bychom mohli učinit mezi usnesením Okresního soudu v Přerově ze dne 4. února 2010, sp. zn. 40 Nc 102/2010, kde se žadatelka právní pomoci nedomohla, a usnesením Okresního soudu v Sokolově ze dne 7. května 2008, sp. zn. 7 C 101/2008, kde bylo žádosti vyhověno. Musíme ovšem odmyslet, že v prvním případě nebyla dána dostatečná skutková a právní složitost věci, aby ustanovení odůvodňovala. Nadto se však přerovský soud opřel o posouzení příjmů žadatelky, které tvořil starobní důchod ve výši 6 666 Kč a 3 000 Kč výživného rozvedené manželky (předpokládáme-li jako soud, že bylo pravidelně placeno). S přihlédnutím k prokázaným výdajům žadatelky neodůvodňovaly podle soudu tyto poměry osvobození od soudního poplatku, přičemž soud nevzal v úvahu žadatelkou tvrzený špatný zdravotní stav, který ji měl působit zvýšené výdaje a znemožňovat účast při soudním jednání. Naopak sokolovský soud vyhověl žadatelce s příjmem 9 395 Kč ze starobního důchodu a 2 000 Kč příspěvku na péči, aniž by se v odůvodnění odvolával na zjištění ohledně zvláštních výdání žadatelky. Připouštím značný prostor, který soud má pro spravedlivé vyhodnocení všech skutkových okolností konkrétního případu. Z toho, co se z úvah soudu odrazilo v odůvodnění, však (jde-li o majetkové a zdravotní poměry obou žadatelek) nevyvstávají podstatné rozdíly odůvodňující odlišné výsledky žádostí. Rozdíl ovšem mohl spočívat v povaze řízení, např. v tom, že v sokolovském sporu se daly očekávat zvýšené náklady na dokazování, ačkoli se o tom soud nezmiňuje. Viz dále i usnesení Okresního soudu v Nymburce ze dne 26. července 2010, sp. zn. 0 Nc 4504/2010, kde žadatel tvrdil měsíční příjem ve výši necelých 9 tis. Kč, což se z hlediska schopnosti finančně unést vedení civilního sporu zdá být již dosti málo (lze srovnat s usnesením Okresního soudu Plzeň-Jih ze dne 3. srpna 2010, sp. zn. 19 C 123/2007, z něhož plyne, že tento soud od poplatku osvobodil žadatelku s měsíčním příjmem 9 400 Kč, aniž by byly zřejmé nějaké relevantní odlišnosti). Opět se však nad rámec tohoto konstatování jedná o případ, kde není zcela jasno, co vlastně chce žadatel právně podniknout a je mu třeba spíše obecné právní rady než soudem ustanoveného zástupce.

pomoc od státu. Jak rozvádím v závěru, schůdnější cestou ale může být snaha o zlepšení postupu soudů při hodnocení poměrů žadatele a odůvodňování svých zjištění.⁷¹

Některé soudy se snaží svou rozhodovací praxi stabilizovat tím, že berou jako referenční kritérium životní minimum a odmítají přiznat osvobození žadatelům, jejichž majetek či příjmy tuto hranici znatelně přesahují.⁷² Dokonce někdy při vymezení poměrů odůvodňujících osvobození od soudních poplatků a ustanovení zástupce užívají pojmů zákona č. 111/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o životním minimu“): k osvobození by mělo dojít tam, kde by zaplacením poplatku byla ohrožena výživa a krytí všech dalších základních potřeb.⁷³ Tento přístup na jednu stranu zvyšuje předvídatelnost a konsistenci rozhodování, na druhou stranu hrozí mechanickým přístupem a nezohledňováním konkrétních osobních poměrů. Zejména soudy zřídka berou na vědomí, že životní minimum podle § 1 odst. 3 zákona o životním minimu nezahrnuje nezbytné náklady na bydlení a bez ohledu na tyto náklady poměřují příjem žadatele s částkou životního minima pro danou domácnost.⁷⁴ Zvláštní variantou je, že soudy jako znak žadatelovy uspokojivé finanční situaci

---

⁷¹ Ostatně i publikace BOBEK, M., KÜHN, Z. *Judikatura a právní argumentace*. 2. vyd. Praha: Auditorium, 2012. s. 110, považuje rozhodování o osvobození od soudních poplatků za typický příklad výkladu záměrně velmi abstraktní normy. V některých případech je uvážení soudů spíše impresionistické a pouze konstatuje, že s ohledem na zjištěnou výši příjmů není osvobození na místě. Viz např. usnesení Okresního soudu v Rakovníku ze dne 13. ledna 2012, sp. zn. 5 Nc 2252/2011, a usnesení Okresního soudu v Kolíně ze dne 18. července 2011, sp. zn. 21 Nc 159/2011, kde se právní úvahy soudů omezují na následující větu: „Soud došel k závěru, že žalobkyně neprokázala tíživé majetkové a sociální poměry dle § 138 OSŘ a zástupce pro toto řízení neustanovil.“ Odůvodnění usnesení Okresního soudu v Nymburce ze dne 23. února 2011, sp. zn. 0 Nc 4503/2011, a usnesení Okresního soudu v Nymburce ze dne 19. května 2010, sp. zn. Nc 4502/2010, sestává v podstatě ze sdělení výše měsíčního příjmu žadatele a prostého konstatování soudů, že jeho majetkové a sociální poměry osvobození neodůvodňují. Taková rozhodnutí se zdají být poměrně mechanickými a nedávají nahlédnout alespoň rámcově do úvah soudů. Vyvstává však otázka, jakou míru podrobnosti odůvodnění podobných procesních rozhodnutí je účelné po soudech požadovat, jelikož uplatňování striktních kritérií na odůvodnění i v této kategorii usnesení se střetává s všeobecným tlakem na rychlé vyřizování nápadu.

⁷² Viz usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 6. října 2010, sp. zn. 19 C 51/2010. To je jistě užitečné nejen k zvýšení konsistence rozhodování, ale i jako mentální pomůcka pro posouzení majetkové situace žadatele. Kupř. v usnesení Okresního soudu v Třebíči ze dne 20. ledna 2012, sp. zn. 14 Nc 3118/2011, nacházíme žadatele, který má příjem 19 900 Kč měsíčně, což by bylo lze považovat za dostatečné zajištění, které pro většinu řízení nebude osvobození od poplatků odůvodňovat. Pokud však jsou uvažovány jeho majetkové poměry v kontextu celé domácnosti, jíž obývá s manželkou a 4 dětmi, z nichž 3 jsou zletilé, zjišťujeme, že životní minimum takové rodiny může být okolo 16 910 Kč, a pokud by žadatelův příjem byl v daném celku jediným zdrojem prostředků, nebylo by osvobození od poplatku vyloučeno. Podobně nám výpočet životního minima může usnadnit představu, do jaké míry postačuje čtyřčlenné rodině, když jí po uhrazení nákladů na bydlení a některých dalších plateb zůstane 11 tis. Kč měsíčně (usnesení Okresního soudu v Karviné ze dne 16. dubna 2010, sp. zn. 18 Nc 206/2010, z něhož tento příklad pochází, ovšem poměry rodiny hodnotilo pouze intuitivně). Srov. dále usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 6. října 2010, sp. zn. 19 C 51/2010, usnesení Okresního soudu v Ústí nad Orlicí ze dne 26. července 2011, sp. zn. 0 Nc .../2011, usnesení Okresního soudu v Náchodě ze dne 30. března 2010, sp. zn. 0 Nc 1710/2010, usnesení Okresního soudu v Náchodě ze dne 14. dubna 2010, sp. zn. 1716/2010, usnesení Okresního soudu v Náchodě ze dne 29. července 2010, sp. zn. 0 Nc 1803/2010, usnesení Okresního soudu v Náchodě ze dne 20. ledna 2011, sp. zn. 0 Nc 1903/2010. Totéž v usnesení Okresního soudu Plzeň-Jih ze dne 4. října 2010, sp. zn. 8 C 254/2010, a usnesení Okresního soudu Plzeň-Jih ze dne 21. června 2010, sp. zn. 8 C 170/2010, kde se kalkuluje, zda po zaplacení soudního poplatku zůstane žadatelům „částka vyšší, než činí životní či existenční minimum“. Nejvyšší soud nicméně přítomnost odkazů na životní minimum v odůvodnění usnesení o osvobození od soudních poplatků spíše reprobuje, protože majetkové poměry z hlediska práva sociálního zabezpečení nepokládá za rozhodné, viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. dubna 2014, sp. zn. 21 Cdo 1940/2013.

⁷³ Usnesení Okresního soudu v Náchodě ze dne 14. dubna 2010, sp. zn. 1716/2010. Srov. §1 odst. 1 o životním minimu, který životní minimum vymezuje jako „minimální hranici peněžních příjmů (...) fyzických osob (...) k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb...“

⁷⁴ Např. v usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 14. ledna 2011, sp. zn. 43 Cm 53/2008, soud jednoduše srovnává starobní důchod žadatelky a životní minimum. Naopak správně si tentýž soud počínal v jiné věci, když vydal usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 30. prosince 2009, sp. zn. 13 Co 648/2009, které korigovalo předchozí posouzení Okresního soudu v Sokolově. Zde soud k částce životního minima přičítel normativní náklady na bydlení podle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, a žadatelce

berou to, že nepobírá v daném okamžiku dávky sociálního zabezpečení, není tedy v očích soudu osobou sociálně potřebnou.⁷⁵

Problém může vyplývat z faktu, že je ustanovení zástupce vázáno na osvobození od poplatku, přičemž však opatření odborného zástupce bývá obvykle finančně náročnější než složení poplatku.⁷⁶ Proto se mohou vyskytnout tací, kteří nesplní podmínky osvobození, ale nebudou schopni nést náklady sporu, takže jim bude odepřena spravedlnost.⁷⁷ Domnívám se, že by proto soudy vždy při posuzování žádosti o ustanovení zástupce podané společně s žádostí o osvobození od soudních poplatků měly brát v úvahu i veškeré nezbytné náklady soudního řízení pro žadatele, tj. celkovou finanční únosnost pře.⁷⁸ Jen takový výklad bude skutečně konformní s mezinárodními závazky ČR, jelikož přístupu k soudu nebrání pouze poplatková povinnost. Naopak oddělení úvah o výši soudního poplatku od dalších procesních nákladů může vést k absurdním výsledkům.⁷⁹

Hodnocení majetkových poměrů žadatele vyvolává specifický soubor problémů, především z hlediska určení, jak uvažovat o jednotlivých složkách žadatelova jmění a co všechno z něj brát v potaz. Základním východiskem pro posouzení majetkových poměrů naprosté většiny účastníků

---

zástupce ustanovil. Správně s životním minimem operuje i usnesení Okresního soudu v Přerově ze dne 5. prosince 2011, sp. zn. 40 Nc 118/2011.

⁷⁵ Usnesení Okresního soudu Plzeň-Jih ze dne 7. ledna 2011, sp. zn. 19 C 482/2009, usnesení Okresního soudu v Ústí nad Orlicí ze dne 27. června 2011, sp. zn. 0 Nc .../2011, a usnesení Okresního soudu v Ústí nad Orlicí ze dne 18. října 2011, sp. zn. 0 Nc .../2011.

⁷⁶ Zde se kritérium majetkových poměrů prolíná s kritériem nezbytnosti zástupce. Pokud zástupce pro dané řízení nezbytný není, může soud zamítnout žádost o jeho ustanovení bez ohledu na majetkové poměry. Pokud zástupce nezbytný je, musí soud při hodnocení majetkových poměrů žadatele brát zřetel i na to, jaké náklady by na právní pomoc musely být vynaloženy v případě, že by si je žadatel musel hradit sám. V usnesení Okresního soudu ve Žďáru nad Sázavou ze dne 8. března 2012, sp. zn. 10 Nc 68/2011, soud zohledňuje pravděpodobnou výši nákladů zastoupení. Naopak v usnesení Okresního soudu ve Žďáru nad Sázavou ze dne 30. září 2011, sp. zn. 10 Nc 61/2011, se výslovně příjem žadatelky poměřuje toliko s výši soudního poplatku bez zřetele na případné další náklady řízení.

⁷⁷ Např. v usnesení Okresního soudu v Prachaticích ze dne 14. března 2011, sp. zn. 5 Nc 701/2011, nebylo osvobození od poplatku přiznáno, jelikož invalidní manželé disponující společným příjmem přibližně 13 tis. Kč měsíčně byli schopni pokrýt soudní poplatek ve výši 1 tis. Kč, což je zřejmě pravdou. Soud se ale nevyořádal s otázkou jejich nemajetnosti s ohledem na další náklady řízení, vč. zastoupení, a žádost o ustanovení zástupce zamítl. Je však třeba dodat, že v daném případě tato úvaha nebyla jediným nosným důvodem. Srov. i usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 14. července 2011, sp. zn. 23 C 117/2011, jako další příklad rozhodnutí, v němž se výše příjmu porovnává čistě s výši soudního poplatku bez ohledu na další vedení řízení. Naopak usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 3. září 2010, sp. zn. 19 C 54/2010 reflektuje skutečnost, že soudní poplatek nepředstavuje jediný náklad řízení a žalobkyně bude muset hradit i náklady zastoupení, protože porovnává její příjmy s případnou odměnou zástupce dle advokátního tarifu. Podobně usnesení Okresního soudu v Karviné, sp. zn. 18 Nc 206/2011.

⁷⁸ Poměrně dobře si v tom počínal Okresní soud v Třebíči, který v usnesení ze dne 6. ledna 2011, sp. zn. 14 Nc 1442/2010, zohlednil nejen výši soudního poplatku, ale také náklady, které si v rámci řízení vyžádá dokazování s ohledem na konkrétní okolnosti případu. Mluví rovněž o tom, že žadatel je schopen nést i náklady spojené s poskytnutím právní pomoci, ačkoli argumentuje, že pro dané řízení odborné zastoupení nezbytné není. Srov. též usnesení Okresního soudu v Náchodě ze dne 18. srpna 2010, sp. zn. 0 Nc 1818/2010, kde se při ustanovení zástupce bralo v úvahu, zda si žadatelka s ohledem na své příjmy může hradit vlastní zástupce sama, nebo usnesení Okresního soudu v Náchodě ze dne 25. listopadu 2010, sp. zn. 0 Nc 1891/2010, kde soud při rozhodování o osvobození žadatelky od poplatku reflektuje předpokládané náklady dokazování v daném řízení. Směrem k zohledňování pravděpodobných nákladů dokazování a profesionálního zastoupení se kloní i nová judikatura Nejvyššího soudu, viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. dubna 2014, sp. zn. 21 Cdo 1940/2013, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 8. října 2013, sp. zn. 32 Cdo 1180/2013, nebo usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. května 2014, sp. zn. 30 Cdo 513/2014.

⁷⁹ V usnesení Okresního soudu Plzeň-jih ze dne 8. února 2011, sp. zn. 8 C 185/2010, soud rozhodoval o žádosti o osvobození od soudního poplatku, které účastník podal s cílem vyhnout se placení zálohy 5 tis. Kč na znalecký posudek navržený v jeho zájmu. Soud nejprve zjistil, že žadatel požívá po odečtení živivovacích povinností měsíční příjem přibližně 6 tis. Kč. Poté dovedl, že tato částka převyšuje náklady životního minima a žadatele proto není třeba osvobodit od soudního poplatku (v té době pro dané řízení 1 tis. Kč). Jelikož nebyl od poplatku osvobozen, musel podle § 141 OSŘ nést i náklady znaleckého posudku. Těžko však odhlédnout od skutečnosti, že uložená záloha tvoří asi 80 % žadatelova měsíčního příjmu, což je poměrně podstatný fakt pro učinění závěru o schopnosti žadatele vést efektivně řízení.

bude existence aktuálních pravidelných příjmů, protože ty zpravidla bezprostředně ovlivňují životní úroveň žadatele a předurčují, jak náročné by pro něj bylo nést náklady soudního sporu.⁸⁰ Poměry se často zjišťují, a je to tak správně, v kontextu domácnosti, kterou žadatel obývá, což může někdy podstatně ovlivnit pohled na jeho vlastní příjem.⁸¹ Příjmy se téměř vždy porovnávají s existencí vyživovacích povinností,⁸² kupř. též soužití s nezaopatřenými dětmi je žadateli ku prospěchu.⁸³

Po získání představy o příjmu je namístě přikročit k identifikaci dalších aktiv v majetku žadatele, přičemž zjištění o nich mohou pohled soudu na majetkové poměry žadatel podstatně změnit.⁸⁴ Soudy poměrně konsistentně zohledňují existenci vlastnictví nemovitostí a berou je jako důvod pro odepření osvobození, potažmo ustanovení zástupce.⁸⁵ Tento přístup soudů má určitou fundamentální logiku, věcně mám však o něm pochybnosti. Nelze postupovat kategoricky. U toho, kdo vlastní investiční majetek, je jistě méně pravděpodobné, že potřebuje státem garantovanou právní pomoc,⁸⁶ ale skutečnost, že někdo obývá byt, který je jeho majetkem, podle mého není důvodem k zamítnutí žádosti, poněvadž není možné spravedlivě požadovat, aby tento majetek převedl na likvidní prostředky, z nichž by hradil náklady řízení.⁸⁷ Vlastnictví obývané nemovitosti lze považovat za relevantní jenom jako doklad toho, že žadatel je ušetřen plateb

---

⁸⁰ Srov. mj. usnesení Okresního soudu v Hodoníně ze dne 20. května 2011, sp. zn. 6 Nc 101/2011.

⁸¹ Tak v usnesení Okresního soudu v Lounech ze dne 6. srpna 2012, sp. zn. 9 Nc 2501/2011, kde soud výslovně kalkuluje bez rozlišování rovnou s celkovou výší příjmů „všech osob žijících ve společné domácnosti“ s žadatelem a tento celek hodnotí jako majetkové poměry žadatele. Podobně usnesení Okresního soudu v Ústí nad Orlicí ze dne 21. října 2010, sp. zn. 0 Nc 2872/2010.

⁸² Viz např. usnesení Okresního soudu v Olomouci ze dne 24. srpna 2011, sp. zn. 28 Nc 801/2011.

⁸³ Usnesení Okresního soudu v Olomouci ze dne 13. srpna 2010, sp. zn. 18 Nc 802/2010.

⁸⁴ Jako příklad lze zmínit žadatele, invalidního důchodce s poměrem skromným příjmem z dávek sociálního zabezpečení, který je však majitelem dvou dalších bytů, jež osobně neužívá, ale přenechává k pronájmu (usnesení Okresního soudu v Chrudimi ze dne 15. března 2011, sp. zn. 0 Nc 1202/2011).

⁸⁵ Usnesení Okresního soudu v Hodoníně ze dne 31. března 2011, sp. zn. 5 Nc 102/2011. Viz usnesení Okresního soudu Plzeň-jih ze dne 21. října 2010, sp. zn. 3 C 179/2010: „...manželé mají ve společném jmění byt a dle vyjádření žalobkyně dále i zahradu...“ Úvahy soudu o tom, co manželé vlastní společně, poněkud problematizuje fakt, že šlo o řízení o rozvod. Podobně usnesení Okresního soudu Plzeň-jih ze dne 12. dubna 2011, sp. zn. 3 C 15/2010, uvádí, že soud nepřiznal osvobození především s ohledem na vlastnictví nemovitostí, ačkoli toto silně anonymizované usnesení naznačuje, že soud bral v úvahu i existenci peněžních prostředků v dispozici žadatelky. Zcela explicitní je ovšem usnesení Okresního soudu Plzeň-Jih ze dne 14. září 2010, sp. zn. 3 C 165/2010, kde je vlastnictví nemovitostí se způsobem využití „bydlení“ jediným důvodem pro odepření osvobození od soudního poplatku. Dále rovněž usnesení Okresního soudu v Ústí nad Orlicí ze dne 26. srpna 2011, sp. zn. 0 Nc .../2011, bere vlastnictví obývané nemovitosti za doklad majetnosti žadatelky. V usnesení Okresního soudu v Jeseníku ze dne 18. srpna 2010, sp. zn. 12 Nc 202/2010, má soud vlastnictví nemovitosti za hlavní důkaz toho, že žadatel není nemajetný. Pomíjí však fakt, že je tato nemovitost postižena několika exekučními příkazy, a že žadatel má dluhy v takové výši, že k jejich uspokojení by ani zpeněžení nemovitosti (bylo-li by s ohledem na její stav vůbec možné) nemuselo postačit. Podpůrně je vlastnictví nemovitostí zhodnoceno i v usnesení Okresního soudu Plzeň-Jih ze dne 5. srpna 2010, sp. zn. 6 C 399/2009. Podobně usnesení Okresního soudu v Olomouci ze dne 28. dubna 2010, sp. zn. 10 Nc 801/2010: žadatelka „nesplňuje podmínky, které by odůvodňovaly její osvobození od soudních poplatků, neboť vlastní nemovitost – byt (ve společném jmění manželů).“ Stejně tak je v usnesení Okresního soudu v Rakovníku ze dne 2. března 2010, sp. zn. 22 Nc 2255/2010 bez dalšího jako průkaz žadatelčiny majetnosti, vzato v úvahu, že vlastní byt o velikosti 2+1, byt je zatížen hypotekárním zástavním právem.

⁸⁶ Srov. usnesení Obvodního soudu pro Prahu 3 ze dne 26. ledna 2011, sp. zn. 12 C 260/2010, kde soud vlastní vyhledávací činností zjistil spoluvlastnické podíly žadatele na nemovitostech v rozloze 80 tis. m².

⁸⁷ To si podle všeho uvědomil Okresní soud v Rakovníku v usnesení ze dne 14. března 2011, sp. zn. 7 Nc 2251/2011, když reflektuje fakt, že ne všechny nemovitosti žadatelů slouží k zabezpečení bytových poměrů. Srov. naopak usnesení Okresního soudu v Třebíči ze dne 20. září 2011, sp. zn. 14 Nc 3087/2011, kde je mezi důvody zamítnutí žádosti uvedeno, že žadatelka není nemajetná, poněvadž „vlastní nemovitost, kterou současně využívá k bydlení“. Posledně citované usnesení by ovšem obstálo i bez této sporné věty. Zřetelně uplatňuje imperativ zohlednění povahy žadatelových aktiv Krajský soud v Brně v usnesení ze dne 11. listopadu 2011, sp. zn. 54 Co 982/2011, kde konstatuje, že žalobkyně je vlastníkem podílu na několika nemovitostech, ale výše jednotlivých podílů a charakter nemovitostí „neskýtá možnost realizace takového majetku za účelem dosažení relevantního příjmu“. Kromě toho přihlédl k faktu, že je majetek žadatelky postižen v řadě exekučních řízení, a z obou důvodů dospěl k závěru, že z hlediska poměrů žadatelky k těmto hodnotám přihlížet nelze.

nájemného.⁸⁸ Ostatně nejen u nemovitosti si můžeme položit otázku, zda lze po žadateli požadovat použití určité hodnoty pro vedení řízení.⁸⁹

Vůbec se soudy nezřídka uchylují k formulí, že poměry účastníka je nutno hodnotit komplexně s přihlédnutím ke všem okolnostem a možnostem žadatele, nikoli pouze s ohledem na jeho příjem.⁹⁰ Jakkoli je tento názor sám o sobě správný, patří se na druhou stranu veškerá aktiva posuzovaná nad rámec příjmů žadatele posuzovat z hlediska jejich likvidity, tedy zjišťovat, do jaké míry je spravedlivé od žadatele očekávat jejich uplatnění k financování pře.⁹¹ Obvykle nebude možné odhlédnout od finančních úspor na vkladových účtech, ačkoli bude pro žadatele nejednou obtížné přijmout představu, že by tyto prostředky měli obětovat.⁹²

3.2.1. Zohlednění dluhů žadatele

Palčivým problémem se jeví, jak zvažovat dluhy, které omezují finanční možnosti žadatele.⁹³ Na jedné straně soudy zřejmě začasť vidí jistou věrohodnost v argumentu, podle nějž nelze přenášet náklady sporu na stát jen proto, že se žadatel zatížil hypotékou za účelem nákupu nemovitosti.⁹⁴ Na druhou stranu je tu judikatura, dle níž „soud musí primárně zkoumat objektivní neschopnost účastníka zaplatit soudní poplatek, nikoliv zkoumat, na základě jakých skutečností tato neschopnost nastala“⁹⁵ a přístup ke spravedlnosti nelze odepřít ani lidem v životě neúspěšným.⁹⁶ Otázka tedy zní, zda se poměry žadatele zabývat v okamžiku žádosti nebo zda zkoumat i to, jak

⁸⁸ Jako v usnesení Okresního soudu Plzeň-Jih ze dne 2. února 2011, sp. zn. 9 C 281/2010. Ve chvíli, kdy je žadatel vlastníkem více nemovitostí určených k bydlení (usnesení Okresního soudu v Lounech ze dne 13. prosince 2011, sp. zn. 11 Nc 2500/2011), je jasné, že se soud dostává do složitější situace z hlediska zjištění přiměřenosti možného požadavku na zpeněžení těchto hodnot. Myslím, že s rostoucím počtem vlastněných nemovitostí bezpochyby obtížnost majetkových poměrů žadatele rychle klesá, zároveň však není vyloučeno, aby žadatel nemožnost odprodeje či jiné realizace takových statků přesvědčivě zdůvodnil, k čemuž by v nejasných případech měl dostat příležitost.

⁸⁹ Např. v usnesení Okresního soudu v Jablonci nad Nisou ze dne 15. března 2011, sp. zn. 0 Nc 1503/2010, je nosným důvodem zamítnutí žádosti vlastnictví „osobního automobilu větší ceny“ (soud se zde ovšem aktivně snažil žadateli dát příležitost k vysvětlení svých poměrů, a to i v ústní formě, žadatel však se soudem nespolečně spolupracoval). Naopak v usnesení Okresního soudu v Havlíčkově Brodě ze dne 8. června 2010, sp. zn. 11 C 33/2010, soud odhlíží od vlastnictví osobního vozidla, ačkoli není zřejmé, zda je tomu tak protože jej považuje s ohledem na poměry žadatelky za statek, kterého by se těžko mohla vzdát, či proto, že z důvodu jeho stáří bude jeho hodnota spíše omezená. V tomtéž usnesení nicméně soud kalkuluje v rámci majetkových poměrů žadatelky s penzijním a životním pojištěním žadatelky. Zrovna v těchto případech jde o finanční prostředky, u nichž by se dalo uvažovat, že vzhledem k jejich účelové vázanosti, by požadavek jejich likvidace mohl být zpochybněn. V usnesení Okresního soudu v Přerově ze dne 7. října 2010, sp. zn. 40 Nc 116/2010, se soud této otázky dotýká, když uvádí, že platby na důchodové a životní pojištění jsou investicemi žadatelky do budoucna a nemohou mít přednost před poplatkovou povinností.

⁹⁰ Usnesení Okresního soudu Plzeň-Jih ze dne 30. března 2010, sp. zn. 6 C 495/2009.

⁹¹ Srov. náleží Ústavního soudu ze dne 17. května 2011, sp. zn. IV. ÚS 121/11.

⁹² Viz usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 14. ledna 2011, sp. zn. 43 Cm 53/2008, kde žadatelka, starobní důchodkyně, měla úspory ve výši 37 tisíc Kč. Explicitnější analýzu problému úspor nalezneme v usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 30. listopadu 2011, sp. zn. 11 Co 484/2011. Žadatel namítal, že finanční rezervu 24 tisíc Kč vyžaduje vzhledem ke svému zdravotnímu stavu „pro případy nenadálých životních situací a s tím spojených výdajů“. Soud však kontruje tím, „že k nenadálým životním situacím, které mají být kryty z vytvořené finanční rezervy, nepatří jen zdravotní příhody, ale také jiné životní situace přechodného charakteru např. soudní řízení.“

⁹³ Okresní soud v Ústí nad Orlicí opakovaně mluví o závazcích, do nichž žadatel „vědomě a dobrovolně vstoupil“ a odmítá k nim přihlížet jako ke skutečnostem odůvodňujícím ustanovení zástupce (viz usnesení Okresního soudu v Ústí nad Orlicí ze dne 26. července 2011, sp. zn. 0 Nc .../2011. Obecným, avšak poněkud suspektním způsobem své úvahy nastiňuje Okresní soud v Karviné v usnesení ze dne 3. května 2010, sp. zn. 17 Nc 204/2010, kde vyjádřil ochotu ze závazků žadatele přihlížet jen „k platbám přednostním, které by měly být zohledněny na úkor soudu, resp. státu, kterému by vznikly náklady v případě osvobození žalobce od soudních poplatků a ustanovení zástupce z úřední moci státu.“

⁹⁴ Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 3. září 2010, sp. zn. 19 C 54/2010.

⁹⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 2. října 2008, sp. zn. II. ÚS 1619/08. Do vcelku zjevného rozporu s tímto nálezem se dostává Okresní soud Plzeň-Jih, když se v usnesení ze dne 24. února 2011, sp. zn. 19 C 482/2009, odvolává na podnikatelské riziko, které nelze přenášet na stát formou osvobození od soudního poplatku. Srov. též usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. července 2013, sp. zn. 29 Cdo 1301/2013.

⁹⁶ Srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 1. září 2004, č. j. 2 Afs/2004 – 40.

tato situace nastala a kdo ji zavinil. Osobně se kloním k první variantě. Možnost uplatnění práva na spravedlivý proces není možné činit závislou na majetkové situaci žadatele, byť by si tento stav přivodil vlastní marnotratností.⁹⁷ Pokládám za intuitivně srozumitelné, že ani ten, kdo bezpochyby promrhá všechny prostředky a nemá či neusiluje o nalezení zdroje obživy, je nadále jako každý ve svých právech chráněn veřejnou mocí. V právním státě nelze tudíž dopustit, aby ani takový člověk byl ponechán bezbranným a neschopným domoci se svého práva.

Jsem ochoten uvažovat, že by v případech, kdy má soud za to, že účastník svůj neblahý finanční stav zavinil jednáním ve zlém úmyslu či zcela excesivně nedbalým, posuzoval jeho poměry se zvýšenou přísností, aby zjistil, zda skutečně není v jeho možnostech opatřit si právní pomoc. Obecně ale tuto cestu pokládám za velmi riskantní, což lze doložit překvapivě obecným stanoviskem, jež vyjádřil Okresní soud Plzeň-Jih a které zasluhuje citaci „Ač to v zákoně není stanoveno, při posuzování žádosti o osvobození od soudních poplatků je třeba zkoumat (a soudní praxe také obvykle zkoumá), zda a nakolik žadatel na tom, že není schopen vést soudní řízení a zaplatit soudní poplatek, nese vinu.“ Soud pak rozvádí své úvahy, že žadatel o osvobození od poplatku v minulosti při svém podnikání „nehospodařil dobře“, své četné dluhy měl řešit cestou podání insolvenčního návrhu, aby „věřitelům a státu nenarůstaly náklady na soudní řízení“ a žalovaný „nemůže důsledky svého neúspěšného podnikání přenášet na stát“.⁹⁸ Samotná výchozí myšlenka, že soudy mohou nad rámec zákona zohledňovat „vinu“ žadatele na své nemajetnosti je ve světle citované judikatury Ústavního soudu velmi sporná, stejně jako i další úvahy, které soud chvalitebně učinil veřejnými. To, že žadatel nehospodařil dobře, nepodařilo se mu rozmnožit svůj majetek, a navíc se při podnikání zadlužil, nemůže být podmínkou efektivního přístupu k soudu. Stát má povinnost zaručit žadateli skutečnou realizaci jeho procesních práv a nelze ji činit závislou na tom, jestli byl žadatel úspěšným podnikatelem, či nikoli. Totéž plně platí samozřejmě v rovněž obvyklém případě nepodnikatele přetíženého spotřebitelskými úvěry. Tak Okresní soud v Českých Budějovicích uvádí, že platební povinnosti z titulů úvěrů a půjček od úvěrových společností nemohou být při osvobození od soudního poplatku zohledněny ve prospěch žadatele. Bezprostředně poté soud uzavírá, že žadatel „může vyhledat odbornou právní pomoc za úplatu, aniž by se to výrazným způsobem dotklo jeho osobních a sociálních poměrů.“⁹⁹

---

⁹⁷ Přičemž závěry o tom, co představuje rozmařilost v nakládání se svými prostředky, se nejednou jeví poněkud zjednodušujícími, jako v usnesení Okresního soudu v Rakovníku ze dne 14. března 2011, sp. zn. 7 Nc 2251/2011, kde soud paušálně nepřihlédl k dluhům, které si žadatel způsobil sám, mj. nákupem na prodejní akci společnosti Beck International, s. r. o., protože „tíží podobného jednání nelze přenášet na stát“. Všechny dluhy, které žadatel převzal, nelze paušálně označit za výsledek jeho nezodpovědnosti (i kdyby tato kategorie byla pro rozhodnutí soudu relevantní), což je obzvláště patrné v případě, kdy jde o závazek z předváděcí akce vůči společnosti stíhané pověstí uživatele agresivních obchodních praktik.

⁹⁸ Usnesení Okresního soudu Plzeň-Jih ze dne 22. června 2010, sp. zn. 4 C 358/2010. Velmi podobnou myšlenku lapidárně formuluje Okresní soud v Hodoníně v usnesení ze dne 8. července 2011, sp. zn. 6 Nc 104/2011: „Není vinou státu, že žalovaný svými prostředky hospodaří takovým způsobem, že mu vznikají dluhy.“ Vskutku, vinou státu to není, ale tím ještě není stát zbaven povinnosti zajistit žadateli přístup ke spravedlnosti a nestrpět, aby se stal právně bezbranným. Příznakem nemajetnosti žadatele je často právě jeho zadlužení; odhlédnout od pasivní stránky jmění žadatele znamená v řadě případů naprosto rezignovat na realistický obraz o jeho majetkových poměrech. Podobně i v usnesení Okresního soudu v Hodoníně ze dne 31. srpna 2012, sp. zn. 10 Nc 111/2011: „Jde-li o žadatelkou uváděné tvrzení o probíhajících exekucích, kvůli nimž si nemůže finančně zabezpečit právní pomoc, pak takovou skutečnost soud nepovažuje za předpoklad pro osvobození od soudních poplatků, neboť je jen na vůli žadatelky, zda se svými příjmy bude nakládat tak, aby nedošlo ke vzniku dluhů.“ Soud v daném usnesení konstatuje, že žadatelka má pravidelný příjem, ale zároveň tvrději odmítá brát zřetel na to, že tento příjem je zatížen splátkami a exekucními srážkami plynoucími ze závazků převzatých žadatelkou. Pak lze ale sotva mluvit o úplném zjištění skutkového stavu a jeho přeléhavém právním posouzení (totéž viz v usnesení Okresního soudu v Karvině ze dne 20. října 2010, sp. zn. 24 Nc 203/2010, kde se rovněž ignoruje nepříznivá finanční situace jako zaviněná a vychází se jen z nominální výše mzdy žadatele bez srážek). Konečně lze citovat usnesení Okresního soudu v Třebíči ze dne 6. ledna 2011, sp. zn. 14 Nc 1442/2010, kde soud zdůrazňuje, že „dlužník žadatele je v prodlení již delší dobu, tedy žadatel možnost podání žaloby mohl předvídat a přizpůsobit tomu své hospodaření s finančními prostředky, protože jeho příjmy mu to umožňují.“ Podle výpočtu soudu totiž příjmy ze starobního důchodu měsíčně převyšují žadatelovy výdaje asi o 1 tis. Kč.

⁹⁹ Usnesení Okresního soudu v Českých Budějovicích ze dne 15. února 2011, sp. zn. 12 Nc 2951/2011.

Jenže to je právě flagrantně nepravdivé, pokud soud paušálně nezohledňuje, jaký díl žadatelova příjmu pohltí splátky jeho dřívějších závazků. V daném případě žadatel požíval sice nadprůměrného starobního důchodu, ale po odečtení všech měsíčních splátek mu zbýval disponibilní příjem asi ve výši 2300 Kč. Když soud tyto skutečnosti přešel, zavřel oči nad skutečností, že odborná pomoc fakticky mimo možnosti žadatele v dané věci skutečně *byla*.¹⁰⁰ A pokud jí bylo třeba, nemohl žadatel své právo na přístup k soudu účinně realizovat.¹⁰¹

Méně striktní formulaci téže myšlenky najdeme u Okresního soudu v Kolíně, který argumentuje následovně: dluhy z půjček žadatelky jako důvod osvobození nebudou zohledněny, jelikož vypůjčené peníze byly použity na pořízení a rekonstrukci bytové jednotky, již má žadatelka v podílovém spoluvlastnictví (a kterou pravděpodobně obývá, v usnesení to zmíněno není). Rovněž zde soud konstatuje, že není možné, aby za žadatelku v takové situaci nesl břemeno případných nákladů stát.¹⁰² Normativní jádro tohoto argumentu je poněkud odlišné od v předchozím odstavci popsané teze, že nikdo se nemůže dovolávat dluhů, které si přivodil, jako důvodů své nemajetnosti. Zde soud vychází z faktu, že žadatelka půjčkou získala prostředky, které použila na zhodnocení majetku ve svém vlastnictví. Ani tady nejsem o závěrech dovozených soudem přesvědčen. V první řadě trvám na tom, že současné poměry v době rozhodování o žádosti o právní pomoc významem zcela převažují nad minulými okolnostmi.¹⁰³ S výše uvedenou výjimkou pro zlý úmysl a mimořádnou nedbalost, nevidím prostor pro to, aby soud činil přístup žadatele k soudu závislým na pečlivosti jeho dřívějšího hospodaření. Nejde tu přeci o otázku, zda by žadatel měl za své dluhy nést odpovědnost a splácet je, či nikoli, ale o to, jestli tyto dluhy tvoří překážku v bránění jeho práv. Soud by se proto měl ptát, zda je spravedlivé požadovat, aby majetek, pořízený s pomocí zapůjčených peněz, byl zpeněžen pro řešení majetkové tísně žadatelky. Směřovaly-li půjčky k uspokojení běžné bytové potřeby žadatelky, není tu ani vidět žádnou marnotratnost, kterou některé soudy žadatelům vyčítají. Bylo by snad nadbytečné zmiňovat, že životní situace, kdy osoba převezme objektivně zcela přiměřené závazky a v důsledku následujících změn okolností se tyto ukážou přesahovat její majetkové poměry, není výjimečnou. V některých případech soudy existenci dluhů ignorují bez výslovného zdůvodnění, tím spíše je však vidět, že dostávají nerealistický obraz o majetkové situaci žadatele.¹⁰⁴ Mám tedy

---

¹⁰⁰ Podobně srov. usnesení Okresního soudu v Chomutově ze dne 12. července 2011, sp. zn. 17 C 30/2011, kde stojí, že „soud nezohlednil dluhy žalovaného, neboť se nejedná o dluhy, které by vznikly nezávisle na chování žalovaného, když se jedná o dluhy z titulu půjček.“ Omezení relevantních závazků na ty, které vzniknou bez vůle žadatele, ovšem postrádá právní podklad. Totéž v usnesení Okresního soudu ve Zlíně ze dne 7. února 2012, sp. zn. 11 Nc 701/2010.

¹⁰¹ Opačně srov. usnesení Okresního soudu v Třebíči ze dne 3. února 2010, sp. zn. 14 Nc 1314/2010, v němž soud bez komentáře akceptuje nutnost splácet dluh 100 tis. Kč jako důvod pro osvobození od soudního poplatku, aniž by měl potřebu sledovat jeho původ.

¹⁰² Usnesení Okresního soudu v Kolíně ze dne 8. prosince 2011, sp. zn. 21 Nc 246/2011.

¹⁰³ Viz též nálezy Ústavního soudu ze dne 22. srpna 2013, sp. zn. I. ÚS 731/13: „Ustanovení § 138 občanského soudního řádu (...) vychází z aktuálních, nikoliv minulých či budoucích, majetkových poměrů.“

¹⁰⁴ V usnesení Okresního soudu v Berouně ze dne 27. dubna 2011, sp. zn. 23 Nc 91/2011, soud nijak nezmiňuje žadatelem uvedenou skutečnost, že splácí závazky ve výši přibližně 125 tis. Kč, nýbrž jen porovnává žadatelův měsíční příjem s výší soudního poplatku a nehledí na to, jaká část žadatelova příjmu je mu skutečně k dispozici. Za příklad lze vzít i usnesení Okresního soudu v Náchodě ze dne 14. října 2010, sp. zn. 0 Nc 1855/2010. Soud zde žadatelce vytkl, že zřejmě bezúplatně převedla svůj podíl na nemovitosti, což označil za ne zcela odpovědné nakládání s vlastním majetkem, v jehož důsledku není spravedlivé, aby náklady na její právní zastoupení hradil stát. Rovněž jako nezodpovědné posoudil poskytnutí půjčky ve výši přesahující 150 tis. Kč, z jejíhož titulu měla být samotná žaloba podána, pokud tato půjčka podstatně přispěla k tíživé situaci žadatelky. Jakkoli je argument soudu intuitivně srozumitelný, mám pochybnosti, zda tím soud nebere v úvahu skutečnosti, které pro posouzení důvodnosti žádosti nejsou relevantní, a nevstupuje tedy na území svévole. Při úvahách, zda se minulá zodpovědnost žadatele vejde pod pojem „odůvodnění majetkovými poměry“, musíme zohledňovat především ústavněprávní rozměr otázky. Když se žadatelka, byť i nezodpovědně (přičemž je třeba zdůraznit, že ne každou majetkovou dispozici, kterou se člověk uvede do nemajetnosti, lze označit za nezodpovědnou), zbavila majetku, nechtěla tím disponovat se svým právem na spravedlivý proces. To jí musí být i nadále zajištěno, pokud jí svědčí odpovídající hmotné právo. Prekérnost soudní úvahy je ještě zřejmější v usnesení Okresního soudu v Náchodě ze dne 10. ledna 2011, sp. zn. 0 Nc 1905/2010, v němž soud žadatelce, žalující rovněž na vrácení půjčené sumy, vytyká, že své peníze

za to, že by v těchto úvahách soudy měly postupovat restriktivně, v pochybnostech hledíce hlavně k poměrům současným bez ohledu na příčiny nemajetnosti.¹⁰⁵

3.2.2. Zohlednění příčinnosti žadatele

Velmi blízkou odhlížení od dluhů žadatele je argumentace soudů též tehdy, když berou v potaz, zda žadatel usiluje o zvyšování příjmů vlastním přičiněním, resp. zda je toto úsilí v jeho možnostech. Mám na mysli úvahy týkající se toho, že žadatel je zdrav¹⁰⁶ a může pracovat, je však nezaměstnaný. Krajský soud v Plzni byl v jednom ze svých usnesení obzvláště důsledný, když zjistil, že žadatelka, vedená jako uchazečka o zaměstnání, vystřídala v posledních letech řadu zaměstnání, poslední pracovní poměr s ní zaměstnavatel zrušil ve zkušební době apod. Z toho dle soudu vyplynulo, že žadatelce nebrání objektivní důvody, aby si zajistila stálý příjem, ačkoli je jí vyplácen příspěvek na živobytí.¹⁰⁷ Tato myšlenka se do rozhodnutí dostává z komentáře k OSŘ,¹⁰⁸ je vytvořena čistě doktrinálně a judikatorně, ale v zásadě bez právního zdůvodnění. Daný směr argumentace se ze své podstaty pohybuje na hraně svévole, jelikož směřuje k jakési moralizaci poskytování právní pomoci státem. Tedy jejímu omezení ne na ty, kteří ji *potřebují*, ale na ty, kteří si ji *zaslouží*. Meze obrany práva před soudy se stávají reflexí sociální politiky, a to ještě přísnější než sám systém sociálního zabezpečení, poněvadž ani nezaměstnaní, u nichž lze mluvit o tom, že nepracují „z vlastního rozhodnutí“, nejsou zbaveni některých dávek sociální pomoci a státní sociální podpory. Tím se zcela posouvá akcent příslušných ustanovení OSŘ, protože namísto zajištění odborného zastoupení nemajetným, kteří to potřebují k domožení se svého práva, zkoumáme, zda jsou nemajetní ze správných důvodů, a ty, u nichž nejsme spokojeni se způsobem, jakým si opatřují prostředky na živobytí, nepřipustíme k soudu, byť by jim třeba hmotné právo mohlo dávat za pravdu. Pokud však objektivně vzato nemají, třeba i vlastní vinou, dostatek prostředků k hájení svého práva, nacházejí se v podobné pozici, jako by jim tato hmotná práva byla vůbec upřena.

---

bez náležité ochrany poskytla další osobě a nyní žádá stát, aby nesl náklady spojené s vrácením této částky. Poskytnutí bezplatné právní pomoci státem pak označuje za „zcela mimořádnou výhodu“. Tento způsob pojetí ustanovení zástupce nemajetnému pomíjí, že nejde o beneficium poskytované soudem z dobré vůle, ale realizaci ústavněprávního principu garance přístupu k soudu. Má-li žadatelka právo na vrácení sumy, náleží jí i procesní korelát tohoto práva v přístupu k soudu.

¹⁰⁵ Poslední judikatura Nejvyššího soudu směřuje přinejmenším k diferenciaci mezi převzatými závazky s tím, že paušální nezohlednění všech dobrovolně převzatých závazků jednoznačně odmítá, viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. září 2013, sp. zn. 30 Cdo 2643/2013, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. ledna 2014, sp. zn. 30 Cdo 2808/2013, či usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. března 2014, sp. zn. 22 Cdo 603/2014.

¹⁰⁶ Nebo je jen částečně invalidní jako žadatel v usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 14. června 2011, sp. zn. 19 C 156/2010.

¹⁰⁷ Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 27. září 2012, sp. zn. 19 C 175/2011. Lze pochopit, proč soud hledá důvody pro nevyhovění žádosti, poněvadž žaloba sama se na první pohled zdá pošetilá – jde o ochranu osobnosti před útoky typu posměšků na ulici. Viz též usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 27. ledna 2012, sp. zn. 19 C 151/2011, kde soud považuje za nezbytné jako důvod pro odepření právní pomoci zdůraznit, že úřad práce má nabídky volných pracovních míst vhodných i pro nezaměstnanou žadatelku se základním vzděláním. Podobně Obvodní soud pro Prahu 3 v usnesení ze dne 18. ledna 2011, sp. zn. 20 C 293/2010, naznačuje, že při hodnocení poměrů žadatele přihlédne nejen k množství jeho disponibilních prostředků, „ale též k možnosti si tyto prostředky opatřit“ (v souladu s DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád I*. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 952). Viz např. též usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 13. dubna 2011, sp. zn. 19 C 157/2010. Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. června 2014, sp. zn. 30 Cdo 1589/2014, ovšem také usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. dubna 2014, sp. zn. 29 Cdo 3632/2013, v němž koncepce, podle které by byly mezi příčinami nemajetnosti žadatele byly relevantní toliko ty, jež nejsou žadatelem ovlivnitelné, neobstála.

¹⁰⁸ DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád I*. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 953. „I když je věcí osobního rozhodnutí každého, zda hodlá pracovat, nemůže být zohledněna nemajetnost jako důsledek skutečnosti, že nepracuje z vlastního rozhodnutí. Nebrání-li proto žadateli o osvobození od soudních poplatků v práci nebo v jiné výdělečné činnosti zdravotní důvody nebo to, že přes evidenci u příslušného úřadu práce práci nesehnal, nebo jiné objektivní okolnosti, nelze nemajetnost jako důsledek absence příjmů z pracovního nebo obdobného poměru uvádět jako důvod pro osvobození od povinnosti platit soudní poplatky.“

Myslím, že vady této logiky jsou viditelné v usnesení Okresního soudu v Pardubicích, který nejprve poznamenal, že žadatelka je v plně produktivním věku, a poté uzavřel, že „nemajetnost jako důsledek případných nízkých příjmů z pracovního nebo obdobného poměru nelze v tomto případě uvádět jako důvod pro osvobození od povinnosti platit soudní poplatky a tím vlastně přenést toto břemeno na stát.“¹⁰⁹ Tato myšlenka je však sporná. Na soudní poplatek je v první řadě lépe hledět jako na regulační nástroj, a nikoli přenášené břemeno; hlavním problémem ale je, že § 30 a § 138 OSŘ slouží *právě* k tomu, aby osoby požívající nízkých příjmů z pracovního poměru měly zajištěn přístup ke spravedlnosti. Nízké příjmy z pracovního poměru tedy jako důvod osvobození *působí*, jelikož opačný výklad by stavěl na cestě k soudu právě ty překážky, které má bezplatná právní pomoc odstraňovat, protože by ze společenství práva paušálně vyloučil všechny, jejichž činnost není dostatečně honorována. To, že žadatelka pracuje a coby prodavačka si vydělá málo, je irelevantní, neboť přístup k soudu jí náleží coby ústavní právo, ať už je nemajetná z jakéhokoli důvodu. Pokud na skutečnost, že žadatelka vykonává špatně placené zaměstnání, už soud chce brát zřetel, pak ji má žadatelce spíše počítat ku prospěchu.

3.2.3. Důkazní břemeno, nejistota a proces zjišťování poměrů žadatele

Zajímavá je i situace, kdy soud žadateli nevěří. Čistý případ lze nalézt u Okresního soudu Plzeň-Jih, který zamítl žádost žalobce, jenž byl v minulosti podnikatelem, toto podnikání ukončil v roce předcházejícím zahájení řízení a poté pobíral invalidní důchod. Dle soudu však „jako podnikatel by měl mít vyvinutý smysl pro hospodaření“, v posledních letech podnikání vykazoval určitý příjem a „jeví se vysoce nepravděpodobné, že by za roky podnikání (...) nerozmnožil svůj majetek na žádný, který by byl větší hodnoty“.¹¹⁰ Soud tedy žadateli nevyhověl, opřel se nicméně o poměrně spekulativní úvahy, jelikož vlastní činností žádný aktuální majetek žadatele nezjistil. Podobnou nedůvěru soudu vůči žadateli může vyvolat také, uvedení nulových nebo nevěrohodně nízkých příjmů žadatelem.¹¹¹ Pro soudy, které mají v předprocesním stádiu omezené prostředky ke zjišťování poměrů žadatele, lze zajisté vyjádřit porozumění. Přesto se, umožňují-li to okolnosti, za podobné situace jeví přiléhavější vyzvat žadatele k předložení odpovídajících podkladů spíše než domýšlet pravděpodobnost jeho tvrzení. Jinou alternativou je též uplatnění vlastní vyhledávací činnosti soudu, zejména provedením dotazů u příslušných orgánů veřejné správy či jiných subjektů.¹¹² Pokud žadatel svá tvrzení k dodatečné výzvě soudu nedoloží, případně je soud vyvrátí s pomocí vlastních zjištění, je pak jeho závěr, že poměry žadatele nejsou natolik nepříznivé, aby odůvodňovaly ustanovení zástupce, o to legitimnější. Po žadateli lze zajisté legitimně chtít jistou míru spolupráce, soudy musí však dbát, aby standard osvědčení skutečností, který požadují, nebyl fakticky nedosažitelný, tj. aby nepřekračoval to, co lze rozumně chtít po žadateli v podobné situaci, a patřičně též žadatele instruovat při doplňování žádosti.

¹⁰⁹ Usnesení Okresního soudu v Pardubicích ze dne 24. března 2011, sp. zn. 6 Nc 3405/2010.

¹¹⁰ Usnesení Okresního soudu Plzeň-Jih ze dne 17. května 2010, sp. zn. 4 C 666/2009. Sluší se podotknout, že žadatel v prohlášení o svých poměrech zamlčel některé skutečnosti, jež však pro soud podle všeho nebyly rozhodující.

¹¹¹ Soudy na to reagují prohlášením, že žadatel „pro zajištění svého živobytí jistě alespoň nízký příjem mít musí“, viz usnesení Okresního soudu v Jeseníku ze dne 4. listopadu 2010, sp. zn. 12 Nc 203/2010. Usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 29. prosince 2010, sp. zn. 23 C 247/2010, a usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 13. dubna 2012, sp. zn. 23 C 135/2008: „Prohlášení žalobce o jeho osobních, majetkových a výdělkových poměrech (...) neobsahuje jediný údaj o příjmu žalobce, ač je nepochybné, že každý člověk musí mít určitý obnos k hrazení jeho základních životních potřeb. Proto prohlášení žalobce nemá žádnou vypovídací hodnotu a nelze než dospět k závěru, že žalobce své poměry pro osvobození od soudních poplatků řádně nedoložil.“ Naopak v usnesení Okresního soudu v Ústí nad Orlicí ze dne 2. února 2010, sp. zn. 0 Nc 2722/2010, byly žadatelkou (studentkou) tvrzeny nulové příjmy a soud z tohoto faktu odůvodněnost osvobození od soudních poplatků dovodil bez námitek.

¹¹² Tak z usnesení Okresního soudu v Jablonci nad Nisou ze dne 15. března 2011, sp. zn. 0 Nc 1503/2010, zjišťujeme, že soud provedl „dotazy na úřady“, aby zjistil, zda žadatel pobíral a pobírá sociální dávky, zda vlastní nemovitosti a automobil. Podobně snad Krajský soud v Plzni dle usnesení ze dne 6. října 2010, sp. zn. 19 C 51/2010. Podobně pokud je nejistota o výši vyplácených dávek, bylo by možné, aby soud učinil dotaz u příslušných správních orgánů. Méně vstřícnou alternativou je výzva žadateli, aby soudu sdělil a doložil, v jaké výši a kterým subjektem je mu dávka vyplácena, viz usnesení Okresního soudu v Třebíči ze dne 7. prosince 2011, sp. zn. 14 Nc 3106/2011.

Například Okresní soud v Olomouci provedl velmi důkladnou kontrolu majetkových poměrů žadatele na základě dostupných zdrojů informací,¹¹³ a to i tehdy, kdy žadatel vůbec nevyplnil formulář o svých majetkových poměrech.¹¹⁴ Na základě této pečlivé rešerše pak posoudil majetkové poměry žadatele z hlediska pobíraných sociálních dávek, vlastněných nemovitostí a vozidel, nabytého dědictví apod.¹¹⁵ Podobně u Krajského soudu v Plzni můžeme najít případy, kdy žadatel neuvedl o vlastních poměrech vůbec nic ani soudu nevrátil vyplněné potvrzení. Soud přesto vlastním šetřením zjistil, zda je žadatel veden v evidenci uchazečů o zaměstnání a zda pobírá dávky státní sociální podpory. Ačkoli žádosti nevyhověl, lze se alespoň domnívat, že by za určitých okolností byl schopen žádosti vyhovět i při nečinnosti žadatele (jaký by jinak toto šetření mělo smysl?).¹¹⁶ V každém případě tato bez nadsázky chvalitebná vyhledávací aktivita ukazuje na odlišnost od postupu jiných soudů, které žádosti nedoplněné o prohlášení žadatele na předepsaném formuláři přímo zamítají.¹¹⁷

Je-li naopak žádost opatřena řádnými přílohami, není žádoucí, aby soud spekuloval o poměrech žadatele, pokud pro to nemá oporu ve věrohodných podkladech.¹¹⁸ Opakují-li soudy, že je povinností žadatele své majetkové poměry věrohodně doložit, je povinností soudu vycházet z jím předložených dokumentů, nebo je zpochybnit s pomocí zjištění přesvědčivějších. Okresní soud v Berouně v jedné věci rekapituloval tvrzení žadatelky uvedená ve vyplněném prohlášení (aniž by se v tom či onom směru zmínil o tom, zda jsou náležitě doložena), z nichž vyplývá, že má čistý měsíční příjem ze starobního důchodu a podnikání v celkové výši 6552 Kč, přičemž na veškerý majetek žadatelky jsou vedeny exekuce. Soud nicméně odkázal „na příjmy z podnikatelské činnosti, které uvedla žadatelka, kdy výše těchto příjmů není nijak vysoká a těžko si lze představit, že za těchto příjmů žadatelka podnikání (sic!) v několika oborech“.¹¹⁹ Úvahu soudu je nutné interpretovat jako nedůvěru v tvrzení žadatelky o jejích příjmech. Jenže pokud žadatelka k potvrzení přiložila pravomocný platební výměr, který jí tvrzený příjem prokazuje, byla by úvaha soudu bez opory ve spisu a těžko udržitelná. Spekuluje i Okresní soud ve Zlíně, který vlastní vyhledávací činností zjišťuje, že žadatelka neuvedla v prohlášení o majetkových poměrech příspěvek na bydlení ve výši necelých 2 tis. Kč. Tato skutečnost by se však snad nemusela jevit rozhodnou pro zjištění, zda má žadatelka dostatečný majetek pro zajištění právní pomoci z vlastních zdrojů. Soud se proto opírá o úvahu, že zatajila-li navrhovatelka příspěvek na bydlení, mohla zatajit i jiné příjmy, hodnotnější majetek či úspory. Dovodil tedy, že žadatelka neprokázala,

---

¹¹³ Katastru nemovitostí, údajů Úřadu práce, místně příslušného obecního úřadu a České správy sociálního zabezpečení, srov. usnesení Okresního soudu v Olomouci ze dne 7. června 2010, sp. zn. 29 Nc 802/2010. Podobné odkazy na sdělení úřadů práce či obecních úřadů lze najít např. též v usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 1. června 2010, sp. zn. Nc 1743/2010.

¹¹⁴ Usnesení Okresního soudu v Olomouci ze dne 11. června 2010, sp. zn. 22 Nc 802/2010.

¹¹⁵ Tak i usnesení Okresního soudu v Jablonci nad Nisou ze dne 15. března 2011, sp. zn. 0 Nc 1503/2010. Jablonecký soud o své újmě učinil dotaz na příslušných správních úřadech, přestože žadatel v prohlášení uvedl toliko, že pobírá starobní důchod a neopětoval spolupráci vstřícnost soudu, který jej předvolával k ústnímu vyjasnění žadatelových majetkových poměrů.

¹¹⁶ Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 3. března 2011, sp. zn. 48 Cm 481/2009.

¹¹⁷ Například usnesení Okresního soudu v Prachaticích ze dne 8. února 2011, sp. zn. 6 Nc 701/2011. Zde žadatel poměrně obstojně vylíčil základní obrysy své majetkové situace v samotné žádosti, poté však nevyplnil soudem zasláné prohlášení o majetkových poměrech. Prachatický soud se zde přiklonil k závěru, že nemá možnost posoudit, zda jsou u žadatele splněny všechny předpoklady pro ustanovení zástupce. V daném případě ovšem šlo rovněž o situaci, v níž žadatel nespecifikoval k výzvě soudu předmět svého nároku jinak než jako „řízení o náhradě škody“. Podobně v usnesení Okresního soudu Plzeň-Jih ze dne 29. října 2010, sp. zn. 10 C 174/2009, žadatel popsal své majetkové poměry, ale nevrátil soudu vyplněný formulář. Soud vyjádřil názor, že jeho povinností objasňovat poměry žadatele není, a žádost zamítl. Na druhou stranu v usnesení Okresního soudu Plzeň-Jih ze dne 13. června 2011, sp. zn. 6 C 509/2010, provedl tentýž soud poměrně důkladnou lustraci poměrů žadatelky, aby odhalil aktiva zamlčená ve vyplněném prohlášení. V usnesení Okresního soudu v Domažlicích ze dne 16. února 2011, sp. zn., žadatelka vyvíjela snahu vcelku detailně dokladovat své výdaje, přes výzvu soudu však netvrdila a nedoložila výši svého příjmu z pracovního poměru.

¹¹⁸ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. ledna 2014, sp. zn. 29 Cdo 3623/2013.

¹¹⁹ Usnesení Okresního soudu v Berouně ze dne 2. července 2010, sp. zn. 23 Nc 91/2010.

že by její majtkové poměry odůvodňovaly ustanovení zástupce.¹²⁰ Pevnějšího základu soudního rozhodnutí by soud mohl docílit, pokud by např. žadatelku na základě tohoto odhalení vyzval k předložení výpisů z účtů a ona tak neučinila. Ale samotné, byť třeba úmyslné, opomenutí uvedení určitého příjmu v prohlášení žadatele je vratkou oporou negativního rozhodnutí už proto, že žadatel nemůže podezření soudu v podstatě nijak efektivně vyvrátit.¹²¹¹²²

Je jasné, že zjištění majtkových poměrů žadatele ve stádiu, kdy se soud primárně opírá o tvrzení žadatele a nemůže vést rozsáhlé dokazování, ponechá vždy určitý prostor pro pochybnosti. Mám však za to, že by bylo vhodné, aby soud učinil pokus tento prostor nejistoty zaplnit vlastní vyhledávací činností, resp. dát žadateli příležitost, aby pochybnosti rozptýlil sám.¹²³ Za těchto předpokladů je v posledku možné rozhodnout v neprospěch žadatele pro neunesení důkazního břemene ohledně tíživosti jeho vlastních poměrů, *pokud jiné okolnosti ukazují na to, že žadatel by určité statky měl mít.*¹²⁴ Rozhodnutí soudu by mělo obstat na základě toho, co soud skutečně zjistil, a ne toho, co žadatel mohl ještě dále zamlčet.¹²⁵

3.2.4. Návrh struktury hodnocení

Od transparentního odůvodnění rozhodnutí soudu lze v první řadě očekávat, že zmíní, jaké hodnoty počítá na straně žadatelů z hlediska jejich majetnosti, a dále, jakými náklady tyto hodnoty poměruje, tj. alespoň pravděpodobná výše soudního poplatku, náklady řízení, náklady zastoupení.¹²⁶ Při uvažování majtkových poměrů žadatele je třeba vyjít z jeho pravidelného příjmu a vzít do úvahy i jiné hodnoty, kterými disponuje, pokud je možné spravedlivě požadovat jejich zpeněžení (do této kategorie bude zřídka spadat nemovitost žadatelem obývaná).

---

¹²⁰ Usnesení Okresního soudu ve Zlíně ze dne 29. července 2011, sp. zn. 20 Nc 701/2011.

¹²¹ V citovaném usnesení se soud primárně opřel o mnohem silnější argument plynoucí z nepotřebnosti zastoupení.

¹²² Složitější je situace v usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 23. srpna 2011, sp. zn. 48 Cm 173/2010, kde žadatel nepřiznal vůbec žádné příjmy (ačkoli soudu sdělil, že platí výživné svým dětem ve výši 5500 Kč měsíčně, čímž se jeho tvrzení stala flagrantně nevěrohodnými). Soud se v odůvodnění opřel spíše o informace o příjmech žadatele z minulých let, aniž by ale zjistil, zda žadatel skutečně má prostředky druhdy získané stále ve vlastnictví. I zde bych považoval za adekvátní obrátit se na žadatele s výzvou k předložení dalších podkladů (výpisy z účtů, potvrzení zaměstnavatele), které by prokázaly, že skutečně nemůže nakládat s žádnými majtkovými hodnotami. Lze mít naméně pochopení pro soud, který nechce vycházet vstříc žadateli udávajícímu nepravdivé informace.

¹²³ Po soudu nelze zajisté požadovat, aby napomáhal jednání, jež se zdá hraničit s podvodným, např. když žadatel značné majtkové hodnoty bez objasněných důvodů přenechal svým blízkým příbuzným a posléze namítá nemajetnost (viz usnesení Okresního soudu v Děčíně ze dne 2. února 2011, sp. zn. 19 C 88/2010). I v takových případech není nepřiměřené požadovat po žadateli věrohodné vysvětlení, což by mu mělo být umožněno.

¹²⁴ Např. je soudu z úřední činnosti známo, že žadatel v nedávné minulosti držel značné majtkové hodnoty, které nabyl třeba z titulu přechodu pozůstalosti (usnesení Okresního soudu ve Zlíně ze dne 7. února 2012, sp. zn. 11 nc 701/2010, usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 1. června 2010, sp. zn. Nc 1743/2010) nebo vypořádání společného jmění manželů (usnesení Okresního soudu v Karlových Varech ze dne 4. dubna 2011, sp. zn. 16 C 125/2010), a není objasněno, jakým způsobem o tyto hodnoty v době předcházející rozhodnutí o žádosti přišel. Jindy mohou na existenci dalších majtků poukazovat vyjádření žadatele, která učinil i v rámci jiného řízení a soudu jsou známa z úřední činnosti (srov. usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 26. listopadu 2011, sp. zn. 19 C 83/2011). V usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 23. srpna 2011, sp. zn. 48 Cm 173/2010, soud upozorňuje mimo jiné na to, že žadatel v minulých letech dosahoval značných příjmů, a zmiňuje dokonce fakt, že před několika měsíci žadatel zřejmě prodal automobil, za což měl obdržet protiplnění.

¹²⁵ Viz k tomu usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. června 2014, sp. zn. 26 Cdo 1594/2014: „Jen z toho, že [žadatel o osvobození] – dle názoru soudu – zcela nehodnověrně vylíčil své majtkové poměry a není zřejmé, z čeho hradí své základní životní potřeby a výživné na děti, aniž byl k doložení těchto skutečností vyzván, nelze učinit závěr, že nespĺňuje podmínky pro osvobození od soudního poplatku...“

¹²⁶ Tak usnesení Okresního soudu v Hodoníně ze dne 20. května 2011, sp. zn. 6 Nc 101/2011, ačkoli je věcně téměř jistě správné, pouze vypočítá zjištěný majetek žadatelů a poté dovozuje, že nejde o osoby bez majetku, tj. nemajetné. Tento závěr by však měl být vždy činěn v kontextu řízení, které chce žadatel vést, protože jeho majtkové poměry mohou odůvodnit osvobození pro určité řízení, ale nikoli pro jiné (už jen pro variující výši soudního poplatku). Tak se zdá uvažovat Okresní soud v Přerově v usnesení ze dne 2. srpna 2010, sp. zn. 40 Nc 113/2010, když poukazuje na nezbytnost vymezení předmětu řízení žadatelem, aby mohl soud zhodnotit předpokládané náklady daného řízení a z toho vyplývající možnost osvobození od soudního poplatku.

Od tohoto příjmu je třeba odečíst žadatelem tvrzené a doložené výdaje. Mám za to, že zásadně musí soud vzít v úvahu i dluhy převzaté žadatelem „dobrovolně“, tedy právním jednáním, a žadatelovy příjmy snížit o splátky těchto dluhů.¹²⁷ Rovněž považuji za správné, aby soud bral v úvahu i obvyklé náklady vedení domácnosti apod.¹²⁸ Nesouhlasím s postupem soudů, podle nichž běžné náklady spojené s bydlením neodůvodňují osvobození od soudních poplatků.¹²⁹ Základem pro úsudek o žadatelově nemajetnosti by se měl stát realistický obraz žadatelových poměrů, zejména pokud jde o disponibilní majetek, tedy část příjmu, která mu po uhrazení částek vynakládaných na uspokojení každodenních potřeb zůstává a může být vynaložena na zajištění právní pomoci.¹³⁰ Soud by proto měl od žadatelova příjmu odečíst platbu nájemného, úhrady za služby poskytované s užíváním bytu apod. Je však třeba podotknout, že formulář pro potvrzení o majetkových poměrech žadatele k hlášení těchto obvyklých plateb přímo nenavádí. Nicméně např. Okresní soud v Karviné žadatele vyzýval, aby mu sdělil svoje *další pravidelné výdaje*, které by v rámci jeho majetkových poměrů mohl zohlednit vedle již zjištěných plateb za energie apod.¹³¹ Pokud takovými údaji soud nedisponuje (a není ochoten je zjišťovat) měl by alespoň při hodnocení celkové bilance příjmu žadatele brát v úvahu, že suma, jež žadateli zbývá po učinění plateb, o nichž je soud zpraven, bude spotřebována právě řadou obvyklých vydání tohoto druhu. Všechny tyto početní operace by soud měl provádět s cílem dobrat se zjištění, zda žadateli zbude ve volné dispozici takové množství prostředků, které k zajištění přístupu k soudu postačuje.

3.3. Zřejmá bezúspěšnost

Otázka zřejmé bezúspěšnosti je možná intelektuálně nejnáročnějším krokem při rozhodování o žádosti, protože vyžaduje posouzení právní podstaty předmětu řízení, aniž by o něm ještě mohlo být zcela jasno. Obvyklým východiskem z této náročné situace je teze, že uplatňování práva může být považováno za zřejmě bezúspěšné, pokud je již ze skutkových tvrzení žadatele zřejmé, že mu nemůže být vyhověno. Tento výklad směřuje k pojetí patřičně úzkému, což je bezpochyby žádoucí. Při praktické aplikaci tohoto jasného abstraktního principu však nejednou zjistíme, že vyvstávají komplikace, jež jsou obtížně řešitelné.

Z hlediska posuzování zřejmé bezúspěšnosti nároku jsou případy silně individuální a lze jen obtížně zobecňovat. Opakovaně se v této kategorii setkáme hlavně s podáními, pro něž uplynuly lhůty nebo která byla vůbec nepřijatelná (pokud je ovšem nelze podle obsahu posoudit jako jiný, přípustný procesní úkon).¹³² Zde jsou podmínky přípustnosti žaloby poměrně jasné, takže o

---

¹²⁷ Samozřejmě soud by měl zvažovat reálný dopad dluhů na majetkovou sféru žadatele, takže pokud je tento zatížen dluhem, který však nijak nesplácí a není jim proto aktuálně majetkově limitován, soud od něj může odhlédnout jako v usnesení Okresního soudu v Karviné ze dne 19. srpna 2011, sp. zn. 17 Nc 213/2011.

¹²⁸ Samotné konstatování výše příjmů nepovažuji za dostačující pro závěr o uspokojivosti majetkových poměrů žadatele. Tak v usnesení Okresního soudu v Kolíně ze dne 7. prosince 2011, sp. zn. 21 Nc 279/2011, soud uvádí, že žadatelčin celkový příjem z dávek státní sociální podpory přesahuje 20 tis. Kč měsíčně. Ovšem bez znalosti nákladů, které rozvedená žadatelka z toho svého příjmu vynakládá na domácnost a výživu svých tří dětí, má tato informace omezenou výpovědní hodnotu pro komplexní pochopení její sociální situace. Pokud soud údaje o těchto výdajích nemá, je užitečné se (jak už bylo naznačeno výše) opřít o pojem životního minima. Při vědomí, že zjistit bychom měli množství *disponibilních* prostředků žadatele, se dívám též na úvahy v usnesení Okresního soudu v Karviné ze dne 31. ledna 2012, sp. zn. 19 Nc 217/2011. Zde soud vychází z toho, že žadatel, který je podnikatelem má celkové tržby okolo 60 tis. Kč měsíčně, „z kterýchžto hradí nákup pohonných hmot, mzdové náklady, úvěry aut, spotřebitelské úvěry a pojištění aut.“ Soud se však nezabývá tím, jaká částka po uhrazení těchto nákladů žadateli skutečně zůstává, naopak se zdá, že tento fakt bere jako svědčící bez dalšího proti žadatelově nemajetnosti (ve smyslu když může hradit tyto provozní výdaje, může si opatřit i právního zástupce).

¹²⁹ Usnesení Okresního soudu v Ústí nad Orlicí ze dne 29. března 2010, sp. zn. 0 Nc 2758/2010. Opačně v usnesení Okresního soudu v Přerově ze dne 7. října 2010, sp. zn. 40 Nc 116/2010, jsou to naopak *jenom* výdaje na chod domácnosti, které ze všech vydání žadatelky bere soud bez dalšího za relevantní pro posouzení její nemajetnosti. Totéž i v usnesení Okresního soudu v Přerově ze dne 21. dubna 2010, sp. zn. 40 Nc 101/2010.

¹³⁰ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. listopadu 2013, sp. zn. 33 Cdo 1900/2013.

¹³¹ Usnesení Okresního soudu v Karviné ze dne 19. srpna 2011, sp. zn. 17 Nc 213/2011.

¹³² Například odvolání proti druhostupňovému rozhodnutí jako v usnesení Okresního soudu v Ústí nad Orlicí ze dne 3. prosince 2010, sp. zn. 0 Nc 2864/2010. Viz též usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 23. ledna 2012, sp. zn.

uplatnění institutu zřejmé bezúspěšnosti nebude obvykle pochyb. Příbuzným druhem bezúspěšnosti, který se rovněž vyskytuje opětovně je snaha otevírat věci, o nichž už soud rozhodl, a nastoupila překážka věci rozhodnuté, a to i se značným časovým odstupem.¹³³ Méně častým, ale pochopitelným případem bude namítnutí promlčení protistranou, protože v takovém případě je přiznání nároku vpravdě vyloučeno.¹³⁴

Již mírně složitější je rozhodování, pokud má být důvodem bezúspěšnosti absolutní nedostatek pasivní věcné legitimace. Zde je totiž zejména nutné posuzovat, zda tento nedostatek žaloby není možné překlenout poučením ze strany soudu.¹³⁵ Ilustrovat to lze na usnesení Okresního soudu ve Znojmě, které se týkalo žaloby z titulu půjčky, jež však směřovala vůči jinému subjektu, než který byl označen jako dlužník ve smlouvě.¹³⁶ Ovšem, jak připomínají soudy samy, nic nebrání žadateli, aby podal novou žádost a druhou stranu identifikoval správně.

Při posuzování zjevné bezúspěšnosti je nicméně v řadě případů nutné vykročit i hlouběji do oblasti hmotněprávního posouzení, pokud žadatelem vylíčené okolnosti neponechávají žádnou rozumnou možnost vyhovění žalobě. Kasuisticky mohou zmínit stav, kdy z veřejného rejstříku bylo lze zjistit, že žalobkyně nebyla oprávněna nakládat s nemovitostí v důsledku nařízené exekuce, takže katastrální úřad, jehož rozhodnutí mělo být přezkoumáno, o zamítnutí návrhu na vklad rozhodl náležitě.¹³⁷ Dále lze vyzdvihnout i případy, kdy žadatelé požadují náhradu nemajetkové újmy za jednání, které nemůže být zásahem do osobnostních práv,¹³⁸ nebo případ, kdy žadatelka uplatňovala právo k nemovitosti, které na ni mělo přejít smrtí zůstavitele, avšak

---

23 C 154/2009 a usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 16. září 2011, sp. zn. 23 C 234/2009, usnesení Okresního soudu v Olomouci ze dne 29. března 2011, sp. zn. 21 Nc 802/2010, usnesení Okresního soudu ve Znojmě ze dne 8. června 2011, sp. zn. 5 Nc 2602/2011. Uplynutí prekluzivní lhůty pro napadení neplatného rozvázání pracovního poměru bylo důvodem bezúspěšnosti v usnesení Okresního soudu v Jeseníku ze dne 18. srpna 2010, sp. zn. 12 Nc 202/2010. Naopak může jít i o podání předčasné, např. žalobu na náhradu škody podanou dříve než škoda mohla vzniknout, viz usnesení Okresního soudu Plzeň-Jih ze dne 2. listopadu 2010, sp. zn. 10 C 5/2010. Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. února 2014, sp. zn. 21 Cdo 987/2013.

¹³³ Usnesení Okresního soudu ve Zlíně ze dne 13. dubna 2012, sp. zn. 26 Nc 701/2011. Viz rovněž usnesení Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou ze dne 26. září 2011, sp. zn. 0 Nc 3941/2010.

¹³⁴ Usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 20. prosince 2011, sp. zn. 23 C 217/2011 a usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 27. února 2012, sp. zn. 23 C 250/2011.

¹³⁵ K tomu je instruktivní náleží Ústavního soudu ze dne 9. dubna 2009, sp. zn. III. ÚS 2690/08, a judikatura v něm citovaná.

¹³⁶ Usnesení Okresního soudu ve Znojmě ze dne 21. září 2011, sp. zn. 7 Nc 2601/2011. Soud v usnesení žadatelku poučil o této diskrepanci v účastnících s tím, že je možné podání nové žádosti. Tak či onak jde opět o drobný nedostatek, který by byl nejlépe odstraněn předběžnou konzultací v rámci mimosoudní právní pomoci. Viz také usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 12. dubna 2011, sp. zn. 19 C 44/2011, kde byla jako žalovaná označena věznice (organizační složka), namísto České republiky. Soud toto posoudil jako neodstranitelný nedostatek podmínek řízení s tím, že žadatelé nic nebrání podat novou žádost označující správného žalovaného. Jiný případ nedostatku pasivní legitimace viz v usnesení Krajského soudu v Plzni 27. ledna 2012, sp. zn. 19 C 182/2011. Srov. též usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 16. května 2011, sp. zn. 23 C 67/2011, a usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 1. listopadu 2011, sp. zn. 23 C 210/2011.

¹³⁷ Usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 29. prosince 2010, sp. zn. 23 C 239/2010.

¹³⁸ Např. nedoplnění ústavní stížnosti advokátem v usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 13. dubna 2012, sp. zn. 23 C 266/2011. Podobně i v usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 31. března 2011, sp. zn. 23 C 60/2011, kde podle názoru žadatele rovněž zasáhl do jeho osobnostních práv advokát „neplněním svých povinností“. Naopak Vrchní soud v Praze ovšem překvapivě možnost zásahu do osobnostních práv nepodáním správní žaloby jménem klientky nevyloučil a odmítl v dané věci aplikaci institutu bezúspěšnosti (usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 5. dubna 2011, sp. zn. 19 C 65/2010). Podobně podání návrhu na exekuci bylo v usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 29. září 2011, sp. zn. 23 C 87/2011, a usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 27. ledna 2012, sp. zn. 19 C 151/2011, zhodnoceno jako jednání, kterým osobnost narušena být nemůže. Naopak v usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 1. června 2010, sp. zn. Nc 1743/2010, se dozvídáme o ustanovení zástupce pro řízení o žalobě na ochranu osobnosti proti Veřejné zdravotní pojišťovně, která „posílá na žalobce exekutory“. Žaloba však byla po konzultaci s ustanovenou zástupkyní vzata zpět a při opakované žádosti o právní pomoc už soud vyslovil zřejmou bezúspěšnost.

z náležitě zjištěných okolností případu vyšlo najevo, že se ve svém nároku o žádný dědický titul opřít nemůže.¹³⁹

Nakonec ale existují i případy, kdy soud vlastně při posuzování zřejmé bezúspěšnosti vyřeší otázku, která měla být hlavním předmětem řízení. Například Okresní soud v Chrudimi v jednom negativním rozhodnutí uvádí tuto myšlenku: „Ze zjištěných skutečností nelze počítat s tím, že by žaloba na výživné pro manželku byla důvodná...“¹⁴⁰ Zjištěnými skutečnostmi jsou majetkové poměry obou manželů seznané z vyplněného formuláře manželky a známé z úřední činnosti soudu, pokud jde o manžela. Není to tedy nárok, jemuž by *principiálně* nemohlo být vyhověno, ani šikanózní výkon práva, jenom se z rovnováhy mezi majetkovou situací manželů zdá, že nastavení výše výživného je správné a přiměřené poměrům. Soud vlastně zhodnotil hmotněprávní podmínky jeho oprávněnosti už v předprocesním stádiu, což může budít jisté rozpaky. Zároveň ale věcně soudu je možné dát za pravdu, že zvýšení výživného by se za okolností vylíčených v odůvodnění jevílo krajně nepravděpodobným.^{141 142}

3.3.1. Úloha skutkových tvrzení v rámci zřejmé bezúspěšnosti

Jak bylo uvedeno výše, zřejmá bezúspěšnost předpokládá, že již z tvrzení žadatele lze usoudit, že mu nemůže být vyhověno. Je tedy nutno vyjít ze skutkového stavu vylíčeného žadatelem a zkoumat, zda existuje právní možnost, jak z něj vyvodit úspěch žadatele. Namnoze však tvrzení uvedená v žádosti nebudou postačovat k tomu, aby si soud o možné úspěšnosti učinil představu.¹⁴³ Je potom věcí soudu, aby žadatele srozumitelně instruoval ke sdělení informací, jež pokládá za potřebné. V tomto směru se rovněž může jako účinný nástroj osobní jednání s žadatelem (viz pozn. č. 64) k zjištění rozhodných skutečností. Je přitom nutno zdůraznit, že soud musí mít dostatečné povědomí o základních okolnostech případu, chce-li se o zřejmou bezúspěšnost opřít, ačkoli v této fázi soudy rozhodují o žádosti vesměs na základě skutečností uvedených a podkladů předložených žadatelem, příp. skutečností známých ze své úřední činnosti.¹⁴⁴ Pouhá pochybnost o podloženosti žaloby nestačí, protože podstatnou skutečnost může soud za daných okolností snadno opomíjet.¹⁴⁵

Kritérium zřejmé bezúspěšnosti se uplatňuje negativně. Pokud je evidentní, že žadatel nemůže být úspěšný, je namísto osvobození neposkytnout, ale pokud jednoduše soud nemá jasno o tom, zda za daných okolností skutečnost rozhodná pro vyhovění je či není dána, pak tato překážka osvobození zpravidla uplatnitelná nebude. V pochybnostech nelze prejudikovat meritorní rozhodnutí nežřídká ještě nezahájeného řízení. Zároveň uznávám, že tato hranice bude do značné míry nejistou, protože často, i když žadatelem vylíčené okolnosti úspěšnost jeho nároku nevylučují, mohou existovat fakta žadatelem neuvedená a soudu neznámá, která by úspěch jeho

¹³⁹ Usnesení Okresního soudu ve Strakoncích ze dne 5. března 2010, sp. zn. 7 Nc 1501/2010. Srov. i usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 6. října 2010, sp. zn. 19 C 51/2010, kde bylo uplatňováno právním nástupcem právo, které po smrti nepřechází na jiný subjekt.

¹⁴⁰ Usnesení Okresního soudu v Chrudimi ze dne 10. května 2011, sp. zn. 0 Nc 1208/2011.

¹⁴¹ V daném případě lze podotknout, že řízení o výživném by většina soudů považovala za jednoduchý proces, v němž ustanovení zástupce beztak není třeba (viz níže).

¹⁴² Jinou situaci v podstatě úplného meritorního zhodnocení nároku představovalo usnesení ve věci zřízení věcného břemene nutné cesty. Zde se však soud mohl opřít o dřívější závěry soudu nadřízeného o tom, že přístup k pozemku žadatelů je zajištěn jinak, vyslovené v rozsudku v odlišné žadateli vedené při (usnesení Okresního soudu v Prachaticích ze dne 14. března 2011, sp. zn. 5 Nc 701/2011).

¹⁴³ Z usnesení Okresního soudu v Pardubicích ze dne 8. března 2010, sp. zn. 27 Nc 3401/2010, vyplývá, že si soud od žadatelky, která chtěla uplatnit nárok na neproplacenou mzdu bývalým zaměstnavatelem, vyžádal doklady o tom, že žadatelka byla zaměstnankyní žalovaného, a z toho dovodil, že právo zřejmě bezúspěšně neuplatňuje (žádosti tedy vyhověl). Přinejmenším takovou míru vyhledávání na straně soudu je třeba považovat za legitimní, ačkoli jak uvádí DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád I*. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 953, zřejmá bezúspěšnost musí být zjištělná bez provádění dokazování.

¹⁴⁴ Příklad situace, kdy soud má díky předchozím rozhodnutím soudů ve věci žadatele jasno o povaze jeho jednání, nabízí usnesení Okresního soudu v Třebíči ze dne 18. března 2010, sp. zn. 14 Nc 1310/2010.

¹⁴⁵ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. dubna 2014, sp. zn. 21 Cdo 2958/2013.

podání znemožňovala (a naopak). V zásadě je však o zřejmě bezúspěšném uplatňování práva na místě mluvit, když obsah žadatelových podání a jakýchkoli dalších podkladů, které si soud případně opatřil, vyhovění žalobě *vyklučuje*. Naopak velmi opatrně by si měly počínat, pokud žadatelem uvedené skutečnosti k vyhovění pouze *nepostačují*, resp. jej nedostatečně odůvodňují.¹⁴⁶

Při neúplnosti skutkového stavu vylíčeného žadatelem ve vztahu k možné úspěšnosti nároku lze vycházet z § 118a OSŘ. Pokud platné právo předpokládá, že v řízení o věci samé by žalobce měl být poučen o nedostacích ve vylíčení skutkového stavu, a to, že opomněl tvrdit některou rozhodnou skutečnost, nepovede bez možnosti nápravy k zamítnutí žaloby, nemůže mu takové opomenutí bránit v přístupu ke spravedlnosti při posuzování podmínek pro ustanovení zástupce. O právní pomoc žádá ten, kdo není sám schopen přesného postižení právně relevantních faktů, je tedy nutno počítat s tím, že v jím vylíčeném skutkovém stavu může mnoho přebývat a nemálo chybět. Soud by se však před zamítnutím žádosti měl pokusit tyto nedostatky zhojit, pokud by pro ně nemohl žalobu bez dalšího zamítnout, kdyby se již projednávala věcně. To pochopitelně platí pouze v případech, kdy vzhází pochybnost o životaschopnosti žadatelova nároku. Tam, kde i z jím vylíčených okolností je zřejmo, že úspěch žaloby je z principu vyloučen, není soud povinen snažit se předložené vylíčení doplňovat.

Zajímavé situace mohou nastat rovněž, je-li žádáno o ustanovení zástupce pro podání opravného prostředku.¹⁴⁷ Na straně soudu se totiž může vyskytnout opačný problém, tedy nikoli, že soud posuzuje oprávněnost žadatelova nároku, aniž by měl o něm úplnou představu, ale naopak už ve sporu autoritativně udělal jasno rozhodnutím. Je tu třeba zaujetí jistého odstupu od vlastní pozice, aby mohl soud náležitě zhodnotit, zda je nárok, jemuž nevyhověl, toliko nepodložený, či zda je bezúspěšným zřejmě, takřkajíc na první pohled, že nelze očekávat odlišný pohled nadřízené instance. S tímto problémem se potýkal například Okresní soud v Bruntále a Krajský soud v Ostravě, když řešily žádost o ustanovení zástupce pro podání ústavní stížnosti žadatelů, jehož nemajetnost byla nepochybnou. Jakkoli soudy nechtěly předjímat úspěšnost ústavní stížnosti,¹⁴⁸ shodly se, že žalobní nároky žadatele byly s ohledem na tvrzení v žalobě zcela za hranicí racionality, a proto zřejmě bezúspěšné, což dopadá i na zamýšlenou ústavní stížnost.^{149 150}

---

¹⁴⁶ Relativitu tohoto kritéria ovšem nastiňuje usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 30. května 2011, sp. zn. 23 C 16/2010. V něm soud za zřejmě bezúspěšnou považoval snahu uplatnit nárok z ochrany osobnosti vedle nároku na náhradu škody na zdraví. Tak příbuzným muže zesnulého při vlakové havárii vyplaceno odškodnění přesně podle sum stanovených v § 444 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů. Jejich snaha dosáhnout proti žalované další peněžní satisfakce z titulu zásahu do rodinného života byla podle Krajského soudu v Ostravě zřejmě bezúspěšná, jelikož žadatelé na výzvu soudu nedoplnili „významná skutková tvrzení o tom, že odškodnění, které každému z žalobců náleží dle ust. § 444 odst. 3 obč. zák. (...) je v tomto konkrétním případě nepostačujícím a nekonzumuje tak nárok na nemajetkovou újmu dle ust. § 13 odst. 2 a 3 obč. zák.“ Zde jde v první řadě o otázku konkurence dvou reparačních nároků, která byla sama poměrně složitá již z hlediska hmotněprávního. Pro tuto práci lze vidět jako problematický zejména požadavek, aby žadatelé uvedli „významná skutková tvrzení ohledně tzv. „převisu“ nad nároky uplatněné z titulu náhrady škody.“ Na základě žadatelů uvedených tvrzení nebylo vyhovění žalobě principiálně vyloučeno. Žadatelé však podle soudu netvrdili další rozhodné skutečnosti, které by nárok mohly odůvodnit. Určení povahy skutečností, které by takový další osobnostněprávní nárok mohly založit je však věci poměrně delikátní a je otázkou, zda by bylo lze k jejich doplnění vyzývat žadatele o právní pomoc. V této kauze byla ale problematičnost celé věci notně omezena, jelikož žadatelé zastoupení byli a usilovali pouze o osvobození od soudního poplatku.

¹⁴⁷ Usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 13. dubna 2012, sp. zn. 23 C 240/2010, a usnesení Okresního soudu v Domažlicích ze dne 9. srpna 2010, sp. zn. 3 C 241/2006.

¹⁴⁸ Usnesení Okresního soudu v Bruntále ze dne 9. ledna 2012, sp. zn. 0 Nc 195/2011.

¹⁴⁹ Usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 30. března 2012, sp. zn. 11 Co 201/2012.

¹⁵⁰ Posledně zmíněné soudy si své rozhodování ovšem mohly ještě ulehčit, protože podle Ústavního soudu obecné soudy nemají pravomoc k tomu, aby ustanovovaly zástupce pro zastupování před Ústavním soudem, v což se počítá i sepsání a podání ústavní stížnosti. Viz usnesení Ústavního soudu ze dne 9. září 2008, sp. zn. I. ÚS 846/08. Stejně usnesení Okresního soudu v Havlíčkově Brodě ze dne 6. srpna 2010, sp. zn. 0 Nc 2157/2010.

3.3.2. Úloha právního posouzení v rámci zřejmé bezúspěšnosti

Závěr o zjevné bezúspěšnosti by měl vždy vycházet ze skutkových tvrzení žadatele, ale nikoli z jím provedené právní kvalifikace. Nesprávné právní posouzení žadatelem nemůže založit zjevnou bezúspěšnost. Pokud ze skutkového stavu vyplývá nárok, který žadatel uplatnil, na základě jiného právního titulu a vyhovění tomuto nároku nelze vyloučit, není možné učinit ani závěr o zřejmé bezúspěšnosti. Význam právního posouzení pro zhodnocení bezúspěšnosti lze popsat na některých rozhodnutích Krajského soudu v Ostravě. Ten při zamítání žádosti podané v rámci řízení o žalobě na ochranu osobnosti, uvedl toto: „Posouzení věci dle stávajících tvrzení v žalobě pak je ovšem již na první pohled bez naděje na úspěch, neboť tato tvrzení spadají do právního režimu náhrady škody na zdraví a nic na tom nemůže změnit ani to, že žalobu žalobkyně označila jako žalobu na ochranu osobnosti, když v ní prozatím jiná tvrzení než tvrzení, na jejichž základě lze uplatnit náhradu škody na zdraví, nejsou.“¹⁵¹ Nelze však s tímto postupem polemizovat? Právní posouzení náleží soudu a žalobce není povinen v žalobě uvedená tvrzení právně kvalifikovat.¹⁵² Vyjádřil-li účastník právní názor a soud zaujme stanovisko odlišné, vyplývá z toho povinnost udělit poučení podle § 118a odst. 2 OSŘ k doplnění rozhodných skutečností v potřebném rozsahu. Náhrada škody na zdraví a ochrana osobnosti představují odlišné právní důvody uplatnění nároku na plnění, jež žalobce v zásadě vůbec není povinen uvádět a nemůže mít procesní újmu z toho, že tak učinil. Pokud soud nemůže zamítnout žalobu označenou jako žaloba na ochranu osobnosti proto, že je jí uplatňována náhrada škody na zdraví, je možné, aby z toho důvodu zamítl žádost jako zřejmě bezúspěšné uplatňování práva? Myslím, že nikoli. Soud při posuzování zřejmé bezúspěšnosti musí hledět k vazbě mezi skutkovými tvrzeními a žalobním petitem. Pokud existuje právní možnost, jak druhý vyplývá z prvních, nemůže jít o zřejmě bezúspěšné uplatňování práva, i když žadatel tuto vazbu správně nepostihl.¹⁵³¹⁵⁴

Mluvíme-li o petitu žaloby, může nás to inspirovat k otázce, co přesně znamená *bezúspěšnost*, tedy to, že úspěch žadatele ve věci samé je dopředu vyloučen. Krajský soud v Ostravě opakovaně rozvinul argumentaci, považující žaloby za zřejmě bezúspěšné mj. z následujícího důvodu: „požadavek žalobkyně na nemajetkovou újmu ve výši 1.300.000,- Kč se soudu bez prejudice pro další spor jeví jako výrazně přemrštěný, a to již s přihlédnutím ke skutkovým tvrzením uvedeným v žalobě.“¹⁵⁵ Zde je ovšem třeba opatrnosti. Vyhovění žalobě by bylo možné chápat i jako částečné vyhovění, takže z povahy věci by pak žaloba mohla být označena za zřejmě bezúspěšnou jen tehdy, kdy vůbec nepřipadá v úvahu, že by žadateli bylo přiznáno něco z toho, co požaduje, a je tedy jednoznačně vyloučen jeho úspěch, byť i v nepatrné části.¹⁵⁶ Chce-li soud zachovat regulační účinek v případě žalob na sumy, jež pokládá za přehnané, lze toho docílit částečným osvobozením od soudního poplatku. Avšak po zřejmé bezúspěšnosti by měl sáhnout pouze tam, kde má jasno, že žádosti nemůže být vyhověno vůbec.¹⁵⁷ Rozhodovací linie Nejvyššího

¹⁵¹ Usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 20. října 2011, sp. zn. 23 C 158/2011, podobně i usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 31. března 2011, sp. zn. 23 C 50/2011

¹⁵² WINTEROVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní*. 6. vyd. Praha: Linde, 2011. s. 199.

¹⁵³ Tento konkrétní hmotněprávní problém je po rekonstrukci občanského práva již odstraněn, na podstatě věci z hlediska ustanovení zástupce, kterou jsem tím chtěl ilustrovat, to ničeho nemění.

¹⁵⁴ Usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 8. června 2010, sp. zn. 23 C 81/2010. Zvláštním případem je usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 4. října 2011, sp. zn. 23 C 91/2010, v němž byla stejná argumentace, kterou soud bere za základ bezúspěšnosti žaloby, tj. skutečnost, že namísto nároku na náhradu škody na zdraví byl uplatněn nárok na odčinění nemajetkové újmy na osobnostních právech, použita v třetím kroku algoritmu. Soud se tedy usnesl, že ustanovení zástupce není třeba k ochraně zájmů účastníka, který již byl od soudních poplatků osvobozen.

¹⁵⁵ Usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 17. června 2011, sp. zn. 23 C 116/2011.

¹⁵⁶ Viz usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 10. září 2010, sp. zn. 23 C 116/2010, kde se odkazuje na starší osobnostněprávní kauzu, v níž měl žadatel úspěch ze 3,4 %. Pokud není zjevné, že ani takový zlomek požadovaného zadostiučinění žadateli soud nepřizná, nemůžeme mluvit o zřejmé bezúspěšnosti.

¹⁵⁷ V kontextu sporů o ochranu osobnosti zejména tam, kde tvrzení zásah nedosahuje intenzity vyžadující jakékoli finanční satisfakce.

soudu se však zdá mířit poněkud jiným směrem, jelikož pod pojem zřejmé bezúspěšnosti zahrnuje i případy zásadního nepoměru mezi skutkovými tvrzeními a žalobním petitem.¹⁵⁸

Jako opačný příklad lze bez znalosti případu jen tušit usnesení Okresního soudu v Sokolově. V něm soud nenašel překážek ustanovení zástupce žadatelce domáhající se náhrady škody na zdraví ve výši 10 mil. Kč,¹⁵⁹ což značně přesahuje sumu, na níž by pravděpodobně měla nárok podle vyhlášky č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění, ve znění pozdějších předpisů, ačkoli skutečné přiznání takové částky ani podle tehdy platné úpravy vyloučit nebylo lze. Obecně považuji za správné pravidlo, že tam, kde by nebylo možné žalobu v plném rozsahu bez dalšího zamítnout, nelze bez dalšího zamítnout ani žádost pro zřejmou bezúspěšnost uplatňování práva.

3.4. Nezbytnost zastoupení

Soud musí konečně posoudit, zda je ustanovení zástupce (nezbytně) třeba k ochraně žadatelových zájmů. Obecný výklad k této fázi podává Okresní soud v Karlových Varech, podle něž není tento institut určen pouze k vytvoření výhodnějších podmínek pro žadatele, než kdyby nebyl zastoupen, ani jen k vytvoření rovných podmínek, je-li zastoupena protistrana.¹⁶⁰ Z povahy projednávané věci nebo situace účastníka musí vyplývat určitý stupeň ohrožení zájmu žadatele při absenci zastoupení.¹⁶¹ Zvláště po novele OSŘ provedené zákonem č. 218/2011 Sb., která podmínky ustanovení zástupce zpřísnila, se mi tyto úvahy zdají v zásadě adekvátně obrážet současný právní stav v tom směru, že soud musí hodnotit objektivní náročnost projednávané věci a zároveň i subjektivní schopnosti konkrétního žadatele. Byť nemusím souhlasit s tendencí k omezování počtu ustanovení dle § 30 OSŘ, je zřejmé, že zákonodárce vede soudy k tomu, aby uvažovaly, zda odborný zástupce představuje vyšší, avšak zbytný procesní komfort účastníka, nebo nepostradatelnou podmínku uplatnění práva před soudem. Za symetrické k tomuto omezení možnosti ustanovení advokáta nemajetnému pokládám rozvolnění koncentrace civilního sporného řízení provedené zákonem č. 404/2012 Sb. Neúspěšný žadatel tak má být v procesu veden spíše poučeními soudce dle § 118a OSŘ, která prolamují koncentraci řízení založenou § 118b OSŘ, než vlastním zástupcem. O skutečné efektivitě laického postupu v řízení poháněného výzvami soudu povinného zachovávat nestrannost lze však mít nemalé pochyby.

Považuji nicméně za těžko zpochybnitelné, že soudy nemohou po žadateli chtít příliš, pokud jde o upřesnění, jaká újma mu hrozí v případě neustanovení zástupce, či vůbec zdůvodnění, že je ustanovení zástupce nezbytně třeba k ochraně jeho zájmů, tedy naplnění dikce § 30 OSŘ. V tomto směru nemám za správné, když Okresní soud ve Znojmě zamítá žádost s odůvodněním, že žalobce neuvedl „jaké nebezpečí poškození jeho práv mu hrozí tak, aby bylo důvodné ustanovovat mu zástupce“ s tím, že samotný fakt, „že žalobce hodlá vést jím označený spor, není doložením údajů o tom, k ochraně jakých svých zájmů potřebuje ustanovit zástupce“.¹⁶² Takový požadavek na žádost se zdá *prima facie* nepřiměřený. Žádost o ustanovení právního zástupce je nástrojem pomoci osobám bez právního vzdělání k umožnění uplatnění práva před soudem. Vyžadovat po nich hodnocení své hmotněprávní situace, procesních vyhlídek a pravděpodobného vývoje řízení, aby tito žadatelé mohli přesvědčivě obhájit, že jim při

¹⁵⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. dubna 2013, sp. zn. 30 Cdo 2250/2012.

¹⁵⁹ Usnesení Okresního soudu v Sokolově ze dne 7. května 2008, sp. zn. 7 C 101/2008.

¹⁶⁰ Profesionální zastoupení druhé strany sporu neuznávají jako důvod pro ustanovení zástupce ani usnesení Okresního soudu v Havlíčkově Brodě ze dne 8. června, sp. zn. 11 C 33/2010, a usnesení Okresního soudu v Karlových Varech ze dne 16. března 2012, sp. zn. 18 C 106/2011. Nelze nicméně zastírat, že faktická rovnost stran v takových situacích nevyhnutelně vychýlena bude, proto je žádoucí brát i tento aspekt v úvahu při hodnocení kritéria nezbytnosti zastoupení pro ochranu zájmů žadatele. Jaké závěry z toho rozhodující soud dovodí, bude záviset na konkrétní povaze pře. Použití výrazu „jen [k] vytvoření rovných podmínek“ ve výše citovaném názoru karlovarského soudu by ovšem mohlo podpořit názor, že zastoupení protistrany může být v určitých případech relevantním faktem podporujícím vyhovění žádosti, ačkoli samo o sobě ustanovení advokáta dostatečně neodůvodní.

¹⁶¹ Usnesení Okresního soudu v Karlových Varech ze dne 16. března 2012, sp. zn. 18 C 106/2011.

¹⁶² Usnesení Okresního soudu ve Znojmě ze dne 26. ledna 2011, sp. zn. 12 Nc 2601/2011.

neustanovení zástupce hrozí újma na právech, je stěží přípustné. Zatěžuje žadatele právě tím břemenem, kterých je má zbavit. Je na soudu, aby znaje právo zhodnotil, zda je zastoupení v daném řízení nezbytné, a pokud dospěje k závěru, že tomu tak s poukazem na skutkovou a právní jednoduchost věci není, tento fakt v rozhodnutí přesvědčivě obhájil. Žadateli postačuje vyjádřit přesvědčení, že zastoupení je mu třeba (protože s vedením civilního procesu zpravidla nebude mít zkušenosti), což učiní již tím, že žádost o ustanovení zástupce podá.

Jde-li o objektivní posouzení složitosti věci, zdálo by se, že se stabilizuje určitý soubor typově jednodušších věcí. Mezi ně se s ohledem na „velmi širokou“ poučovací povinnost soudu¹⁶³ řadí rozvodové řízení¹⁶⁴ a také řízení o výživné, ať už např. nezaopatřeného dítěte,¹⁶⁵ nebo rozvedené manželky, ovšem jen někdy.¹⁶⁶ Naopak řízení o vypořádání společného jmění manželů je skutkově a právně složitější, ani zde však není praxe zcela konsistentní.¹⁶⁷ Podobně byl zástupce ustanoven též pro řízení o vyklizení nemovitosti,¹⁶⁸ o určení vlastnictví,¹⁶⁹ neplatnosti výpovědi z nájmu¹⁷⁰, o slevu z nájemného¹⁷¹ či o zaplacení dlužného nájemného.¹⁷² Pro některá řízení o žalobách na peněžité plnění, např. z bezdůvodného obohacení, náhrady škody či jiných, někdy neoznačených právních titulů, bylo žádosti o právní pomoc vyhověno,¹⁷³ ale druhdy, kdy se jednalo o vrácení částky poskytnuté jako půjčka, nebyla věc shledána právně složitou.¹⁷⁴ Řízení o

¹⁶³ Viz usnesení Okresního soudu v Ústí nad Orlicí ze dne 11. ledna 2011, sp. zn. 0 Nc .../2011.

¹⁶⁴ Usnesení Okresního soudu v Náchodě ze dne 18. srpna 2010, sp. zn. 0 Nc 1818/2010 a řada dalších, naopak ale Okresní soud v Karlových Varech v usnesení ze dne 26. září 2011, sp. zn. 12 C 118/2011, žalobkyni a v usnesení ze dne 26. května 2010, sp. zn. 18 C 35/2010, žalovanému pro rozvodové řízení zástupce ustanovil (usnesení neobsahuje odůvodnění, takže z něj nelze dovodit, zda to bylo zdůvodněno zvláštními okolnostmi).

¹⁶⁵ Usnesení Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou ze dne 8. února 2012, sp. zn. 0 Nc 2782/2011. Usnesení Okresního soudu v Ústí nad Orlicí ze dne 2. února 2010, sp. zn. 0 Nc 2722/2010.

¹⁶⁶ Usnesení Okresního soudu v Chrudimi ze dne 24. února 2010, sp. zn. 0 Nc 1202/2010 a usnesení Okresního soudu v Chrudimi ze dne 28. března 2011, sp. zn. 0 Nc 1209/2010, usnesení Okresního soudu v Havlíčkově Brodě ze dne 8. června, sp. zn. 11 C 33/2010. Usnesení Okresního soudu v Náchodě ze dne 25. listopadu 2010, sp. zn. 0 Nc 1891/2010, jej za příliš složité nepovažovalo, avšak usnesením Okresního soudu v Pardubicích ze dne 25. listopadu 2010, sp. zn. 15 Nc 3401/2011, soud pro řízení o výživné manželky odborného zástupce ustanovil. K tomu přistoupil i Okresní soud v Karlových Varech v usnesení ze dne 29. ledna 2010, sp. zn. 15 C 19/2010, kde šlo o zvýšení výživného.

¹⁶⁷ Usnesení Okresního soudu v Náchodě ze dne 25. listopadu 2010, sp. zn. 0 Nc 1891/2010. Podobně byť implicitně usnesení Okresního soudu v Pardubicích ze dne 10. září 2010, sp. zn. 23 Nc 3404/2010, usnesení Okresního soudu v Karlových Varech ze dne 23. února 2011, sp. zn. 12 C 83/2010, usnesení Okresního soudu v Karlových Varech ze dne 9. března 2012, sp. zn. 18 C 252/2011, usnesení Okresního soudu v Sokolově ze dne 17. září 2009, sp. zn. 15 C 145/2009, a usnesení Okresního soudu v Pardubicích ze dne 5. října 2010, sp. zn. 23 Nc 3405/2010. Naopak usnesení Okresního soudu v Hradci Králové ze dne 23. května 2011, sp. zn. 11 C 16/2011, vychází z toho, že „vcelku běžné vypořádání společného jmění manželů soudem“ nevyžaduje odbornou právní pomoc, ale postačuje procesní aktivita žadatelky, která k ní v dané věci byla způsobilá, jak vyplývalo z jejích předchozích podání.

¹⁶⁸ Usnesení Okresního soudu v Domažlicích ze dne 25. ledna 2011, sp. zn. 4 C 76/2010, vyklizení bytu najdeme v usnesení Okresního soudu v Karlových Varech ze dne 30. března 2010, sp. zn. 16 C 76/2010. Ale naopak Okresní soud ve Žďáru nad Sázavou zástupce v „řízení o vyklizení“ ustanovit odmítl s tím, že „z obsahu spisu vyplývá, že žadatelka je schopna činit přílehlavá písemná podání“ (viz usnesení Okresního soud ve Žďáru nad Sázavou ze dne 8. března 2012, sp. zn. 10 Nc 68/2011).

¹⁶⁹ Usnesení Okresního soudu v Domažlicích ze dne 14. září 2010, sp. zn. 5 C 236/2007, a usnesení Okresního soudu v Karlových Varech ze dne 14. prosince 2010, sp. zn. 43 C 108/2010.

¹⁷⁰ Usnesení Okresního soudu v Pardubicích ze dne 3. listopadu 2011, sp. zn. 8 Nc 3403/2011, usnesení Okresního soudu v Karlových Varech ze dne 23. února 2011, sp. zn. 15 C 117/2010, a usnesení Okresního soudu v Karlových Varech ze dne 5. března 2010, sp. zn. 0 Nc 15/2010.

¹⁷¹ Usnesení Okresního soudu v Pardubicích ze dne 3. listopadu 2011, sp. zn. 8 Nc 3404/2011.

¹⁷² Usnesení Okresního soudu v Sokolově ze dne 3. května 2010, sp. zn. 8 C 2445/2009, a usnesení Okresního soudu v Karlových Varech ze dne 6. srpna 2010, sp. zn. 16 C 169/2010.

¹⁷³ Usnesení Okresního soudu v Karlových Varech ze dne 1. února 2011, sp. zn. 18 C 259/2010, usnesení Okresního soudu v Karlových Varech ze dne 15. června 2010, sp. zn. 17 C 82/2010, usnesení Okresního soudu v Sokolově ze dne 12. ledna 2009, sp. zn. 7 C 236/2007.

¹⁷⁴ Usnesení Okresního soudu v Karlových Varech ze dne 5. května 2010, sp. zn. 41 C 23/2010. Podobně Okresní soud v Přerově v usnesení ze dne 7. října 2010, sp. zn. 40 Nc 116/2010, konstatoval, že spory z titulu půjčky typově nejsou obtížné, ačkoli nechal otevřenou možnost, že by se za konkrétních okolností takovými mohly stát.

určení otcovství nebylo shledáno dostatečně právně a skutkově složitým Okresním soudem v Hradci Králové,¹⁷⁵ ale k opačnému závěru dospěl Okresní soud v Karlových Varech.¹⁷⁶ Rovněž u nařízení exekuce soudního rozhodnutí soud konstatoval, že úkony v exekučním řízení jsou činěny prostřednictvím soudního exekutora a nejde o věc složitou.¹⁷⁷ Nesporná řízení – např. úprava poměrů nezletilých dětí – zřejmě obvykle zastoupení vyžadovat nebudou.¹⁷⁸ Jak uvádí Okresní soud v Olomouci, taková řízení jsou ovládána vyšetřovací zásadou a neunesení břemene tvrzení či důkazu není účastníkovi na újmu,¹⁷⁹ na podání účastníků v takovém řízení nejsou kladeny vysoké formální nároky a v případě potřeby lze o bezplatnou pomoc se sepisem podání požádat orgán sociálně právní ochrany dětí,¹⁸⁰ eventuálně lze podle § 14 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních,¹⁸¹ řízení zahájit podáním do protokolu, při němž bude účastník řádně poučen.¹⁸² Mezi obecné úvahy, které soudy uvádějí v případech, že zastoupení nepovažují za nezbytné, se řadí obvykle, že podání (např. návrh na rozvod) lze učinit bez hlubších znalostí práva, neprovádí se rozsáhlé dokazování, skutková zjištění, na nichž bude stát rozhodnutí soudu, budou omezená a jednoduchá (kupř. trvalý rozvrat manželství) apod.¹⁸³ Z obsahu samotné žádosti lze někdy vyvodit, zda žadatel v daném řízení dokáže hájit svá práva sám (jde tedy o subjektivní rozměr nutnosti zastoupení), ovšem to je vždy třeba konfrontovat právě povahou řízení, totiž zjistit, zda jde o řízení, kde skutečně stačí jen tvrdit fakta a právní stav je zcela zřejmý.¹⁸⁴ Žadatel by mohl situaci prolomit a dosáhnout ustanovení zástupce i v „jednoduché“ věci, pokud by tvrdil zvláštní důvody tkvící v jeho osobních poměrech (např. vysoký věk či zdravotní stav).¹⁸⁵ Nelze ovšem říci, do jaké míry soudy skutečně tyto zvláštní okolnosti zohledňují.¹⁸⁶

Z podstaty věci však bude mít více podkladů pro posouzení schopností žadatele soud, který rozhoduje o žádosti v žadatelem již zahájeném řízení, kdy je možné přihlédnout k dosavadnímu průběhu řízení.¹⁸⁷ Při rozhodování o žádosti podané po zahájení řízení se jako důvod vyskytuje právě to, že žadatel byl schopen řízení zahájit,¹⁸⁸ činí přílehlavá podání, náležitě hájí svá práva a za poučovací povinnosti soudu bude schopen v řízení jednat bez právního zástupce.¹⁸⁹ Někdy

¹⁷⁵ Usnesení Okresního soudu v Hradci Králové ze dne 21. listopadu 2011, sp. zn. 14 C 71/2011.

¹⁷⁶ Usnesení Okresního soudu v Karlových Varech ze dne 11. ledna 2011, sp. zn. 43 C 56/2010.

¹⁷⁷ Usnesení Okresního soudu v Nymburce ze dne 26. května 2011, sp. zn. Nc 4506/2011.

¹⁷⁸ Usnesení Okresního soudu v Třebíči ze dne 20. ledna 2012, sp. zn. 14 Nc 3116/2011. Usnesení Okresního soudu v Hradci Králové ze dne 20. dubna 2010, sp. zn. 0 P 114/2006.

¹⁷⁹ Usnesení Okresního soudu v Olomouci ze dne 28. dubna 2010, sp. zn. 10 Nc 801/2010.

¹⁸⁰ Usnesení Okresního soudu v Olomouci ze dne 13. srpna, sp. zn. 18 Nc 802/2010.

¹⁸¹ Dříve dle § 42 odst. 1 OSŘ.

¹⁸² Usnesení Okresního soudu v Třebíči ze dne 3. února 2010, sp. zn. 14 Nc 1314/2010.

¹⁸³ Usnesení Okresního soudu v Třebíči ze dne 20. září 2011, sp. zn. 14 Nc 3088/2011, a usnesení Okresního soudu v Třebíči ze dne 24. listopadu 2011, sp. zn. 14 Nc 3104/2011.

¹⁸⁴ Opět velmi instruktivní je v tomto usnesení Okresního soudu v Náchodě ze dne 25. listopadu 2010, sp. zn. 0 Nc 1891/2010, kde šlo o řízení o určení výživného manželky.

¹⁸⁵ Usnesení Okresního soudu v Ústí nad Orlicí ze dne 30. září 2010, sp. zn. 0 Nc 2841/2010. V usnesení Okresního soudu v Třebíči ze dne 20. září 2011, sp. zn. 14 Nc 3088/2011, soud předpokládá, že pokud by na straně žadatelky byla dána zdravotní omezení, která by jí bránila v účasti na soudním jednání, mohl by jí být ustanoven zástupce i pro jednoduchý případ rozvodu.

¹⁸⁶ Např. v usnesení Okresního soudu v Ústí nad Orlicí ze dne 7. dubna 2011, sp. zn. 0 Nc .../2011, soud k osobním poměrům invalidní žadatelky, bydlící v domě s pečovatelskou službou, při hodnocení nezbytnosti zastoupení nijak zvlášť nepřihlédl.

¹⁸⁷ Srov. usnesení Okresního soudu v Hradci Králové ze dne 21. října 2011, sp. zn. 14 C 24/2011.

¹⁸⁸ Usnesení Okresního soudu v Třebíči ze dne 24. listopadu 2011, sp. zn. 14 Nc 3117/2011, usnesení Okresního soudu v Hradci Králové ze dne 23. srpna 2011, sp. zn. 20 C 98/2011.

¹⁸⁹ Usnesení Okresního soudu Plzeň-Jih ze dne 2. listopadu 2010, sp. zn. 10 C 5/2010. Srov. k tomu na jedné straně usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. května 2014, sp. zn. 30 Cdo 135/2014, kde se soud ztotožnil s názorem, podle něž „[s]kutečnost, zda žalobce potřebuje být z důvodu ochrany svých práv zastoupen (...), hodnotí soud zejména podle formální a obsahové úrovně žaloby. Obsahuje-li žaloba veškeré náležitosti, řádně formulované žalobní body i bezvadný petit, ustanovení zástupce není na místě.“ Na druhé straně viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. června 2014, sp. zn. 26 Cdo 1928/2014: „...jen okolnost, že účastník reaguje na výzvy soudu, podává vyjádření a snaží se v řízení chránit své zájmy, neznamená, že ochrana jeho zájmů ustanovení zástupce nevyžaduje.“

ovšem na závěr soudu o schopnosti žadatele vystupovat v řízení samostatně vrhá pochybnosti sám obsah odůvodnění. Tak Okresní soud Plzeň-Jih usuzuje na základě žadatelových podání, že „je schopen se zastupovat sám“, ačkoli prvé podání tohoto žadatele ve věci „jako zmatečné odmítl“.¹⁹⁰ Nezřídka se zbytnost zastoupení vyskytuje jako podpůrný argument v rámci obecné snahy soudů zamítat žádosti na co nejširším podkladu, takže kromě nesplnění předpokladů pro osvobození navíc poukází na skutečnost, že žadatel je dobře orientovaný v procesu.¹⁹¹ K nalezení je i případ, kdy soud k závěru o nepotřebnosti zastoupení dospěl poté, co dříve ustanovený zástupce žadatele již poskytl průpravu ohledně dalšího postupu v řízení a připravil projednatelnou žalobu pro uplatnění jejího nároku.¹⁹²

V některých případech konečně soud učiní závěr o schopnostech žadatele na základě obecných předpokladů a neprokázání existence zvláštních deficitů rozumových kvalit.¹⁹³ Dobrým, ačkoli nikoli typickým příkladem spojení objektivního a subjektivního prvku při posuzování nezbytnosti zastoupení je usnesení Okresního soudu v Karviné. Ten zvažoval ustanovení zástupce žadateli zbavenému svéprávnosti a zastoupenému obcí jako opatrovníkem. Šlo o řízení o vydání bezdůvodného obohacení vzniklého užíváním nemovitosti. Soud dovedl, že zastoupení v takové věci není „agendou mimořádně a skutkově složitou *pro subjekt*, který sám disponuje rozsáhlým bytovým fondem a musí obdobné případy řešit z pozice vlastníka.“¹⁹⁴ Objektivní náročnost věci byla tedy přímo vztažena ke konkrétnímu subjektu, který bude v řízení vystupovat, a posuzována s ohledem na jeho možnosti.

Okresní soud v Pardubicích vyslovil tezi, že „ani sama skutečnost, že by mohlo jít o skutkově a právně složitou věc, automaticky nevede k postupu podle § 30 OSŘ“.¹⁹⁵ To je poměrně překvapivá myšlenka, protože jde proti obvyklému proudu úvah soudu při aplikaci tohoto kritéria. Zajisté nelze vyloučit, že by jistá objektivní složitost věci nemusela vést k nezbytnosti zastoupení k ochraně zájmů žadatele, pokud by schopnosti žadatele (subjektivní prvek) byly takové, aby mu zastoupení nebylo třeba. V každém případě ale takový úsudek předpokládá jasné a přezkoumatelné odhalení toho, o co se soud ve svém úsudku o zbytnosti profesionálního zástupce opírá. Podobnou, ale diferencovaně pojatou myšlenku lze nalézt i u Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou, který zbytnost zastoupení dovedl z faktu, že řízení o úpravě výživného nezletilého není věcí právně složitou a „případná skutková složitost případu sama o sobě dle názoru soudu nemůže být důvodem, aby účastník k ochraně svých zájmů potřeboval zastoupení zástupcem z řad advokátů“.¹⁹⁶ Závěr, že řízení o výživném není věcí právně složitou, není problematický a soudy k němu dospívají pravidelně. Zajímavá je obecnější formulace, která činí skutkovou složitost samu o sobě irelevantní pro ustanovení odborného zástupce. Tato argumentace má jistou logiku, protože ohledně nedostatků ve skutkových tvrzeních soud účastníky poučuje podle § 118a OSŘ. Jenže bylo by možné i opačně tvrdit, že když právní posouzení přísluší soudu, není třeba zástupce ani v právně složitých kauzách – účastník se může omezit na skutková tvrzení. Obojí vychází z vcelku nerealistického portrétu nároků na účastníka v civilním řízení. Kromě toho, že se strany zapojují právní argumentací (k níž je třeba odborného

¹⁹⁰ Usnesení Okresního soudu Plzeň-Jih ze dne 15. června 2011, sp. zn. 8 C 159/2011.

¹⁹¹ Usnesení Okresního soudu v Domažlicích ze dne 17. února 2011, sp. zn. 5 C 129/2009.

¹⁹² Usnesení Okresního soudu ve Zlíně ze dne 29. července 2011, sp. zn. 20 Nc 701/2011. Zde jako doklad dostatečné orientace žadatelky posloužila její komunikace s ustanoveným zástupcem.

¹⁹³ Tak v usnesení Okresního soudu v Třebíči ze dne 2. února 2010, sp. zn. 14 Nc 1313/2010, se mluví o tom, že žadatelka je studentkou střední školy bez zdravotních nebo jiných omezení a vzhledem k této charakteristice lze předpokládat, že v řízení bude s to svá práva účinně uplatnit. Podobně v usnesení Okresního soudu v Berouně ze dne 27. dubna 2011, sp. zn. 23 Nc 91/2011, soud zbytnost advokáta dovedl z toho, že žadatel je vysokoškolsky vzdělán, a lze tedy u něj předpokládat schopnost sepsat žalobu v relativně jednoduché věci (vypořádání společného členství v bytovém družstvu).

¹⁹⁴ Usnesení Okresního soudu v Karviné ze dne 19. září 2011, sp. zn. 28 Nc 205/2011, a usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 30. listopadu 2011, sp. zn. 11 Co 484/2011.

¹⁹⁵ Usnesení Okresního soudu v Pardubicích ze dne 24. března 2011, sp. zn. 6 Nc 3405/2010.

¹⁹⁶ Usnesení Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou ze dne 8. února 2012, sp. zn. 8 P a Nc 240/2011.

zastoupení) a procesními úkony (příčemž přes poučení soudů bude orientace účastníka často omezená), je vyhledávání, tvrzení a prokazování rozhodných skutečností nezřídkou sofistikovanou činností. Bez znalosti práva nelze rozlišit, co je pro rozhodování soudu podstatné a co je irelevantní. Proto i skutkově složitá kauza, byť se po náležitém zjištění skutkového stavu její právní řešení ukazuje jednoznačným, podle okolností často volá po profesionální právní pomoci.

3.4.1. Exkurs: Ustanovení zástupce při částečném osvobození

Podle všeho existuje nejistota o tom, zda je podmínka pro ustanovení zástupce splněna i při částečném osvobození žadatele od soudních poplatků nebo jestli je třeba vyžadovat osvobození úplné.¹⁹⁷ Text § 30 OSŘ umožňuje výklad obojí, ač se mi jeho dikce zdá směřovat k tomu, že postačuje osvobození částečné, jelikož toto ustanovení různě stupně osvobození nerozlišuje, jen odkazuje na § 138 OSŘ, podle něž se osvobození provede, ať už úplné či částečné.¹⁹⁸ Rozhodující se nicméně při výkladu musí jevit hledisko ústavně konformního výkladu a interpretace objektivně teleologická. Vykládané ustanovení směřuje k zajištění efektivního přístupu k soudu nemajetnému žadateli, jenž si není schopen s ohledem na své zejména majetkové poměry hradit odbornou právní pomoc. Podobně osvobození od soudního poplatku představuje odstranění, resp. v současnosti zpravidla zmírnění, určité překážky, která v situaci nedostatku finančních prostředků uplatnění práva před soudy znemožňuje.¹⁹⁹ Pokud přijmeme tvrzení, že náklady na právní pomoc budou obvykle vyšší než samotný soudní poplatek (byť lze připustit četné výjimky), pak nedává mnoho smyslu nemajetnému žadateli, pro něž je nepřiměřeným omezením v přístupu k soudu menší výdaj, odeprít ustanovení zástupce, které by pro něj bylo finančně ještě náročnějším. Má-li soud za to, že majetkové poměry žadatele odůvodňují, aby platil poplatek snížený o 500 Kč, je důvodná představa, že takový žadatel se bude obtížně vyrovnávat s opatřením profesionálního zástupce. Po novele OSŘ provedené zákonem č. 218/2011 Sb. navíc platí, že se jako pravidlo provádí osvobození částečné, až na případy výjimečné, kdy lze žadatele osvobodit zcela.²⁰⁰ Požadovat úplné osvobození by proto představovalo skutečně extrémní restrikcí poskytování právní pomoci podle § 30 OSŘ.

4. Závěr

Jaké lze tedy z tohoto omezeného vzhledu do systému právní pomoci poskytované soudy v civilních věcech vyvodit závěry? Za prvé s ohledem na to, kolikrát byla výše zdůrazňována omezená spolehlivost všech zjištění, je prvním a na rozdíl od ostatních zcela jistým zjištěním, že

---

¹⁹⁷ Viz usnesení Okresního soudu v Chomutově ze dne 2. listopadu 2011, sp. zn. 50 Nc 2037/2011, kde je explicitně přijímán výklad, podle něž k ustanovení zástupce je třeba plné osvobození od soudních poplatků. Požadavek úplného osvobození lze vyčíst např. i z usnesení Okresního soudu v Domažlicích ze dne 17. února 2011, sp. zn. 5 C 129/2009.

¹⁹⁸ Zajisté gramatický výklad představuje toliko prvotní přiblížení k právnímu předpisu, ale pokud dané ustanovení čteme v kontextu celého OSŘ, zjišťujeme, že tam, kde má zákonodárce v úmyslu spojit určitý následek výlučně s celkovým vyhověním určitému návrhu, vyjádří tento záměr výslovně. Tak v § 169 odst. 2 OSŘ není pochyb, že odůvodněno nemusí být toliko usnesení, kterým se návrhu na předběžné opatření vyhovuje *zcela*. Podobně dle § 210a OSŘ lze autoremeduru provést, jen pokud se odvolání vyhovuje *v celém rozsahu*. Pokud by zákonodárce zamýšlel rovněž ustanovení zástupce omezit na případy, kdy jsou splněny podmínky úplného osvobození, těžko pochopit, proč by v daném případě tuto svou vůli nijak neprojevil.

¹⁹⁹ Srov. k tomu usnesení Nejvyššího soudu ze dne 8. října 2013, sp. zn. 32 Cdo 1180/2013.

²⁰⁰ Je vhodné podotknout, že novela zpřísnila toliko *úplné* osvobozování od soudních poplatků, které je napříště pouze výjimečné. Částečné osvobození je vázáno na stále stejné podmínky (§ 138 odst. 1, část věty první před středníkem). Proto je nepřiléhavé, když soud s odkazem na novelu č. 218/2011 Sb. zdůrazňuje výjimečnost osvobození jako takového (úplného i částečného). Žadatelé přitom prakticky vždy požadují osvobození bez další kvalifikace. Pokud soudy jejich návrh zamítnou, není namístě zdůrazňovat, že neshledaly důvody pro zcela výjimečné rozhodnutí o osvobození od poplatku (usnesení Okresního soudu v Karviné ze dne 31. ledna 2012, sp. zn. 19 Nc 217/2011), jelikož tím pouze vysvětlují, proč žadateli nepřiznaly osvobození úplné, ale nikoli, proč žádosti nevyhověly alespoň částečně. Toho si povšiml již i Ústavní soud v nálezu ze dne 27. února 2013, sp. zn. IV. ÚS 3543/12, bod 37.

na tomto úseku rozhodování soudů nejsou dostupné hodnověrné informace. Můžeme se proto ptát, zda není namíste zavést nějakou elementární formu evidence. Nesmíme ovšem spouštět ze zřetele, že každý sběr dat představuje určité náklady, které je třeba poměřovat hodnotou eventuálně získaných údajů. V daném případě by se jednalo hlavně o indexaci usnesení, kterými se o žádostech rozhoduje²⁰¹ s tím, že jejich dohledání v informačním systému by pak bylo proveditelné *ad hoc*. V praktickém kontextu reforem systému právní pomoci jako celku by jistě byl užitečný údaj o nákladnosti ustanovování zástupců podle práva chudých, pokud by o těchto položkách bylo účtováno odděleně.

Za druhé je hodné pozornosti, kolikrát žádost o právní pomoc neztrouhá na nenaplnění podmínek stanovených zákonem, ale proto, že žadatel soudu neodpovídá na výzvy, že na ně odpovídá nenáležitě nebo že po soudu chce právní pomoc, kterou mu soud poskytnout nemůže. Do jisté míry se v tomto projevuje nejasnost ohledně úlohy soudu při komunikaci s žadatelem. Na jedné straně soudy samozřejmě zřejmě nemají kapacity, aby se stávaly bezplatnými právními poradnami a doporučovaly žadateli vhodný postup v jeho konkrétní situaci. Na druhé straně bych nepovažoval za skutečnou garanci procesních práv nemajetných, kdyby se soud omezil na roli posuzovatele podkladů, jež má předložit žadatel s tím, že soud není povinen nic „urgovat“. Kromě nalezení vyváženého přístupu (který by mohl zahrnovat výzvu k osobnímu objasnění žádosti, zejména pokud by této soudní praxi dala jasnější podklad zákonná úprava civilního procesu), by tu ke zlepšení mohlo dojít hlavně ve vazbě na zkvalitnění systému obecné nízkoprahové právní pomoci, v jejímž rámci by nemajetný mohl získat informace o tom, zda je namíste volit soudní cestu, a pokud ano, jak stylizovat žádost o ustanovení odborného právního zástupce. Ustanovení zástupce soudem je logický a nezbytný úkon, který nastupuje v systému zabezpečení právní pomoci v jeho závěru. Přichází na řadu ve chvíli, kdy je zřejmé, že existuje hmotné subjektivní právo a je třeba jej procesně realizovat před soudem. Nikoli však tehdy, je-li vůbec třeba udělat jasno o právní situaci žadatele a jeho možnostech. Proto pokaždé, když soudy odmítnou žádost, jelikož žadatel nedostatečně uvedl, čeho se chce domáhat, nebo i proto, že jeho žaloba je dopředu zřejmě bezúspěšná, mám to hlavně za projev nedostatku obecně přístupného právního poradenství.²⁰² Takové poradenství nejenom představuje nezbytný základ realizace právní pomoci ve společnosti, ale umožňuje i odlehčit soudům, jelikož od nich (potenciálně) odvrací marná podání, jimž nelze vyhovět. V ideálním případě by se soudy ani s žádostmi o právního zástupce ve zřejmě bezúspěšných věcech neměly setkávat, protože prvotní právní kvalifikace skutkového stavu by měla proběhnout daleko před prahem soudu.

Za třetí pokud jde o samo rozhodování soudů, lze vůči němu učinit dvě základní výtky: a) že je nekonsistentní, b) že se opírá o právně vadné úvahy. Tvrzení, že soudy rozhodují o podobných žádostech o právní pomoc rozdílně, mám za podložené. Ne na základě samotné skutečnosti, že se soudy opírají v různé míře o různé důvody při nevyhovění žádosti, kterou jsem naznačil v druhé kapitole. Ale vycházejí ze studia jednotlivých usnesení, jsem se pokusil v rámci možností *a passim* ilustrovat, že můžeme v praxi jednotlivých soudů najít odlišnosti. Takový stav se zdá být logickým důsledkem velmi abstraktní dikce zákona a donedávna nepřilíš intenzivního sjednocování rozhodovací činnosti na centrální úrovni. Je pak zajisté pravda i to, že každá rozdílnost v rozhodování o skutkově podobných věcech je ústavněprávní podezřelá. Jsem však toho názoru, že výsledky rozhodování o žádostech o ustanovení zástupce dle § 30 OSŘ jsou vysoce citlivé na skutkové okolnosti daného případu. Obecně formulovaná klauzule použitá v OSŘ se jeví být povaze věci adekvátnější než alternativa v podobě konkrétních pravidel, jež by mohla vést k větší homogenitě soudní praxe.²⁰³ Volba podrobnější dikce (např. navázání

²⁰¹ Srov. BOBEK, M., KÜHN, Z. *Judikatura a právní argumentace*. 2. vyd. Praha: Auditorium, 2012. s. 240-245.

²⁰² Přílišnou vázanost na soudní řízení uvádí jako podstatnou vadu státem zajišťované právní pomoci v ČR i KRISTKOVÁ, V. „K nedostatku *pro bono* právních služeb v České republice.“ In: KOPAL, J. (Ed.) *Právní služby: pro bono a pomoc zajišťovaná státem*. Brno: Liga lidských práv, 2008. s. 30.

²⁰³ Jak navrhuje BUKOVSKÁ, B. „Access to Justice Country Report: Czech Republic.“ In: *Access to justice in Central and Eastern Europe: Country Reports*.“ Budapest: Public Interest Law Initiative, 2003. s. 124

nedostačivosti majetkových poměrů žadatele na objektivní měřítko v podobě násobku životního minima) by hrozila podpořením mechanického a paušalizujícího přístupu. Osobně považuji mírné odchylky v rozhodování za únosné, pokud soudy svá rozhodnutí náležitě odůvodní a své úvahy učiní přezkoumatelnými. Spíše než v legislativním zásahu bych řešení viděl v doktrinální snaze o strukturování úvah soudů v daných případech tak, aby byly náležitě zohledněny relevantní okolnosti, a naopak ignorována fakta právně bezvýznamná. Postup soudů může rovněž ovlivnit podoba potvrzení o osobních, majetkových a výdělkových poměrech, jež soudy žadatelům zasílají, neboť tou je podstatně determinován rozsah informací, které se soud od žadatele obvykle dozví.

Tvrzení, že soudy někdy ve svých usneseních používají úvahy, které jsou právně sporné, jsem se rovněž pokusil podložit více příklady uvedenými výše. Nejproblematičtější prvky odůvodnění, jako je paušální nezohledňování dluhů převzatých právním jednáním, mají malou oporu v právu a vycházejí spíše z morálních představ, případně jsou přejímány z komentářové literatury. V tomto směru bych za řešení považoval vyvolání odborné diskuse, v níž by tyto úvahy byly kriticky posouzeny a odmítnuty či alespoň nahrazeny nuancovanějšími právními argumenty. Nelze než doufat, že by i tento text mohl k započetí podobného diskursu malou měrou přispět.

* * *

Příloha

Soudy, které poskytly údaje o počtu žádostí o ustanovení zástupce dle § 30 OSŘ v letech 2010 a 2011:

1. Obvodní soud pro Prahu 3
2. Obvodní soud pro Prahu 8
3. Obvodní soud pro Prahu 10
4. Okresní soud v Berouně
5. Okresní soud v Kolíně
6. Okresní soud v Nymburku
7. Okresní soud v Rakovníku
8. Okresní soud v Pelhřimově
9. Okresní soud v Prachaticích
10. Okresní soud ve Strakonících
11. Okresní soud v Táboře
12. Okresní soud v Domažlicích
13. Okresní soud v Chebu
14. Okresní soud v Karlových Varech
15. Okresní soud v Klatovech
16. Okresní soud Plzeň-jih
17. Okresní soud v Rokycanech
18. Okresní soud v Sokolově
19. Okresní soud v Tachově
20. Okresní soud v České Lípě
21. Okresní soud v Děčíně
22. Okresní soud v Jablonci nad Nisou
23. Okresní soud v Lounech
24. Okresní soud v Havlíčkově Brodě
25. Okresní soud v Hradci Králové
26. Okresní soud v Chrudimi
27. Okresní soud v Náchodě
28. Okresní soud v Pardubicích
29. Okresní soud v Rychnově nad Kněžnou
30. Okresní soud v Semilech
31. Okresní soud v Ústí nad Orlicí
32. Okresní soud v Břeclavi
33. Okresní soud v Hodoníně
34. Okresní soud v Jihlavě
35. Okresní soud v Kroměříži
36. Okresní soud v Třebíči
37. Okresní soud ve Zlíně
38. Okresní soud ve Znojmě
39. Okresní soud v Bruntále
40. Okresní soud v Jeseníku
41. Okresní soud v Karvině
42. Okresní soud v Novém Jičíně
43. Okresní soud v Opavě
44. Okresní soud v Přerově
45. Okresní soud v Šumperku
46. Krajský soud v Plzni
47. Krajský soud v Ostravě